

Vsebina 3. zvezka:

1. Gorazd: „Stara pravda“. Venec balad. II.	129
2. Josip Starè: Vanda. Povest. (Dalje.)	130
3. Ivan Železnikar: Osapska dolina.	137
4. Janez Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih. 39. Razodetje. (Konec.)	142
5. Y.: Mislì.	145
6. Fr. Gestrin: Pri narodnih pevcih. Pesen.	146
7. Velimir: Gospodična. Slika iz življenja.	147
8. A. Fekonja: Vila Slovinska. (Dalje.)	155
9. Dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški: Kaj imenujemo bolezen uma? (Konec.)	158
10. Ivan Vrhovec: Iz domače zgodovine. Jakob Schell pl. Schel- lenburg. II. (Konec.)	164
11. Književna poročila:	
III. V. Oblak: Sravniteljnaja morfologija slavjanskih jazikov. Sočinenije Franca Miklošiča, prevedel Nikolaj Šljakov pod redakcijej Romana Brandta. Vipusk II. Jaziki slovenskij, bolgarskij i serbskij; 8 ^o , str. 165—340.	172
IV. Fr. Wiesthaler: Jezičnik.	176
12. Listek: Bibliografija slovenska. — Nove knjige za slovensko mladino. — Šolske drobtinice. — Pedagogiški letnik. — Toplinske razmere Zagreba in Ljubljane. — O pegamih. — Prva slovenska stalna razstava učil. — Frančišek Ksaver Zajec †. — Poziv slovenskim skladateljem. — Izjava „Glas- bene Matice“. — Levstikova slika. — J. R. Millitz †. — Anton Bonač †. — Ivan Antunovič †.	182
13. J. Kalan: Šah.	192

Naznanilo.

Z denašnjo številko poteka naročnina četrletnim gg. na-
ročnikom, katere prosimo, naj blagovoljno naročbo o pravem
času ponové.

Upravništvo „Ljublj. Zvona“.

Listnica. G. L. Balog, St. Joseph, Minnesota. Za nakaznico smo prejeli
15 gld., oddeli si naročnine 5 gld. 60 kr. do konca leta 1888. 3 gld. smo po na-
ročilu vašem poslali v Doslovce, 6 gld. 40 kr. pa izročili „Narodni Tiskarni“ za
»Slov. Narod« in za Krajčovo »Narodno biblioteko«. — G. L.—j. Nekateri. Hvala!
— G. J. K. v Lj. pri K. Poslani dve pravljici priobčimo o priliki, za druge se vam
lepo zahvaljujemo. Ni prostora! —

Ljubljanski

VIVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 3.

V Ljubljani 1. marcija 1888.

Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

II.

Pred cesarjem.

(1515.)

»Sy schrayen ser,
ye lenger, ye mer
Stara pravda!
(Ista pesem.)

Šit sem že predstav in zaslíseb,
Teh tožeb in prošenj ves dan! —
Car Makso vzdihuje v Avgzburgu —
»Sejm ta bo li dnes že končan?«

»Še nekaj jih čaka pred vrati,«
Dě nadmaršal Ravbar na to,
»Še té cesarost naj zasliši . . .«
»Naprej!« veli cesar krepkó.

Ustopijo v škornjih visokih
In v irhastih hlačah možjé,
Po prsih jim gómbi srebrni,
A plačiči do gležnjev visé.

»Kjer Sava nam vrě iz Triglava,
Kjer v Adrijo Soča hití,
Kjer vije deroča se Drava,
Kjer Mura zelena šumi:

»Tam biva naš narod ti zvesti,
Od tam smo poslanci domá;
A žezlo mogočno nam tvoje
Tam, zdi se, že več ne veljá.«

»Karkoli se komu poljubi,
Počenjati z nami sme vsak:
Po hrbtu pretepa nas Turek,
A v lice nas bije graščák.«

»Kaj Turek! Morí nas, pa — ide,
In s plenom odnese peté!
A jastrebi z gnezd gosposkih
Deró nas in — ne odleté!«

»Mi sejemo — grad nam pozanje,
Njegovo vse, naše pa — nič;
In zájuterk naš, to je — tlaka,
Večerja — beričev je bič.«

»Kak dolgo še zemljo to svojo
Kot sužnjiki orjemo naj? —
Gospóda nam vzela je pravdo,
Ti, cesar, nazaj nam jo daj!«

»»Podložniki, vi ste pobožni?!«
Nad irharje dvor zakriči,
»Kaj? plemstvo, cesarju udano,
Črniti se upate vi!«

Ne zméni za dvor se car Makso,
Za hrup njegov nič mu ni mar;
Zrě resno v poslance slovenske,
Sočutjem deje jim car:

»Krivice, ki vam se godijo,
V nebo so vpíjoče, zares!
Besedo zastavljam vam carsko:
To néhati mora — ni bes!«

»Ej, vitez preljubi moj, Lamberg!
Ki Pegama, hrusta si zmél,
Bahaču si v Beču snel glavo,
Junak že povsod zaslovél;

»Kaj pravim ti, Krištof moj dragi:
Opaši meč, vzemi svoj ščit!
Pojezdi mi dol na Posavje
Gospódo objestno kroti!«

Gorázd.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

(Dalje.)

III.

Da ni bilo tako, kakor so ljudje govorili, to je bilo res; ali vkljub temu je gospa Glovacka vselej bila nemirna in veselega obraza, kadar je imel priti doktor Maček, in takšna je bila tudi danes. S pletilom v roki je hodila po sobi semtertjã, a brž ko je kdo stopal po stopnicah gori, nastavila je uho, če ni on. Ni trebala dolgo čakati, natanko ob določeni uri je potrkal na vrata in bil v sobi. Bil je kakor doma, in gospa ga je iz gostinske sobe peljala v spalnico, odmaknila mizo in mu velela, naj sede poleg nje na divan. Doktor se ni obotavljal, ampak tiho je sédel na določeno mu mesto, kakor vsako popoldne. Danes je bil malo zamišljen in slabe volje. Gospa Glovacka poprime besedo in ga vpraša:

»Kaj pa Vam je, gospod doktor, da ste tako žalostni? V Vaših letih mora človek biti zmeraj vesel; zlasti če se mu kaže tako lepa prihodnjost, kakor Vam.«

»Res da nisem dobre volje, ali nikakor ne bi mogel reči, da sem žalosten. Sicer pa se jako motite, gospa, če misliti, da ima človek v mojih razmerah vedno le jasno nebo nad seboj.«

»Rada bi videla tiste oblake, ki bi mogli potemniti Vaše solnce; to bodo pač meglice, katere bi nežna gospodična z mahaljcem svojim mogla razpoditi.«

»Mogoče, ali ne vsaka!« kratko zavrne doktor.

Gospa Glovacka je dobro vedela, kam Maček meri; ali nič ni bila užaljena, celo želela je, da bi odkritosrčno o tem govorila. Na vitez pa se je le pritajila, kakor da ga ne bi bila prav razumela, in smehljaje mu odgovori:

»No vidite, da sem uganila, kakšne so Vaše megle.«

»Dovolite, milostiva, da se malo bolj jasno izrazim.«

»Prosim, prav drago mi bodc.«

»Kje je gospodična Vanda?«

»Ni je doma, šla je h gospé Sieminski.

»Ali zakaj je ravno takrat nikdar ni doma, kadar sem jaz tu, to je vendar čudno.«

»Prav nič ni čudno, ampak čisto jasno je. To je ravno najugodnejši čas, da se s prijateljico uri na glasoviru. Krivico ji delate, če trdite, da je nikdar ni doma, kadar ste Vi tu. Kadarkoli ste opoludne ali na večer bili naš gost, nikdar je niste pogrešali; popoludne pa ni gotovo, da pridete. Drugače bi bilo, da ste se napovedali in poudarili, da bi se tudi z Vando radi kaj pomenili.

»Naj bo!« reče doktor in zgane z ramami. Poznalo se mu je, da ni bil povse zadovoljen z gospenjim razlaganjem. Ko se je malo odhrkal, povzame zopet besedo:

»Še jedno vprašanje mi dovolite, milostiva! Zakaj gospodična Vanda vedno le k Sieminskega gospé zahaja, a ne tudi kam drugam; saj se v Ljubljani ne manjka deklic njene dobe in tudi odličnih dovolj, da bi se mogla ž njimi družiti.«

»Vsakdo hodi najrajši tja, kamor ga vleče srce. Da je moji hčerki lepa Smaragda nad vse druge k srcu prirasla, tega ji ne morem braniti, zlasti ker jo nánjo tudi nekoliko veže spomin na rajncega očeta, ki je z veliko ljubeznijo in redkim sočutjem bil udan tem nesrečnim ljudem. Razven tega ji je ta tovarišija od velike koristi, kajti pri nikomer drugem se Vanda ne bi mogla tako dobro vaditi na klavirji, kakor pri gospé Sieminski. Prav vesela sem, da se je našla tako lepa prilika; Bog ve, čemu bo to dobro.«

»To je vse lepo; ali milostiva ne bi smeli pozabiti višjih ozirov. Jaz ne poznam Sieminskih; cesarski uradnik niti ne smem imeti znanja ž njimi, kajti bilo bi slabo priporočilo záme, ko bi se družil z izgnanci. Vi ste neodvisna, to je res, ali v višjih krogih bi Vam le utegnili zameriti prezaupljivo prijateljevanje s to rodbino.

»Jaz se nikdar nisem pečala s politikom, ali plemkinja sem zmeraj bila lojalna ter obsojala vsako rovarjenje, bodisi slovensko, poljsko, ali madjarsko; toliko pa me je moj rajnik le prepričal, da ob času državnih prevratov večkrat trpé nedolžni. Sieminski so že več let v Ljubljani, a tako tihi in mirni ljudje so, da bi malokdo vedel za nje, če ne bi gospodje toliko govorili o lepi Smaragdi.«

»Tiha voda bregove trga«, rekel je doktor ter ponosno povzdignil glavo, v svesti si, da je izustil modro besedo.

»Pa ne vsaka«, zavrne mu mirno gospa Glovacka.

»Saj se ne bi zmenil za Sieminske, to ni moja stvar; hvala Bogu, za takšne ljudi imamo policijo. Toda milostiva boste sami sprevideli, da meni ne more biti prijetno, če gospodična Vanda tako pogostoma tja zahaja. Ljudje jo vidijo; ljudje vedo, da se jaz za njo zanimam, pa bi mi moglo škodovati zdaj, ko ravno pričakujemo toliko in tako imenitnih izprememb, ki imajo tudi odločiti o mojem povišanji v službi.«

»Ali, gospod doktor!« čudi se gospa, »kdo bo vse tako črno gledal! Tako oster ta novi državni red le ne bo. Mladi ste in neizkušeni, kar pa nič ne dé; velika Vaša skrb in natančnost Vam bo le na korist. Do dobrega sem prepričana, da Vas čaka lepa prihodnjost in da boste prav kmalu povišani v službi, vkljub temu, da Vanda hodi k Smaragdi.«

»Trdno upam,« pritrди Maček zadovoljen sam s seboj, potem pa bolj plašno doda, »ali brž ko pride imenovanje, moral bom odpotovati, a do tja bi nekatere stvari vsakako rad imel na čistem.«

»A kakšne stvari so to?« vpraša gospa čisto mirno, akoprem je dobro vedela, da se prav nje in hčere njene tiče, kar je Maček imel v mislih. Še se je nadejala, da se bo Vanda dala pregovoriti in omečiti doktorju nasproti. Zato se na nobeno stran ni hotela prena-gliti, ampak vsako besedo je dobro premislila, predno jo je izustila.

Doktor se je ohrabril in nadaljeval:

»Vidim, milostiva, da mi je brez ovinkov govoriti. Nikdar nisem pred Vami tajil, kakšna čustva gojim v srci svojem za gospodično Vando. Ko sem se prvokrat bližal Vaši hčeri, želel sem, a danes želim bolj, nego kdaj prej, da bi naju združil srečen zakon. Vi niti trenutek niste bili zoper to, celó upanja ste mi dajali z ljubeznivostjo Vašo. Drugače me je sprejela gospodična. Ogiblje se me, kjer le more, a če sva skupaj in če začnem besedo napeljevati na svojo ljubezen do nje, kar preseče pogovor, in še nisem imel prilike, da bi ji razkril srce svoje. Niti toliko se ni mogoče ž njo meniti, da bi me bolje spoznala. Pravil sem ji, kar sem doživel na Dunaji, govoril o raznih drugih stvareh ali ona je vedno le molčala, a ne da bi kdaj kazala, da jo moje pripovedanje zanima, ali da bi sama začela kak pomenek.«

»Ravno to kaže,« opravičuje jo mati, kako je sramežljiva. Prav takšna deklica morala bi Vam biti po volji.«

»Ne bi maral, ko bi bilo res tako, kakor pravite; ali meni se zdi, da je to njeno ravnanje premišljeno; da je to očitno znamenje hladnosti, če ne še kaj drugega. Poznam gospodično od druge strani. Bilo je prilike, da me je tako odločno in brez strahu zavračala, da sem se ji kar čudil.«

»Jaz iz Vašega pripovedanja sklepam, da Vi Vando in sploh dekleta slabo poznate. Sicer me ta Vaš nepokoj veseli, zato ker mi je nov dokaz o veliki ljubezni Vaši do Vande.«

»Ne morem Vam reči, kako meni to Vaše priznanje dobro dé, alj zato nikakor ne sodim drugače o Vaši hčeri. Ne, ne, jaz se ne motim, marveč bojim se še vse kaj hujšega, kar gotovo niti Vam, milostiva, ne bi bilo drago. Pa kaj bi o tem govoril; premalo imam dokazov, zato rajši molčim.«

Gospa Glovacka ni mogla pritajiti jeze svcije; preveč so jo razžalile zadnje doktorjeve besede. Vsa razdražena mu ostro zavrne:

»Tako sumniti moje dete, tega si ne dam od nikogar, najteže pa to čujem iz Vaših ust, gospod doktor; kajti kdor o izvoljeni srca svojega sodi, kakor Vi o moji hčeri, ta je ni vreden.«

Maček je sprevidel, kako se je bil prenaglil, kesal se je svoje nepremišljenosti in jel je gospo tolažiti:

»Prav lepo prosim odpuščanja, milostiva, nisem se prav izrazil. Hotel sem reči, da ne bi smeli Svoje hčere tako zlahka puščati k Sieminskim; kdo ve, kdo tjà zahaja, kajti to so naposled vendar le sumnjivi ljudje.

»Da Sieminski niso ljudje po moji volji, to dobro veste, gospod doktor; ali če so tudi politično osramočeni, zoper privatno njihovo življenje nihče ničesar ne more in ne sme reči.«

»Gotovo, da ne; in niti jaz tega nikdar nisem trdil. Le to sem rekel, da se ne ve, kdo drugi k njim zahaja. Odkar je novi polk v Ljubljani, družijo se Sieminski z nekim častnikom, ki je čisto drugačen, nego so ostali. Ne šali se s tovariši svojimi, ne postopa za dekleti, ampak le v časopisih tiči in s Sieminskim se sprehaja.«

»To vendar ni nič slabega; celó lepo je, če je častnik moder, kakor se možu spodobi.«

»Tega ne tajim; ali ljudje, ki niso taki, kakor drugi, so nevarni. Kdo ve, če v tem častniku pod belo cesarsko suknjo ne bije prevratno rovarsko srce.«

Gospa Glovacka je umolknila; preveč se ji je gadilo grdo naltcevanje. Prav živo se je spominjala ranjkega moža svojega; sprevidela je, kako modro in resnično je on sodil o takih stvareh. Zakaj ga ni več, da bi zavračal mladega doktorja! Čez nekoliko trenutkov pa zopet izpregovori:

»Pustiva to, gospod doktor, v tem se ne bodeva ujemala. Gledé Vande pa ponavljam, kar sem Vam prvokrat rekla, ko ste mi razodeli naklep svoj ter snubili mojo hčer. Načesar nimam zoper to, celó

prav srečna bi bila, ko bi se v tej stvari Vaša in — moja želja izpolnila. Toda v svetu ne gre vse, kakor bi želeli; večkrat treba čakati in potrpeti, in ravno Vam, gospod doktor, priporočala bi v tem malo več potrpljenja. Saj sta še oba mlada. Vam itak treba še nekoliko višje službe, a med tem izkusite, da si pridobite Vandino srce.«

Doktor Maček ni vedel, kaj bi na to odgovoril. Predobro je čutil, da ga Vanda ne mara; dozdevalo se mu je celó, da družega ljubi, kajti če je sprva proti njemu bila hladna, zdaj mu ne more več prikrivati, kako ji je zopern. Ni vedel, kaj bi odgovoril gospé, ki mu je bila nagnena in ga je še zmeraj tolažila s praznimi upi. V tem pride Neža skozi zadnja vrata v sobo, pogrne mizo pred gospo in gostom njenim, razloži po nji potrebno posodo, a naposled odide in se povrne s kavo. Gospa natoči doktorju in sebi; dobro ve, kako črno in kako sladko da ima rad. On zopet hvali kavo, da boljše ni pil niti na Dunaji pri grofu, kjer je bil za domačega učitelja. Zdaj pa je ona jela zopet izpraševati po življenji v grofovski hiši, on pa je obširno pripovedoval, kar je vedel. Kadar je le mogel, vpletal je samega sebe, kolikanj so ga na Dunaji cenili, zlasti grofica; s kakimi visokorodnimi gospicami da je ondu občeval, in če bi bil le količkaj plemenite krvi, da se gotovo nikdar ne bi bil povrnil na Kranjsko. Toda grofova protekcija da mu bo ostala in mu pomagala, da bo hitro višje stopal v državni službi.

Gospa je čisto pozabila, da sta se bila prej sporekla. Zopet je bila dobre volje, zlasti ko sta v pogovorih svojih čisto zašla v »visoke kroge«. Tudi Maček se je malo potolažil. Veselega obraza se je poslovil, da bi še o pravem času prišel v Zvezdo, predno jenja vojaška godba.

Bil je ravno pri vratih, ko je nekdo od zunaj na nja potrkal ter jih takoj tudi odprl.

»O, gospod doktor, Vi tu?« čudi se visoka stara gospa, »v »Zvezdi« kar mrgoli lepih deklic in mladih gospá, a nališpane so, da žena, kakor sem jaz, ne ve, kam bi se djala.«

»Nikar tako, milostiva, kdo bi sam sebe tako po nazaslužnem nazaj postavljaj!«

Stara gospa bila je nagluha, pa ni razumela doktorjevega odgovora, ali ker je videla, da odhaja, podražila ga je:

»Dobro pazite náse, da Vas ne zadene usodepolna pušica. Le smejte se, pa je le tako! Nečem Vas dlje zadrževati; polno žarečih očij se željno ozira, od katere strani pridete. Z Bogom! Dobro se imejte.«

Zgovorna mamica je bila gospa Dobravčeva, najstarejša in najzvestejša znanka Glovackega dóma. Z rajnko materjo gospe Glovacke bili sta nerazdruživi prijateljici, obe sta ob času francoske okupacije najbolj sloveli med vsemi dekliči tedanje Ljubljane, pa nista mogli pozabiti prelepih časov mladosti svoje. Dobravčeva gospa je pri vsaki priliki poudarjala, kako so francoski oficirji bili priljudni in okretni in da so se sploh tako lično vedli, kakor da bi bili sami grofi in baroni. Nič ni zamerila, če jo je kdo podražil s francoskimi častniki, ampak dala mu je kak šaljiv odgovor, potem pa znova jela praviti, kar je že, Bog ve kolikokrat, povedala. Pa kdo bi ji zameril, saj je nobena stvar na svetu ni mogla tako razveseliti, kakor spomin na stare čase. Reva bila je že več let vdova po moži odvetniku, ki ji je zapustil toliko, da je mogla brez skrbi živeti. Stari njeni znanci so pomrli, a ker ni imela otrok, bila bi čisto zapuščena, če ne bi bilo gospe Glovacke, ki jo je spoštovala, kakor kako teto. Zato je Dobravka vsak čas k nji zahajala in bila je pri nji kakor doma. Dasi visoke postave in stara, držala se je še zmeraj po konci, in tudi črte na obrazu so še zmeraj pričale, da je nekdanj morala biti lepa. Nosila se je nekako bolj po stari šegi, zlasti si jo lahko spoznal po umetnih kodrastih zvitkih, ki so ji ob straneh viseli izpod klobuka. V roki je vedno nosila starinsko žametovo torbico, v kateri je imela robec, pletilo, molitvenik, ali kar je sicer trebala, če je šla od doma.

Ko je doktor Maček odšel, obrne se stara gospa h gospe Glovacki in ji zakliče:

»Brhek je!«

»Ni napčen«, pritrdi ji mirno Glovacka.

»Kaj pa Vanda?« vpraša Dobravka, kakor nekdo, ki natanko vse ve, kar se v hiši godí.

»Kaj?« ponavlja Glovacka in zgane z ramami, »čimdalje trdo-vratnejša je, kar nič neče slišati o njem.«

»Čudno!« reče stara gospa, sede na sofo kraj Glovacke in vpraša dalje:

»Kaj pa vendar pravi?«

Gospa Glovacka ji na to ničesar ni odgovorila, ampak pobesila je oči in molčala. Dobravka hitro zopet povzame besedo:

»Ali mar družega ljubi?«

»Ne, da bi jaz vedela; saj razven doktorja Mačka niti ne pozna mladega moškega.«

»Ali res ne?« vpraša Dobravka sumnjivo in se poredno nasmeje.

»Odkod neki?« zavrne nejevoljno Glovacka, ali spomnila se je denašnjega pogovora z doktorjem Mačkom in se globoko zamislila.

»Odkod da bi ga poznala? — I no, saj vendar hodi v cerkev, v posete, na sprehod; a kolikor jaz vem, ne hodi nikamer z zavezanimi očmi.«

»Gospa Dobravka, Vi ste pač srečni, da se Vam v Vaših letih še ljubi tako šaliti.«

»E, mi iz francoske dobe, mi smo drugi ljudje.«

»Če so bili vsi takšni, kakeršni ste Vi, potem Vam rada verjamem. Ali pustiva to. Danes ste z Vašim govorjenjem v meni obudili nekako sumnjo o moji hčeri; draga gospa Dobravka, povejte mi odkritosrčno, ali res kaj veste?«

»Kakšno sumnjo? Saj to ni nič slabega, če namesto tega ljubi družega.

»Kakor se vzame. Prav lepo Vas prosim, ne govorite tako od daleč, ampak kar golo resnico mi povejte.«

»Kdo ve, če je to resnica, kar jaz vem.«

»Tedaj mi recite to, kar veste, kar ste od drugih čuli, ali kar morebiti sami sklepate iz kakih znamenj.«

Stara gospa se nasmeje in pravi:

»Naj bo; ali nikar si po nepotrebnem ne delajte skrbij. Bog ve, če je vse res; in če je res, tudi ni nič hudega. Sama nisem še nikdar ničesar zapazila; ali moja Jera mi je že spomladi pravila, da je neko nedeljo zvečer videla gospodično Vando z nekim častnikom, ki jo je bržkone od Sieminskih domov spremljal. Meni se to ni nič nenavadnega zdelo, saj je to dolžnost vsacega kavalirja, pa se nisem dalje zmenila. Ali Jera trdi, da se ne moti, da isti častnik še danes zalezuje Vando in da se shajata pri »tistih čudnih ljudeh, ki niso naše vere.« Ona da je to že večkrat zapazila, ko je v Zvezdo šla po vode. No, to je vse.«

»Ali mar tega ni dosti?« vzdihne gospa Glovacka in kar vroče jo je prehajalo od nepričakovanega razodežja.

»E kaj bi bilo dosti; to vse nič ni. Mladi ljudje se bodo zaljubovali in dragovali, dokler bo svet stal. Katerim je usojeno, tisti se bodo vzeli, in zastonj bi bilo vsako odgovarjanje; katerim pa ni usojeno, tistim se vsaka zveza sama po sebi razdere. Čemu bi si torej glavo belili s stvarmi, ki niso v naši moči.«

»Te Vaše misli so menda tudi še iz francoske dobe.«

»Kaj bi bile iz francoske dobe; odkar svet stoji, bilo je tako in bo tako ostalo.«

»Mogoče; ali vselej se zaljubljene zaveze le ne razvezujejo tako gladko, kakor ste Vi povedali.«

»Gladko, gladko!« ponavlja stara gospa malo nejevoljna, »kaj pa se na svetu gladko razvija? Od zibelke do groba nam je vsem pot s trnjem posut; ali zato nismo Bogu nič menj hvaležni za življenje, katero nam je dal.«

»Gospa Dobravka, Vi bi nazadnje človeka še znali potolažiti. Veste kaj, pojdiva malo na sprehod, prav potrebna sem čistega zraka.«

»To je pametna beseda«, zavrne stara in kar obraz se ji je zasvetil od radosti, da je še kdo na svetu, ki si želi njene družčine.

(Dalje prihodnjic.)

Osapska dolina.

Spisal Ivan Železnikar.

Slaven in krasen je razgled z Opčin na amfiteatralično razprostrajajoči se Trst, na rujavkasto-sinje obale istrske in na modrozeleno valovje Jadranskega morja; menj poznat, a jednako krasen, v marsičem morda celo krasnejši pa je razgled iznad starega grada v Sacêrbu (San Servolo), ki se kakor sokolovo gnezdo dviga med kršnim Krasom in tožno Istro, med Žaveljsko in Osapsko dolino.

Sacêrb je mala a slikovita vasica na visocem hribu nad Dolino, ležeča okoli skalne škrbine, na kateri stojé razvaline nekdanje trdnjave, znamenite izza bojev z Benečani. V Valvasorji nahajamo nje jako pristno podobo in v skalo vsekane stopnice, ki jih je narisal slavni kronist kranjski, ohranjene so še danes tako dobro, da po njih, dasi so nekoliko previsoke, z malim naporom dospes v podzemeljske, iz naravnih skalnih otlin prirejene prostore, ki so bili nekdanj posadki v skrajnem slučaju zadnje pribežališče, ali kakor Valvasor pravi »receptaculum«. O jahališčih, narisanih v »Ehre des Herzogthums Krain«, dandanes ni več najmanjšega sledu, kakor tudi ne o slavi nekdanj ondu gospodujočih plemenitih gospodov, med katerimi so bili Petači (Petazzi) po ljudski pripovedki tako kruti, da so matere Brščice s svojim mlekom morale dojiti grajska pséta, kar je nekda tudi bilo vzrok, da je oholi ta rod popolnem izumrl.

Popotniku dospévшему iz prijazne Doline po dobre polure hoda v Sacêrb in splezavšemu na starega gradú najvišje razvaline, odpira se v istini čaroben razgled. Tam v ozadji se vidi mesto Gradež in

njegova zlasti ob solnčnem zahodu kakor razbeljeno železo žareča se laguna, starodavni Oglej in vitki njegov »campanile« na desno ustje mnogo opevane Soče, dalje na strmi skali divni Devinski grad, bližje y polukrogu pa bogati Trst z belimi svojimi vilami, pristavami in krasnimi letovišči, naslanjajoč se na Skedenj in na opuščene Žaveljske soline, od katerih naprej se na gore naslanja mesto Mile (Muggia) ter vkupe z omenjenimi glavnimi predmeti kot krasen okvir obrobja sinje morje Jadransko, po katerem plovijo brze ladje z belimi jadri in mogočni parobrodi, puščajoč na morski gladini viden sled in bruhač iz sebe gost, črn dim v južni vzduh. Med zapuščeni solinami Žaveljskimi in gledalcem se razprostira lepa in plodna ravnina, v katere ozadji leži že prej omenjena lepa vas Dolina, bolj na desno od nje pa slavni »Breg«, kjer se prideluje slovita »brežanka« in kjer je znamenita božja pot v Ricmanjih, prijazni Boršt, koder sedaj vozi Hrpeljska železnica, v dnu gorovja pa Boljunec, ob potoku Glinčici, ki goni veliko mlinov, redečih poleg mlinarjev še par stotin marljivih krušaric. Divna panorama pa s tem še ni završena, kajti na levo je odprta proti tožni Istri, za seboj pa imaš Kras v besede pravem pomenu, da si pristnejšega niti misliti ne moreš. Kakor okamnelo morje, brez vsacega grmiča, brez vsake vidne vegetacije pnè se gorko hrbtišče pred teboj in oko bi se utrudilo na tej tihotni jednoličnosti, ko bi si ne moglo odpočiti pri pogledu na širokoplečega Nanosa s cervico sv. Jeronima in dalje na krasne naše Planine, med katerimi gospoduje v vsi svoji veličini divni naš Triglav. Nad vsem tem čarobnim razgledom pa je razpeto jasno nebo italijansko, vzduh okoli tebe čist in vonjav, poln južne miline in toplote, boje pisanih pokrajin krepke in žive, vse vkupe pa divna slika, katero bi popolnem pogodil le slikar — genijalen kolorist, kateremu ne prija izključno le pokrajina, vseskozi zelena kakor špinača, marveč vsak kraj, odličen po svoji naravi in izvorni lepoti.

Ko si, nauživši se izrednega razgleda, začel mirneje motriti vso pred seboj razprostrto lepoto, opaziš hkratu neko posebnost. Od bajeslovnega Devinskega gradu, ki v motni daljini straži severno obalo sinjega morja, mimo Nabrežine, Kontovelja, Opčin, Bazovice, Ključa, do Sacerbskega stališča tvojega, mimo Ospa, Črnikala in dalje naprej vidiš na prvi pogled strogo določeno mejo razvpitemu Krasu. Strmo bregovje, deloma sivo-rudečkaste stene, podobne orjaškimi navpičnim zidovom ločijo kraško planoto od južnega svetá in kjer je ta ločitev najmarkantnejša, ondu z vso gotovostjo lahko sklepaš, da je vode silna moč takó preobrazila skalovitega Krasa trdo lice. Tako je pri

Devinu, tako pri Boljunci, pri Sacêrbu, Ospu, Črnikalu, tako pri Zanigradu in naprej.

A to še ni vse. Oprezen pogled ti pove, da je morala ta Krasu strogo določena meja nastati vsled potresov, vsled pogreznj, kakor jih je jako vrlo opisaval general Marenzi v svoji mnogo, a nezasluženo zasmehovani pogrezni teoriji (»Einsturztheorie«). Na Štajerskem, v vinorodnih Visovljah, videl sem nekoč po podzemeljskim studenci izpodkopen vinograd. Po dolgem dežji se je pogreznil del vinograda in nastal je jarek, ki je imel isto formacijo, kakor gori omenjena od Devina do Zanigrada raztezajoča se stena. Da, kjer se je odkrhnil trdi lapor, bile so celo boje, četudi nekoliko medlejše, vendar približno jako podobne slikovitim stenam pri Boljunci, Sacêrbu, Ospu, Črnikalu i. t. d. Zrušeno ozemlje pa je imelo isto lice, kakor ves Breg, vas Dolina, Osip, Gabrovica in druge vasi.

Velike zanimivosti pa je tudi to, da se z mejo, Krasu določeno, menja tudi geognostična sestava. Trst ni več na ozemlju z značajem kraškim, v Bregu začenja tudi že druga formacija, ki se dalje razprostira mimo Ospa, Tinjana, Plavij, do Kopra in dalje, katera je torej velezanimiv osrédok, sredi skalovitega in kakor morska goba luknjičastega Krasa.

Po teh opazovanjih ne bode odveč, ako se malo ozreš v najbližjo okolico. Sacêrbskega starega gradu razvaline nimajo posebnega interesa. Bil je to grad, utrjen po prirodi, a veliko premal, da bi se mogel braniti oblegovalcev velicemu številu. Zato so ga tudi cesarske čete 1511. l. z malim naporom odvzele lakomnim Benečanom. Mnogo zanimivejša, jedina te vrste, pa je menda podzemeljska cerkva, dober streljaj od Sacêrbskega gradu. Stopajoč z voditeljem po zvonečem kraškem kamenju, ne vidiš niti sledu kaki stavbi. Zdajci pa se nagne jedva vidna steza nizdolu in skozi dobri lési podobna vrata prideš po kacih petdesetih stopnicah v cerkev, ki nima niti zidu, niti tramu, niti zvonu. Naravna podzemeljska duplina je dala prostora božjemu hramu, lepi kapniki so vsa draperija in olepšava in priroda sama je izklesala sarkofagu podobno skalo, na kateri je altar, na njem pa par prav siromašnih svečnikov, jedini nakit tej najpriprostejši cerkvi, kar sem jih kdaj videl. V tej duplini je živel nekda sv. Servolo, kateremu je tudi cerkev posvečena in kateremu na čast se vsako leto, če se ne motim meseca junija — daruje sv. maša.

Priprosta je ta cerkva, — darežljiva priroda ji je naklonila samo jedno okno, skozi katero prodira dnevna luč baš pred oltar — a vendar ubogi istrski in kraški kmet ne zamuja prilike, da bi je ne obiskal ter

izpod kraškega površja z dna zdvojenega srca ne prosil Boga za miljšo usodo. In končavši svojo molitev z nekakim hrepenenjem stopa za oltar, kjer so iz kapnikov skozi stoletja padajoče kapljice izdolble latvici podobno globino, polno studene vode. Kaj je studena voda, to umeje le Kraševce. Zato pa jo tudi zauživajo slastno, kakor bi pili ohlajenega šampanjca; žal, da je vode le malo in da je naravna skalna latvica le prehitro prazna. Valvasor sicer pripoveduje, da je ta latvica toli čudotvorna, da je ni moči izprazniti; a njegova trditev dokazuje samo to, da on v Sacêrbu sam nikdar bil ni in da torej tudi ni poskušal izprazniti čudotvorne latvice. Iz rečenega bode vsacemu jasno, da se izplača pohoditi Sacêrb, zlasti pa podzemeljsko cerkvico, iz katere se na levo odpirajo velikanske podzemeljske jame, ki po trditvi prebivalcev sezajo par ur daleč, a žal, še niso preiskane.

Iz Sacêrba na levo proti jugovzhodu je razprostrta lepa Osapska dolina, kaki dve uri dolga, povprečno pa pol ure široka. Dolina ta je v marsičem zanimiva. Severna stran od Sacêrba do Črnikala ima pravi kraški značaj, vse druge strani pa imajo, kakor deloma že zgoraj povedano, drugo formacijo.

Ime ima dolina od glavne vasi, ki se na vseh zemljevidih, ne izvzemši Koslerjevega, napačno nazivlje »Ospos«. Pravilno ime je »Osip«, — domačini govore »Osèp« — prebivalcem njenim pa pravijo »Osapci«. Zidana je ob vznožji velikanske pečine, katere del se je izvestno nekdan odkrnil in nasul breg, na katerem stoji vas, ki je po tem »osipu« dobila svoje sedanje ime. Tikoma nad vasjo, tikajoč se najvišje stojičih hiš, dviguje se navpična rudečkasta stena, sredi nje pa zijá, kakor kiklopsko oko, široka otlina, iz katere po dolgem deževju pritaka majhen curek vode, kot znamenje, kako visoko stoji v osrčji hribovja vsled pretesnega ustja zajezena voda — Osapska Reka.

»Reka« je Osapske doline prva posebnost. Navadno ne zasluži niti imena potok, ob suši skoro do cela usahne, kadar pa na Pivki dežuje dalje časa, prihrumi v toliki obilici, da hitro stopi čez bregove in preplavi skoro vse travnike in njive do opuščenih solin pri Milah (Muggia) ter je vsa dolina podobna motnemu jezeru. Tej prikazni nasproti mora se človek nehotoma vprašati: Od kod toliko vode? Kras nad Ospom nima tacega rezervoara, iz katerega bi moglo odtakati toliko vode, naravno torej, da treba to razlagati drugače. Ljudstvo govori in je trdno prepričano, da prihaja voda iz Škocijana, da je torej Osapska Reka odtok ali panoga svetovno znamenite Škocijanske Reke. Ime samó ob sebi že deloma na to napeljava, razne okolščine pa še določneje to potrjujejo.

Ne gledé na to, da je po ljudski pravljici nekdam palo dvoje volov na Krasu v brezno in da so se kosci jarma ulovili pri Ospu, (pravljice take pač niso redke), mora se naglašati, da tej vodi ni nobenega drugega izvora, da tako močno narasta le tedaj, kadar je na Pivki dolgo deževalo, da prihaja navzlic svoji podzemeljski strugi, jako kalna, ter prinaša s seboj celo žagane, katerega bi med Ospom in Škocijanom zaman iskal.

A še drug razlog govori za mojo, na ljudsko mnenje oprto trditev. Ko se je 1883. l. na občnem zboru inženirjev in arhitektov Tržaških razpravljalo vprašanje, kako napeljati Reko in Bistrico v Trst, čital je inženir Friderik Angeli dotično poročilo, katero so sestavili veščaki. V tem izvestji pripoveduje se tudi, kako so merili kolikost Reke. Pri Gorenjih Vremah konstatovali so 260.070 m^3 vode na dan, pri Škocijanu pa samo 180.000 m^3 . Med Vremami in Škocijanom se izgublja torej 80.070 m^3 vode na dan. Kam odhaja toliko vode? Brez velike bistroumnosti se lahko sklepa, da mora tolika množina kje drugje na dan. Jaz za svojo osebo sem trdno preverjen, da je precejšen del, če ne vse, dobiva Osapska Reka, zelo verjetno pa je tudi, da treba v poštev jemati Rižano, in to bi bilo za vprašanje o napeljavi Reke in Bistrice v Trst eminentne važnosti. Osapska Reka bi Tržačanom ne delala velike preglavice, ker goni samo jeden jako primitiven mlin, ob Rižani pa je nad trideset velikih in deloma jako lepih mlinov.

Ko bi namreč Tržačani, kakor so načrti, zajeli vso vodo med Vremami in Škocijanom, prenehali bi odtoki v Osip in morebiti tudi v Rižano, posestniki in mlinarji pa bi za suhe struge zahtevali primerno odškodnino. Zelo potrebno bi torej bilo gledé dotičnih pravic, nič menj pa tudi v znanstvenem oziru, da bi se ta zastavica razrešila. Na Nemškem so bili pred par leti v enakem položaji. Domnevalo se je o Dunavu, da po nekem podzemeljskem odtoku Reni v Bodenskem jezeru oddaje velik del svojih vodâ. Da se ta »bifurkacija« dožene, potopili so v dotično reko nad 100 stotov soli in po kratkem opazovanji bila je stvar stalno gotova. Kaj jednacega naj bi se storilo tudi glede Škocijanske, oziroma Osapske Reke in Rižane, o katerih bi se tem potem neovrgljivo dognalo, nista li bili že Rimljanom znani pod skupnim imenom »septem fontes Timavi«.

V predstojećih vrstah sicer ni z matematično točnostjo dokazano, da je Osapska Reka res Škocijanske Reke odtok, torej prava sestra onih rék, ki prihajajo pri Št. Ivanu deloma že kar plovne na dan, vendar pa mislim, da je moja trditev in ljudsko mnenje več nego hipoteza in da se prej ali slej tudi v tej stvari izreče konečna beseda.

(Dalje prihodujč.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

39. Razodetje.

(Konec.)

Več takih črnih stebrov so si prislužili profesorji, ki so prepovedovali mladini naši dobre in poštene slovenske časopise in knjige z nesramno pretvezo, da jo pohujšujejo. Brez zapreke pa je smela prebirati vse tuje spise, dasi so bili mnogi strahansko nespodobni in nenravni ali pa popolnoma nekrščanski in brez verski. — Cesarska vlada, mestni odbor in posamezni domoljubni in bogati podjetniki preskrbeli so Semenič obilo z brezbrojnimi obče-koristnimi ustanovami, napravami in zavodi. Železnice so šle iz njega na tri strani, proti Ljubljani, Karlovcu in Ogulinu. Zračna pošta Samolet je nosila vsak dan blagó in potnike v Ljubljano, Zagreb, Trst, Reko in Celje. To pošto je izumil pred sto leti neki Ljubljančan. Vozila je visoko nad zemljo, često nad oblaki brez najmanjše nevarnosti. Velikansk vodotoč je dovajal mestu vodo iz daleke Kolpe, po drugem vodovodu je dobivalo iz hrihov bistro studenčino. Umno zemljedelstvo, trgovina, tovarne in premnoge ine delavnice so naklonile vsem stanovom znatno imovitost in splošno zadovoljnost. Starodavna borna »Purga« preimenovala se je po dobrem razlogu v »Milijonarski trg«, kajti stanovali so ob njem v palačah svojih sami težki bogatini, ki denarcev svojih niso šteli, nego jih merili na vagane. Najrajši in najdlje se je mudil Slóbodin vsak pot v prvi mestni ulici v gimnaziji, ki se je razlikoval v marsičem od denašnjih šol tega imena. Vsi predmeti so se razlagali po slovensko. Poleg domačega jezika učil se je najbolj »slavjanski«. Vsi dijaki so ga govorili tako gladko kakor materinščino svojo. Dajala pa se jim je prilika, da so se izurili lahko tudi v drugih slovanskih narečjih in v glavnih tujih jezikih. Jako mnogo ur je bilo odločenih računstvu, fiziki, prirodopisju in zemljepisu, grščini in lalinščini pa — nobena! Čas, ki se je s tem dobil, upotrebljeval se je velekoristno za glasbo, zdravoslovje in v višjih razredih za državoslovje. Glasba je bila zapovedan predmet za vse učence. Slóbodin se je uveril, da so si semeniški dijaki čvrsto zapomnili pravila, kako jim je živeti, da si ohranijo zdravje. Dasi je bistro pazil, ni našel v vsem mestu nobenega mladega človeka, ki bi bil pijančeval, žgal smodke, ponočeval, ali čepel sključen po vse ure

pri vražjih kvartah. Dečaki so se dobrovoljili v prostih urah z dobrim berilom, duhovitim šahom, biljarjem, žogo, telovadbo, prijetnimi izprehodi na deželo i. t. d. Učitelj državoslovja je razkladal poslušalcem ustroj države in državljsanske pravice in dolžnosti. Odraslim mladeničem je bilo torej politikovanje dovoljeno, kar se je zdelo Slóbodinu jako pametno in potrebno. Zabeležil si je v listnico besede, s kojimi je končal profesor tega predmeta predavanje svoje. Dejal je s povzdignenim glasom: »Dragi prijatelji in slavjanski bratje moji, prosim in zaklinjam vas, da nikdar ne pozabite, da smo tudi mi prevažna veja tistega orjaškega drevesa, v čegar blagodatni senci počivajo in se radujejo vsi omikani národi starega svetá«. V gimnaziji je bila nameščena izvrstno založena knjižnica in dijaška čitalnica, v koji je ležalo na mizi do štirideset slovenskih in drugih slovanskih časnikov. Krščanski nauk so učili se gimnazijci obširno in temeljito ali ne za red v izpričevalu in ne v šolskem poslopji, polnem dijaške lehkomiselnosti, nego v stólni cerkvi pred vélikim oltarjem, za popotnico in vodilo po nebeških vzorih hrepenečemu duhu. Po službi božji, ki je bila slovenska od konca do kraja, rázlagal ga je veleučén duhovnik z milim glasom in tako preverljivim čutom, da mu je moral poslušalec potrditi hoté ali nehoté slednjo besedo. Slóbodin ga je čul, ko je govoril baš o istinitosti krščanske vere. Rekel je: »Prvi dokaz resničnosti njene nosimo v sebi, kajti se ujemajo vsi bistveni nauki krščanske vere s srcem, pametjo in vestjó vsakega poštenega človeka.« Slóbodin ostrmi, da mu zastane sapa. Dejal je sam v sebi: Ta dokaz je tako naraven, prost, jasen in neovržen, da mora pregnati najtrdokornejšo nejevero. Kako je to, da mi ga niso povedali nikoli v šolah in da se ga nisem niti sam domislil! Verske sumnje, ki so ga mučile dolgo in neusmiljeno, izginile so zdaj brez sledú, kakor se razhlapi z adušljiva, siva megla na žarkem solnci. Razburjeno srce mu ublaži zopet sladek mir; do smrti svoje se bo spominjal hvaležno svetega možá, ki mu je v semeniški cerkvi oživil z jednim samim kratkim stavkom mrtvo vero. V nedeljo popóludne se je hotel Ivan Slóbodin vsekako udeležiti zabave v Národnem dômu že zato, ker so naznanile vse novine, da bo čital njega predsednik, Janko Slóbodin, jako mične, tristo let stare »spomine« od pradedá svojega. Mislil si je: »Kaj ko bi bil ta Janko sorodnik moj v desetem ali dvanajstem kolenu, in bo razveseljeval občinstvo morda baš z mojimi zapiski?« Kar je slutil, potrdilo se je popolnoma. Janko je opisal najprej pradedovo življenje. Povedal je tudi zgodovino ljubezni njegove, ki je vzbudila v dvorani precèj glasno veselost. Pravil je, da je Ivan vzdihoval in lazil

za Zálíko dve leti. Zaklinjal se ji je vsak dan, da jo ljubi stokrat bolj nego vse íne ljudi in vse zaklade in slasti tega sveta. Ona mu je verjela in mu podarila srce svoje, kajti bil je Ivan nepokvarjen in jako čeden dečko. Zdel se ji je res da močno fantastičen, ali mladenke opraščajo take slabosti kaj rade ljubimcem svojim. Toda Zálíka je bila krščansko in pametno dekle. Hotela je biti Ivanova žena ne pa ljubica. Da ji je rekel: »Vzemíva se!« — oklenila bi se ga bila okoli vrata in ga obsipala s poljubci. Ali njemu ni mogla zdrkniti z jezika beseda: »zakon«, ne zato, ker je imel morda nečiste namene. Bog varuj! On bi se bil rad pozakonil z njo že prvi dan, ko jo je spoznal. Zadržavala ga je prazna bojazen, da ga deklica ne usliši. Najprej se je hotel uveriti, da ga ljubi, šele potem dejal bi ji bil: »Draga Zalka, dosti dolgo se že gledava, čas je, da se poročíva.« Po takem ni čudo, da je prišla zmešnjava. Oba sta čakala zaman, ona snubitve njegove, on pa priznanja njenega, da ga ljubi. Brez odločenja so tekli tedni za tedni, meseci za meseci. Dekleta zgrabi napósled nejevolja. Ko ji je začel zopet ponavljati, kar je že tolikokrat čula, bleknila je, da je sita tega zaljubljenega čvekanja, naj jo pústi na miru. Bilo ji je précej žal, da so ji ušle take nepremišljene besede. Revica vso noč ni mogla zaspati. Da je prišel Ivan drugi dan k nji, prosila bi ga bila za zameró. Toda on se ni prikazal, ker ni poznal ženske trme. Bil je taka mila Jera, da se je imel za najnesrečnejšega človeka na zemlji. Razven ljubezni ga je trla tudi rodoljubna žalost. Slovenski národ je trpel takrat grozne bede in ni bilo nobenega upanja, da se politíčne prilike in razmere skoro zboljšajo. Ivana je ta dvojna bridkost tako zmešala, da se je nakanil ustreliti. Nebeški oče pa se je usmilil izgubljenega sina ter mu poslal skrivnostno razodetje, koje ga je potolažilo. Zameknil se je iz devetnajstega v naše dvaindvajseto stoletje in gledal blaženo in slavno bodočnost slovenskega národa in tudi mesta Semeníča. »Spómíni« njegovi dokazujejo, da je došel poslušat baš nočójšnjo našo zabavo v Národnem dómu in da je zvedel iz mojih ust, zakaj mu Zálíka ni priznala ljubezni svoje. To se vé, da mu se je zdaj na vso moč mudilo domóv. Uboga Zálíka je bila skoro zblaznela, ko je slišala, da je izginil Ivan brez slovesa. Našel jo je vso objokano in obupano. Ali toga njená izpremenila se je hitro v radost in smeh, ko jo je pritisnil na srce in jo imenoval »sladko svojo nevesto.« Poročila sta se še tisti mesec in odslej jima usoda ni grenila več življenja. Po tem kratkem vekopisu je jel govornik Janko Slobodin čitati Ivanove »spómíne«, ki so naštevali na tanko vse nadloge in težave, koje so pritiskale slovenski národ, zlasti slo-

venskega kmeta v devetnajstem stoletji. Ivan je poslušal zvesto življenje svoje, »spomini« pa ga niso nič mikali, ker so mu bili znani. Zbodla ga je bila marsikatera opomnja Jankova in ko se je občinstvo smijalo neokretni njegovi ljubezni, šinila mu je vsa kri v glavo od srama in jeze. Ali to razžaljenje je precej pozabil radi preveselih poročil, koja je čul v Národnem dómu o ljubljeni Zálíki. Zdaj je védel za trdno, da ga ljubi in da mu je namenjena za ženo. Ves zamaknen je hitel v cerkev in zahvalil Bogá za rešenje in dobljene tolažbe. Iz cerkve je tekel na vso sapo v Gorjance. Na vrhu opešajo mu noge in poloti se ga težka dremota. Legel je na mehko trato in zaspal. Vzbudivši se vidi pod sabo samotno čuvarnico, kamenite rébri in golo bregovje. Ta pogled ga uveri, da se je preselil iz solnčnega dvaindvajsetega nazaj v viharno in pusto devetnajsto stoletje. Čile noge ga prinesó v treh urah domóv. Zgodilo se je vse tako, kakor je pripovedoval semeniški gospódi Janko Slóbodín. V treh tednih sta bila Ivan in Zálíka mož in žena in živita še zdaj prav zložno in srečno. Ivan se bavi mnogo s politikó. Domače časnike (tujih ne mara) prebira od prve do zadnje črke, mične članke in dopise še po dvakrát. Ker vé, da je bodočnost naša, ne delajo mu preglávíce hude neprilíke, v kojih se nahaja često národna stranka. Kadar zvé kako krivíco, ki se je storila národnosti naši, zakličé zmagoslavno: Vsaka síla je mínljiva! Prešíren je prerokoval resnico, da se bodo »vremena razjasnila« tudi nam Slovencem, zato: Ne udajmo se, ne udajmo se! —

Misli.

4.

Kdor prid in zabavo prav druží,
Ta splošno priznanje zasluží,
Kdor jednega preveč prímeša,
Ravnotežju pretežo obeša.

5.

Koj, ko je zavrelo, nikar ne jej,
Počakaj, naj se počuha poprej!
Kedor pa malo počakati neče,
Ne čudimo se, če se dobro opeče.

6.

Imej tudi dober namen,
Prenaglo vendár še ne sodi,
Najboljši namen je gotovo skažen,
Če naglica slepa ga vodi; —
Le tistega čim mi je v číslí,
Ki tud' na nasledke pomisli. —

Y.

Pri národnih pevcih.

Pomladij jedva štirinajst
 Ti zrló je življénje,
 A že poznaš kopnénje,
 Poznaš ljubezni strast.
 Oblastno z odra dóli zreš,
 V zavesti si krasóte
 In čárovne milóte,
 Ki diči vitko rast.

Dovtipom národ se smeji
 In ploska ti z rokami,
 Jaz pa tešim s solzami
 Za tebe bridek jad.
 Kaj bi pač grenkih solz ne lil :
 Jedvá ti je vzbrstela,
 In skoro bo odcvela
 Cvetóča ti pomlad.

A ti ne vidiš mojih solz,
 Le poješ in razgrajaš,
 Da s strupom se napajaš,
 Kaj tega tebi mar?!
 Življénja bodo te megle
 V svoj mračni plašč zavile . . .
 Da ti sramóto krile,
 Oh krile bi vsegdár! —

Fr. Gestrin.

Na Silvestrov večer.

Vè družbi veseli smo včeraj se zbrali,
 Navdušen nam spev je iz prsij donel,
 Vsi mladega leta smo pričakovali;
 Da srečno bi bilo, si vsak je želel.

Med smehom radóstnim nam čas je potékel,
 Polnóčna se ura približala je;
 Vsak »z Bogome je letu še staremu rekel;
 Že s stolpa dvanajsta se slišala je.

Tedaj izmed družbe predsednik ustane,
 Vè roki naliti kozarec držéč,
 Z besedo iskreno pozdravi nas zbrane
 Prijazno in srečno nam leto želéč.

In polni kozarci so zdaj zazveneli,
 Dnij vrsto veselih si želel je vsak,
 Radóstnih obrazov smo čvrsto zapeli :
 Domovju glas slave donel je krepak.

Nasproti pa meni je deva sedela,
 Tej srcem gorečim sem zdajci napil :
 Da v dobi mladostni bi vedno cvetela ;
 Na zdravje napolnjen kozarec izpil.

In ona leskečim pogledom odvrne
 Ter trkne ob kupo jednako želéč :
 Na nebu pa zvezda mirá se utrne . . .
 Vè srci nesrečnem pokoja ni več!

Bolislav.

Um in čut.

Boginj najhujša je Morana,
 V rušenji, klanji neugnana,
 Cvetičic stebala, hrastov debala
 V globine zemlje je zagrebala.

Kaj ko bi i po moji sreči,
 Nje grešna pest hotela seči,
 Ko bi na sladko vez ljubezni
 I meni déla srp železni? —

Nešteti vtiskov klic oblastni,
 Nemirnih žil udari strastni,
 In žar, ki mi obraz užarja,
 Vse mi nedvomno odgovarja :

Da prej na nebi nóče jasne
 Blesteča vojska zvezd ugasne,
 Nego ljubezni krasni cveti
 Bi mogli meni docveteti! M.

Gospodična.

Slika iz življenja.

Spisal Velimir.

I.

Besede »gospodična« stari slovarji naše vasi ne poznajo. Šele najnovejša izdaja ima v svojih predalih tudi »gospodično«. To pa je prišlo tako-le:

Slamar je imel svojo hišo tam na kraji vasi. Stavbinskega zloga ravno ni bilo najti na nji. Polovica je bila lesena, polovica pa zidana s surovim kamenjem, spominjoča še na kiklopske stavbe. Na zid je bilo še naslonjenega nekaj hlevu podobnega, koder je dimlja prodajala dolgi čas, kadar ni trave mulila na občinskem bregu. Proti jugu se je vlekla mala njiva in poleg nje še manjši zelnik, kjer je Slamar pridelaval pridelke za domačo reč.

Tudi nekoliko sodarstva se je izučil za svojih mladih let, da je za silo postavil kako kad ali obroče nabil na kak škaf.

Na hišo svojo Slamar ni bil ponosen. Še menj na svojo sodarsko umetnost — bore malo mu je nesel ta posel. Pač pa je rad pritrkaval na troje zakladov, zakopanih v njegovi bajti. Kdor vzdigne katerega — živi so bili — teh zakladov, ta ga bo imel dosti vse življenje: tako je sam večkrat rekel.

Ti trije zakladi Slamarjevi so bile njegove tri hčere. Tako lepo so vzrasle kakor gorske jelke in njih obrazi so bili kakor uliti iz voska. Celó poletno solnce ni vrezalo nanje svojih znakov ogorelosti — preveč so se ga znale varovati. V Slamarjevo zakočeno hišo — vsa je bila obkoljena z drví in okna so bila majhna — niso tako kmalu pokukali zvedavi solnčni žarki; in kadar so se Slamarjeve vile sukale pod streho milega neba, takrat so že umele ceniti dobroto košatih dreves. To se pa tudi vé, da ženske že celó rade časih pomaknejo robec malo čez čelo: ali iz bojazni pred solncem ali iz sramežljivosti, kdo ve?

Matere Slamarjevi otroci že veliko let niso imeli. Umrla je, ko je bila Uršica še majhna. Zdaj pa šteje Uršica že dvanajst let, Marijanica gre v sedemnajsto leto in Rotijica jih je izpolnila dvajset. Rotija je gospodinjala. Šivilja je bila in presedela je po cele dneve in tedne pri mizi poleg okna in zbadala zdaj s šivanko v platno, zdaj z očmi skozi okno. Le po kake trikrat na dan je odhitela v kuhinjo, pripraviti jedi in v hlev utešit dimljo. Na polje ni šla nikoli. Dejala je,

da ji škodi delo na polji. In stari, a žiljavi Slamar je tudi ni silil, saj je zlahkoma obdelal leto in dan svojih dvajset krajev njive in široko-krajnati zelnik. Pa še vsak dan se je lahko položil popoldne tja na mehko travo pod oreh in raztegnil svoje skrčene ude in mislil to in óno, kakor je že nanese. Kar pa ravno okorna pleča Slamarjeva niso zma gala, to je naredila njegova ljubenka Uršica. Kakor skakonoga srnica je skakala okrog hiše, okrog njive in okrog zelnika. Slamar pa je ležal v orehovi senci in dobrovoljno pohrkoval:

— . . . Moja dekleta! . . . Mhè! . . . moja! Pa jih ni, pod našim zvonom . . . jih ni!

Marijanice pa ni bilo doma tisto leto. Služit je šla k Vrvarju. Dejala je, da jih je že tako preveč doma za kruh jesti, in da bi si rada kak krajcar prislužila. In oče ji ni branil.

— I, le pojdi, boš vsaj kaj izkusila pri ljudéh in kaj prihraniš si lahko — jaz nimam drugega kakor to bajto. Vse tri je ne boste mogle imeti.

Marijanica je torej služila.

Taka je bila s Slamarjevimi. Stradali ravno niso, a ostajalo jim ni nič. In kadar je sneg ležal po zemlji in se je ivje obešalo po drevji, takrat je nesla velikokrat Uršica po polič moke ali pšena iz sosedove hiše. Res da je Rotija šivala poleti in po zimi — a majhen je tak zaslužek na kmetih. Druge vaške šivilje so poleti zamenjavale šivanko tudi s srpom — kadar je bilo veliko dela in se je mudilo na polji. Tudi Slamar je pritrđil obroč na kak škaf ali popravil kako kad, a bogatel ni s tem.

Nosile pa so se Slamarjeve dečle, kakor gruntarske hčere. Kadar so šle ob nedeljah ali ob velikih praznikih v cerkev, kar vse je šumelo za njimi. Fantje so se ozirali po njih in dekleta so jih zavidljivo pozdravljale in ogledavale. Malodane vsak večji praznik so imele nova krila na sebi ali nove rute na glavi. Gruntarske so pa doma matere nadlegovale:

— Saj vidite, da imajo še Slamarjeve, ki so iz bajte, tako ruto, Vi pa mi je nečete kupiti.

— Slamarjeve se že lahko izmišljujejo, kar hočejo, ker ne vedó, kje se denar jemlje in nimajo nobenega, ki bi jim povedal, kaj je prav in kaj ni prav.

A kdo more brzdati to silno domišljijo domišljavih deklet? Kakor opice so, imeti morajo, kar na drugih vidijo!

Toda Slamarjevih vendar ni nobena prekosiia!

II.

Ko zima prikima in se božič odgrne, takrat pride tudi sv. Janez, selivni dan poslov. Tisti dan je prišla zopet domov tudi Slamarjeva Marijanica. Povitico je prinesla v robci in skrinjo pripeljala na koléh — denarja pa ni kaj prinesla, kakor si je mislila ona in kakor si je njen oče mislil. Za obleko je treba zmerom toliko. Pri delu se raztrga mnogo oblačil in mlad človek že tako ne sme zamazan in posmoljen hoditi. Kako bi mogla kaj takega Slamarjeva Marijanica, katere je bila sama mladost, lepota, čednost in pridnost.

Nekako nejevoljno vrže robec s povitico na mizo, stopivši v hišo.

— Na kmetih že ne bom več služila.

— A ne, Marijana? Kako pa da ne? oglasi se izza peči stari Slamar.

— Zato, da ne!

In pogovor je bil pri kraji. Dekle je ostalo doma. Šivanke res ni znala Marijanica tako vrteti kakor Rotija, a kaj malega je že pošila in zakrpala, da se je dobila kaka latvica mleka in kak kos kruha. Saj ni bilo treba doma peči in moke kupavati. Za denar pa je tako hudó. —

Ko pa je prešla neljuba zima in prišla vesela pomlad, takrat je oživel v Marijaničinem srci stara misel iz prejšnjih časov.

Sami sta sedeli v izbi nekega popoludne, Rotija in Marijana, ko je ravno zgodnje pomladansko solnce usulo nekaj skromnih žarkov skozi malo okno.

— Rotija, jaz pojdem pa v Ljubljano!

In Rotijino belo čelo se raztegne, kolikor se je skrčilo v tistem trenutji Marijanino.

— V Ljubljano? Služit?

— Ne, službe imam že dovolj.

— I, kaj pa? V šolo menda ne pojdeš kakor Zorčev študent?

In obema se odpro resne ustnice na mah, kakor rožnati popki. Marijanici so se tudi usule rdeče rože po licih. Meseca srpana sta se spomnili, ko pride Zorčev študent domov . . .

A hipoma nastavi mlajša resnobno:

— V fabriko pojdem.

— Pa ne tjà, koder cigare delajo?

Marijanica namigne. Rotija pa hiti zbadati s šivanko v platno.

Nato priropeče Uršica v izbo.

— Uh, vidve ne vesta, kako je še mráz zunaj!

Tako govori, vrže očtove cokolje pod peč in zleze za peč.

Slamar pa je pribijal zunaj obroče na velik sod.

— Kaj pa se tako držiš, Rotijica, kakor bi ti kure malico pojle?

— Uršica, ko bi ti vedela, kar jaz vem, tedaj bi se tudi ne smijala.

— I nu, kaj pa je takega?

— Uršica, jaz te bom zapustila, reče Marijana.

— V Ljubljano misli iti, pristavi Rotija.

In Uršica skoči izza peči ter sede poleg Marijanice.

— Kam pojdeš ti? V Ljubljano? Po kaj? Saj ne pojdeš, kaj ne, da ne pojdeš, Marijanica? Rotija mi nalašč nagaja.

In oklene se Marijaninega vratú.

— Nič se ne boj, Uršica, pojdeš pa še ti z menoj, kadar bodeš tako velika, kakor sem jaz.

— Marijanica moja, kaj ne, da nalašč praviš?

Solze so zalesketale na licih Slamarjevih deklet. In še večkrat so jokale tiste dni in tarnale. Tako rade so se imele. Toda Marijanica je vendar le ostala pri svojem sklepu. Solze ženske — te so pač po ceni! —

In oče je moral tudi zvedeti to novico.

— Oče, jaz pojdem vendar le!

— No, ali si se premislila, Marijana?

— Sem se, oče!

— Ali greš k Vrvarju nazaj?

— O ne, oče, daleč pojdem.

— Hi, daleč? Pa ne celó iz fare?

— V Ljubljano.

— Ka-aj?

— V Ljubljano. Nožarjeva Tona mi je že vse preskrbela.

— Tega si ne bi mislil. No, pa le poskusi svojo srečo! Kruh si boš morala tako služiti; če ga misliš v Ljubljani lože, pa ga!

In Marijanica je šla v fabriko.

III.

Počasi tekó dnevi, če človek česa pričakuje. Tako sta trpela Slamarjevim dva meseca kakor cela večnost. Stari ni bil ravno tako radoveden, kako se godí njegovih hčeri. Toliko bolj pa Rotija in Uršica. Kolikokrat sta hodili nadlegovat zdaj poštarja, zdaj potovko, če je kaj pisma nánji.

Napósled je prišlo pismo. Na Rotijo se je glasil naslov.

Ljuba sestra!

Nikar ne zameri, da tako dolgo molčim. Toliko sem imela opravila ves čas, da kar nisem nič utegnila. Nožarjeva Tona mi je preskrbela zastoj stanovanje pri neki stari gospé, samo da časih vode prinesem ali kaj drugega takega, po kar sama ne more. Prav dobra gospa je: dala mi je že neko svoje krilo in dve ruti, taki, kakeršne tukaj nosijo. Tukaj se vse drugače nosijo. Jaz sem si že tudi kupila nove čizmice in krila sem si vsa preuredila. Tudi govoré tukaj bolj flétno, kakor doma. Skoro vsak mi pravi 'gospodična' in vsak me viče. Ob nedeljah in praznikih hodim s prijateljicami na sprehod v Šiško ali kam drugam, in potem gremo v kako krčmo in se nam jako prijetno godi. To se smejemo! In káj so tukaj fantje prijaznejši kakor doma! Še soldatje se tako uljudno vedó, da jih je kar veselje gledati. In še nekaj imam na srci in na jeziku, pa ne maram povedati. Saj veš, kaj, Rotijica? Tako je dober in zál in dve zvezdi ima pod vratom, na vsaki strani jedno. Zorčevega študenta sem tudi že jedenkrat srečala; to je moški v Ljubljani, še videti me ni hotel. Doma pa je bil tako sladek, kakor med, kaj ne, Rotijica?

Drugega posebnega Ti nimam pisati za danes. Samo toži se mi časih po Tebi in po Uršici. Če bom mogla, pridem morda na jesen kaj domov pogledat. Pozdravljam vse stare prijateljice, posebno pa očeta pa Tebe in Uršico in ostanem do mrzlega groba

Tvoja

zvesta sestra
Marijanica.

Samega veselja solze so se utrinjale pod črnimi očmi Rotije, be-roče to pisemce. Stoži se ji po oddaljeni sestrici in letela bi bila naj-rajša čez hribe in doline in položila svojo glavico na rame sestrine.

— Oh, zakaj ne morem tudi jaz v Ljubljano?

Tako je popraševala in ponavljala. A otožna senica v kletki na steni ji ni mogla odgovoriti na vprašanje.

Prihiti pa sestra v hišo. Strastno seže Uršica po pismu na mizi in bere. — Obrazek se ji topi v radosti, čitajoči pisemce od drage sestre iz bele Ljubljane.

A ni vsega razumela, kar je sestra pisala.

— Kaj pa ima Marijanica na srci, Bog vé? Nemara je bolna? Ali ne, Rotijica?

— Nemara, odmeva iz ust Rotijinih. A žal ji je, da je dala brati-pismo sestrici. V nedrije spravi pisemce in 'poboža Uršico po nežnih líčecih kakor malo dete.

— Še očetu je preberem, čaj, Rotijica!

— Bom že jaz, Uršica!

In Rotija bere očetu pismo, prišedšemu v izbo, a vsega ne prebere, nekaj je izpustila.

Stari pa je kimal ves čas zadovoljno z glavo in dobro se mu je zdelo. Celó nasmehnil se je nekaterokrat, kolikor je to takim mogoče.

— Pa nekaj ima na srci, oče! Tega še Rotija ni brala.

A oče se je le še nasmehnil in Rotija mu je pomagala.

IV.

Listje je že padalo raz drevesa, ko dobé Slamarjevi drugo pismo. Marijanica je naznanjala, da pride domov za dva dni. Stari je zadovoljno mel roki, hčeri pa sta se pomenkovali, kako postrežeta sestri. Semenj ali »žeganje« je namreč imelo biti tisto nedeljo, ko so pričakovali Marijanice.

— Naša Marijanica pride po bob v nedeljo.

— To mora biti gosposka!

— O pa seveda da je!

Tako je pritrjevala Uršica svojim tovarišicam. Dekleta pa so ugibala, kakšna bo, ker so čule, kako je že gosposka, kakor kaka mestna gospodična. Kaj pa da ni bilo tudi brez zasmeha in pikrih pa trpkih opazek. —

Napósled pride tista sobota pred smajnim dnevom. Iz vaških dimnikov se je valil gost dim, iz kuhinje se je čulo vrenje in crenje in ženske so se vrtele v vsaki hiši, kakor bi bil sodni dan. Gorje moškemu, ki zaide na tak dan med nje! In komaj je udarilo trikrat na veliki zvon tisto popoldne, že so jeli pokati topiči, da se je cesta tresla in v zvoniku so pritrkavali celo uro na ušesa zvonov, slovesno oznanjujú, da je kaj takega le jedenkrat v letu.

In v tistem času je stopala po cesti proti vasi ženska postava. Malone po tleh se ji vleče dolgo krilo od svetlega sukna in beli obrazek ji kroži rumen, kockast robec. Izpod robca pa zvedavo gledajo skrbno počesani in nafrijeni lasje, pokrivaje na lahnem obe strani čelu, kakor dve ptičji peroti. Rame in pleča ji leno objema črnoma-ljasta ogrinjalka, stikajoča se na prsih z dolgo. zlatu podobno iglo. Kadar pa dvigne mali podbradek, takrat se zažari pod vratom velik, jajcu podoben medaljon. V jedni roki nese malo torbico, v drugi pa vrtiličen solnčnik s širokimi mrežami po kineškem zlogu. A bila je takrat že jesen in solnce je nudilo zemljanom le toliko toplote, kolikor je privošči po zimi skopa gospodinja svojim dijakom.

To je Slamarjeva »gospodična«, kakor so jo zbadljivo klicali. Skozi vso vas je morala iti, ker je bila Slamarjeva hiša na kraji vasi. Prijazno se nasmeje vsakemu, kogar sreča, in časih tudi nekoliko glavo upogne, prav tako, kakor znajo gosposka dekleta.

— Dober dan, fantje! Ali vam dobro »špilajo«?

Tako nagovori fantine, streljajoče s topiči.

— Ahà! odgovori jeden. Skrivaj pa se posmehujejo med seboj in jednemu celó na glas uide, kar Slamarjevi nič kaj prijetno ni božalo ušes.

— Prav po »gosposki« govori: »špilajo« je rekla.

— To bi ji človek pokazal, da bi videla »špil«! Kaj se spakuje?!

— In kako je prežeta čez pas, kakor mravlja.

— I, kaj češ, »gospodična« je!

Tako so govorili strelci in se smijali.

Pri vežnih vratih in pri oknih pa so kukale zvedave ženske glave in klepetale:

— Slamarjeva gre domov! Oh, kakšna je! Vse se za njo vleče!

— Taka je, kakor grajska hišina. Stari pa hodi okoli z rjavimi hlačami in zakrpano srajco.

Kdor more, pa more!

Pri Slamarji pa je bil že bob in ocvrtje na mizi. Okrog nje pa je sedela Slamarjeva družina z Marijanico v sredi. Toliko so si imeli povedati.

Drugi dan pa je bilo cerkveno opravilo. Pred cerkvijo so stali možje, pod sosednim zidom fantje in pod zvonico dekleta.

Pri fantih se je sukala govorica okrog Slamarjeve »gospodične«:

— Oh, glej Slamarjevo gospodično! Odkrij se! zakliče jeden.

— Kočemajko ima na škrijce urezano!

— In marelico za solnce!

— In ziblje se, kakor mlaj!

Smejali so se in norčevali, kakor je to fantom navada.

Pod zvonico so dekleta ogledovale Slamarjevo Marijanico. A najdljè se je ne moreta nagledati njeni sestri. Rotija pripoveduje, koliko ima Marijanica obleke in kakšno. Uršica pa hiti praviti svojim prijateljicam, kako dobro jedó v Ljubljani, kako jo Marijanica naganja, da bi šla ž njo in koliko se zasluži v mestu. Marijanica pa stoji v sredi med njimi kakor solnčna kraljica, maha z mrežastim solnčnikom, prijema svetli medaljon in govori žlahtni ljubljanski dijalekt. Dekleta pa jo izprašujejo kakor Šembiljo in hvalijo, a za hrbti se muzajo in doma so potlej marsikaj povedale, kar so takrat samo mislile.

In možje so imeli med seboj starega Slamarja, ki jim je pravil, kaj vé povedati njegova hči, koliko zmore in kakšna je in kako se ji godi.

— E, moja dekleta imajo prebrisane glavice, pa vse tri jih imajo, moja dekleta!

Tako završuje svoje perijode.

— Aha, Tvoja dekleta! Pa na videz tudi niso kar tako, kakor bi rekel. Čednega obraza so, Slamar! In ti imaš še vrhu tega par šmarnih tolarjev spravljenih, pa seveda, da jih jim boš privoščil.

— Teh pa nimam! Čednega obraza pa so, moja dekleta, to je res!

— I, pa saj imajo najbrž dekleta same že veliko na posojilih. In možje so se potezali z rokami po bradi in ustih.

— Tistega ravno ne mislim! Pa saj jim treba ne bo velike dote. Za taka čedna in pridna dekleta, kakor so moja, ni treba bogvé koliko popirjev. Saj bodo denar delale same — gospodinje.

Tako imenitna je bila Slamarjeva Marijanica. Vse je govorilo le o nji.

In vendar je tožila popoldne doma svojima sestrama:

— Oh, nič več bi ne mogla doma ostati. Tako sem se odvadila. Že celó govoriti ne znam več tako, kakor tukaj govoré. In ljudje so tako čudni. Fantje se mi zdé najbolj odurni. V Ljubljani pa so tako prijazni in še odkrije se mi nekateri, če me pozna, posebno ob nedeljah. Tudi dekleta niso več taka, kakor so bila. Ne ostanem doma, če ne vem kaj! —

In ob tla udari z nogo »gospodična«; tako se je ujezila. Rotija in Uršica pa jo pogovarjata in tolažita:

— Le ostani, Marijanica, saj ni tako hudo, kakor si ti misliš!

A drugi dan se je Marijanica vrnila v Ljubljano.

V.

In Marijanice res ni bilo domov celo leto in še dljè. Premalo so jo menda doma častili.

Drugo leto pa, ko je že zgodnje sadje zorelo in ajda cvetela, takrat je vendar le prišla. Dejali so, da je zbolela.

Legla je. Zdrávila jo je Turkova mati, ki je zdrávila vse žene vse fare. Rotija in Uršica ji strežeta na vso moč. Slamarju pa ta boizen ni po volji:

— Mladi ljud je nespameten. Kaj je še tega treba? dejal je nekaterikrat. Ko pa je govoril o svojih hčerah, ni jih imenoval nič več »naša dekleta«, ampak samó »naše ženske«. —

Turkova mati je ozdrávila tudi Slamarjevo Marijanico.

A po bolezni je bila »gospodična« zopet nekdanja Slamarjeva Marijana. Krila ji Rotija nabere v gube, da so bila kratka kakor nekdanj; kočemajčici odstriže dolge škrijce in jih všije na drugem kraji ob pasu. Kadar pa je deževalo, takrat je vzela Marijanica namesto svojega solnčnika očetov rdeči dežnik.

A »gospodične« vendar le ljudje niso mogli pozabiti.

Uršica pa je zdaj razumela, kaj se pravi »nekaj na srci imeti«.

V hiši ob steni pa je stala podolgasta, lesena, koritasta stvar, ki se je zazibala, kolikorkrat je potegnil Slamar za dolgi motvoz, sedeč pri peči in mrmraje samemu sebi:

— Te naše ženske!

In ko so se začeli glasiti iz tiste prožne stvari ob steni nepokoježa neartikulovani glasovi, takrat je Slamar hitreje potezal za dolgi motvoz in počóč govoril, kar že ni govoril svojih petnajst let:

— Aja-tutu, aja-tutu!

Vila Slovinska.

Črtice o hrvatskem pesništvu v Dalmaciji XV.—XVIII. veka.

V tristoletni spomin rojstva Gunduličevega, zajedno v njegove smrti spomin dvestopetdesetletni. * dne 6. januarja 1588. † dne 8. decembra 1638.

Spisal A. Fekonja.

(Dalje.)

Lako razvita je v slovinskem pesništvu one dobe bila tudi še dramatika. Že v XVI. veku so v hrvatskem Primorju bile po mestih osnovane takozvane družine kazališke, sestavljene posebno od mladih plemičev, katere so se ravnale po določenih pravilih ter so imele svojega pisatelja iger in ravnatelja predstav. Sosebno Dobrovčani so dramsko poezijo vrlo gojili ter so predstavljali razne igrokaze ali drame na javnih krajih in trgih, pred cerkvijo, v vécnici (svetovalnici) itd., a to zlasti o pustu. Znanе so nam take »družine« n. pr.: Pomet družina, družina Tudisijeva, družina složnih, družina izprazna (1632), družina orlova (1639), družina razbornih (1696), družina smetanih (1700), družina nedobitnih, družina sjedinjena, družina hrabrih, in še druge.

Prvi se je v slovinski dramatik bil poskusil Gjore Držić v Dobrovniku (1460—1510), spisavši nekak »Pirni igrokaz« pastirskega

predmeta, ki pa se je izgubil ter mu dan danes ni nikjer sledú. Za njim je Hanibal Lucić 'iz Starega Grada na otoku Hvaru (1480—o. 1534), čijega dramatski spis »Robinja« v I činu je najstarejši do sedaj znani igrokaz hrvatski, a predmet mu je vzet iz domače povestnice, kako je namreč sinovec bana Ivana Derenčina rešil nečakinjo bana Majerja Blaža (1481) iz turškega robstva. Naslednji obdelovalci dramatskega polja jemali so za predmete svojim igrokazom gradiva iz Svetega Pisma in drugih pobožnih pripovedij, tako: Mavro Vetranić-Čavčić v Dobrovniku (1482—1576), spisal (»Posvetilište Abramovo«, »Čisto Sužano« in »Uskrnutje Isusovo«, Petar Hektorović iz Starega Grada na Hvaru (1487—1572): »Mučenje sv. Lovrinca« s spevi in »Posvetilište Abramovo«, pa Maroje Držić v Dobrovniku (Gjorev vnuk 1520—1580) tudi »Posvetilište Abramovo«, »Porodjenje Isusovo« igrokaz v stihih in nekaj v prozi, ter osem raznih komedij v prozi. Malo pozneje so dva, trije prevodi té vrsti dramatske poezije iz italijanskega, in to je pohrvalil Dinko Zlatarič v Dobrovniku (1556—1607) Tassevega Aminta pod naslovom »Ljubimir«, pripoved pastirska (1597), Fran Lukarevič v Dobrovniku (ok. 1592) in za njim Petar Kanavelić na Korčuli pa Guerinijev pastirski igrokaz »Vierni pastir« (1684).

Do največje dovršenosti pak sta starohrvatsko ali slovinsko dramo povzdignila v Dobrovniku že omenjena Ivan Gundulić (1588—1638) in Gjono Palmotić (1606—1657). Uvidevši, da je gledališče pravo naobrazilišče národa, sestavljal je v tó svrhu i Gundulić i Palmotić drame, katere so »kazališne družine« javno igrale pod vodstvom pesnikov samih. A po ukusu one dobe jemala sta obadva predmete za to največ iz starih klasikov ali historikov grških in latinskih, pa sta gradivo po svoje uredila, pomnožila in pripravila za pozorišče. Také je Gundulić sestavil do 11 igrokazov ali dram po naslovih: »Ariadna«, »Proserpina ugrabljena«, »Dubravka«, »Diana« in »Armida«, potem »Galatea«, »Posvetilište ljuveno«, »Cerere«, »Kleopatra«, »Adon«, »Koraljka«, a iz italijanskega je prevlel »Filida od Skira« ter je še menda tudi on spisal tragikomedijo »Sunčanica«. No od vseh teh so se ohranile samo prve tri in ulomki od dveh naslednjih, dočim so se za ostale sedaj nikamor ne zna, izvzemši Sunčanico(?). A Palmotić, tá izvenredni um dramaturški, spisal je na povedani način ter še po uzorih italijanskih te-le drame: »Akil«, »Naticanje Ajača i Uliša za oružje Akilovo«, »Alcina« (iz Tassa), »Atalanta«, »Armida«, »Ariodanto« (iz: Orlando Furioso), »Bisernica«, »Enea« (hod v Elizaj k Anhizu, po Virgiliji), »Enea i Didone« (po

Virgiliji), »Elena ugrabljena« (tragikomedija, po Ovidiji), »Edip« (po Sofokleji), »Gomnaida«, »Ipsipile«, »Kolombo«, »Lavinja« in »Svevia« (prevod iz latinskega Aleks. Donata). Tudi téh je več propalo, a še več jih je le v rokopisih. Iz domače povestnice pak je Palmotić sestavil drame: »Pavlimir«, v katerem je vpeljal na kratko utemeljitev slavno prejšnost Dobrovnika, potem »Captislava«, s katero tudi povečuje spomin starega Dobrovnika, t. j. Epidavra ali Hrvat. Captata, in naposled »Danica«, kjer slavi bosenski dvor kralja Ostoje (zač. XV. stol).

Poleg té dvojice, Gundulića in Palmotića, in za njima zlagali so igrokaze; toda slabše: Fran Radalja v Dobrovniku, Visko Solta nović, Ante Krivonošić v Dobrovniku (pr. 1638): »Paridov sud«, Maria Gazarović na Hvaru: »Ljubica« pastirski igrokaz (1623) in več »Prikazanj« pobožnega predmeta, Sabo Mladinić, Ivan Gučetić Jerkov v Dobrovniku (pr. 1667): »Io« tragikomedija, Ivan T. Marnavić v Šibeniku: »Osmanščica« drama (1631), Ivan Gundulić Šiškov (vnuk slavnega Iv. Gundulića Franovega) v Dobrovniku (pr. 1721): »Radmia i Radklica« pastirski, in »Oton« povestni igrokaz. Visko Počić Soltan v Dobrovniku: »Ljubica« (1656) in »Sofronija i Olinto« (iz Tassovega Gierusalema II.), Šiško Menčetić Vladislavov v Dobrovniku, in Ante Gledjević v Dobrovniku (umr. po 1728): »Porodjenje Isusovo«, »Historia udovice Judite i Oloferna«, »Olimpia osvečena«, »Samira smirena«, »Zorislava«, »Ermiona«, »Danica«, »Belizar« (nedovršen). — Dramatika je začela propadati. Nekateri so jo pozneje še poskušali oživiti po prevodih iz francoščine in italijanščine, kakor Dobrovčani: Ivan Bunić ml. (pr. 1712) preloživši nekatere komedije iz francoskega, Timotej Glegh nekoliko igrokazov Metastazijevih, in Iv. Fr. Sorkočević (pr. 1771) igrokaze: »Zazivanje sv. Alojsia Gonzage« od N. Ptolomeja, »Demetrije«, »Artažers«, »Kralj pastir i Didone« od Metastazija, »Psike« od Molièra in tragedijo »Merope« od Mafseja, pa še Marin Tudisić, sestavivši mnogo igrokazov po Molièrovih.

Pri tolikem izobilju dram ali igrokazov pa je razmerno jako malo izvirnih tragedij. Pisalci in njihovi plodovi té vrsti so: Šimun Zlatarić, sin Dinkov: »Euridica« (1617), Jaketa Palmotić (poslednji té rodbine): »Didona« (1646), Petar Kanavelić: »Muka Isukàrstova« (1663), a Fran Lukarević (ok. 1563), čijega »Atamanta« je bajé izvorno delo. Tà nedostatek izvirnih žaloiger so nekoliko nadomestili prevodi in to zopet iz grških klasikov. Takšne so podali v Dobrovniku: Mavro Vetranić-Čavčić (pr. 1576) Evripidovo »Hekubo«,

Dinko Zlatarić Sofoklejevo »Elektro« (1597), Miho Bunić Babulinović »Jokasto« (morebiti slobodno po Evripidovi tragediji *Φοινίσσας*) in Gjono Palmotić že omenjenega Sofoklejevega »Edipa«.

Bolj je zastopana komedija. To so gojili posebno: Nikola Nalješković (pr. 1587) zloživši tri komedije iz pastirskega in štiri iz domačega življenja, Maroje Držić (ok. 1551) napisavši: »Tireno« nekak pastirski igrokaz šaljiv, »Pripovist, kako se Venere božica užeže u ljubav lipoga Adona«, in »Novelo od Stanca«, pa še osem raznih komedij v prozi, Petar Kanavelić (pr. 1690) pa med ostalimi komedijo »Andro Stitikeca« v ljudskem narečju dobrovniškem, kjer podaje živo sliko tedanjih dobrovniških plemičev, naposled Ante Sašić in Luka Antica (pr. 1688) v Dobrovniku, a njižini dotični spisi so zvečine propali. V prešlem, XVIII. stoletju pa je tudi izvirne komedije povse nestalo. Vredni so vendar spomina prevodi, katere sta v Dobrovniku po svoje prenařevala Joso Betondić (um. 1764) in Marin Tudisić; zlasti poslednji je »vse svoje sile stavil na to, da povzdigne že zelo oslabiljeno národno kazališče, ali vse zaman; kajti po njegovi smrti sta hrvatska Melpomene in Talija povse umolknila.«

(Konec prihodnjič.)

Kaj imenujemo bolezen uma?

Spisal dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški.

(Konec.)

Kaj storimo, če se udarimo na komolec, t. j. če razzdražimo skupino živcev, ki leži na površji komolca in preskrbuje mazinec? Drgnemo si kraj, kjer nas boli, mazinec namreč, ker čutimo, da nas neprijetno skeli. Udamo se pa s tem pri zdravem razumu in čisti zavesti neki zmoti, varajo nas namreč čuti. Po zakonih fizijologije mora živec vsak vtisek, ki ga zadene v teku, lokalizovati na poslednji organ, njegova krivda pa ni, da prenese na komolec prejeti udarec na poslednji organ, na mazinec namreč; — pa ne smeli bi se dati od njega preslepiti, in če smo prisiljeni na bolečino reagirati, ne smeli bi si drgniti mazinca, ampak komolec, ker komolec se je bil udaril!

Mislimo si pa sedaj, da se ne rani ali ne vznemiri kak živec, ki se lahko nadzoruje, ampak komplikovani potje živcev. Rezultat je isti,

tudi tukaj odgovarja razdraženi živec, kakor poslednjemu organu, očesni živec s prikaznimi svetlobe in vida — da se pri udarci na oko prikažejo iskre, je občno znano — ušesni živec z občutki zvoka in posluha. Čim dalje od poslednjega organa se obudi čut, tem bolj so komplikovane prikazni, ki jih vzbuja, tako da se več ne čutijo iskre in ropot, ampak se vidijo podobe in slišijo besede, nastopijo strahovi in glasovi. Kako se godi vse to, tega véda še ni razjasnila, da se pa nahaja pogostoma, o tem se moremo prepričati v katerikoli blaznici.

Ako preudarimo, kake veljave za našo zavest je to, kar vidimo s svojimi očmi, ali slišimo s svojimi ušesi, tedaj moremo preceniti, kako se godi tistim nesrečnim, katere čuti slepé, da niso zmožni razločiti resnice od dozdevnosti.

Če tedaj prevara čutov ne nastopi v divjem tiru, kakor prilično pri besnosti ali tudi pri deliriji vročnice, ampak če se priplazi počasi, preplaši se v začetku napadeni, ker si ne more razložiti novih prikaznij; trudi se, da bi se jih iznebil, da bi jih prevladal. To se mu pa ne posreči. Tedaj se ga polasti bojazen pred takimi neznanimi rečmi, odteguje se družbi, postane nezaupljiv proti vsemu svetu. Na ulici čuje mimogredoče njemu zabavljati, sliši, da se mu posmehujejo, sliši, da ga dolže rečij, ki jih nima na vesti. Tedaj nastopijo tudi v obsegu občnih čutil senzacije, ki se po vsem ločijo od družih občutkov in si jih zarad tega ne more razvozljati bolnik. Če sta sluh in ukus tudi udeležena, potem ukušajo in duhajo bolniki neprijetne stvari. Jed ima ukus po kovinah, diši pa po mrtvacih in gnilih stvaréh. Da je globoka pobitost (potlačénost, depresija) duha prva posledica tako oslepelih čutov, ki se počasi priplazijo, razume se ob sebi. Bolni napravljajo v začetku bolezni po vsem vtisek melanholičnega, le da je pri njih otožnost sekundarna, pri pravi melanholiji je pa ta sama prvotna, iz koje se razvijajo stalne domišljije in zmote, kot mehanični nasledki poskušanega razmotrenja.

Razume se pa samo ob sebi, da tudi halucinacije blaznim, kakor hočemo take nesrečnike imenovati, ne smejo ostati mrtvo gradivo v spominu, temveč morajo se po svoje vedno dalje predelavati, in sicer v stalne domišljije in zmote. Glasov, koje slišijo in katerih sedaj dolžé memogredoče ali najbližnje domačine, ne morejo si drugače tolmačiti nego obrekovanje, senzacije prihajajo po vplivu tega ali onega vzroka, neprijeten ukus ali duh jedi prihaja od tod, ker menijo, da so dotični primešali družih rečij, ki imajo namen, ali otrovati direktno bolnega ali pa mu vsaj pristuditi jedi.

Iz vsega tega se razvije logično domišljija zatiranja. Bolnik se meni žrtev vsestransko krivičnega obdolženja, prikrajševanja, preganjanja.

Najprej se mu je braniti zoper natolcevanje, zagotavljati mora svojo nedolžnost ter boriti se s pretečimi silami. Pričujočega opazovalca, ki ne more niti pomagati, niti svetovati, silno gane in pretrese, ko mora gledati brezvspešni boj blaznega z zaslepelimi čuti ter stalnimi domišljijami in zmotami, iz česar postane boj do obupnosti, če prilično napadejo bolnika halucinacije z vso silo; tako n. pr. se spominjam slučaja, da sem bil pozvan k mladi dami, ki je glasno kričé okoli letala, ker je imela strašni občutek, kakor da bi ji sedel ptič v možganih, ki s peroti bije in kljuje s kljunom po možganih. Da se umemo, dama ni rekla, da ji sedi v resnici ptič v glavi, ampak le, da ima tak občutek, ki jo trpinči. V takem bojnem stanu se trudi še zdravi ostanek duha, da bi odstranil in premagal, kar je tujega in bolnega.

Mislimo si, da plavé led. Nekdo pa skuša doseči breg ter skače in leti od plošče do plošče, pa si ne more pridobiti tudi stopinje ne, ker drví tok rčke vedno hitreje, nego njegove noge. Temu podoben je bolnik. Boj traje najmenj jedno do dve leti, konča pa za bojevalca pogubno. Pogostoma pa nastopi nagla izprememba pri bolniku; tisti, ki je še včeraj z žugajočim obličjem protivil se mukam, katere mora prebiti, smehlja se danes prekanjeno ter zaupljivo miga, da vé sedaj vse, ali da si je vso reč razjasnil. Popustil je boj s ploščami, ki so ga drvile, uravnal se je na njih in pelje se ž njimi brezvoljen po reki in je prepričan, da mirno stoji, da se pa vrti ves svet okoli njega, kakor leteči bregovi, pokorni njegovemu migljaju. Njegovo stališče stalnim domišljijam in zmotam nasproti, postalo je drugo, in ko se je premeknilo to stališče, postal je iz prvotno blaznega sekundarno zmešan!

Še vedno ga preganjajo, pa sedaj vé, zakaj, zato namreč, ker je n. pr. visocega rodú, knezov, kraljev sin, katerega so zamenjali v mladosti. Misli, da ga preganjajo vsi, ki so bili prikrajšani po njegovih pravicah, toda ker so mogočni, vplivni, pomaga jim policija, sodišče ali tudi duhovniki in časopisi.

Vendar je gotov, da naposled le zmaga! Bolnik uredi prevaro čutov ter stalne domišljije večkrat v grandiozen sestav zmot, ki je jednak pajčevinam, kojih niti segajo od jednega kraja sveta do drugega, med tem ko v sredini tako umetno napredene pajčevine sedi on sam, bolnik, h kateremu se stekajo vse tisočere niti.

Ako sliši sedaj glasove, vé od kod prihajajo; ali so skrivni telefoni v stenah, ki mu posredujejo občevanje s svetom, ali pa so trobila, ki vodijo pod zemljo od jednega kraja do drugega. Prevaro kožnih čutov pripisujejo dan danes navadno električnemu in galvaničnemu vplivu, med tem ko so v prejšnjem času to nalogo imeli co pernice in coperniki.

Karakteristično je, da tudi po blaznicah svet ne ostane zabit s plankami in da posebno taki bolniki, zmešani, v besede znanstvenem pomenu, ne pusté v nemar nobene nové iznajdbe, nobenega napredka ved, ampak vse jim služi v razmotrenje zaslepelih čutov.

Navadno pa je, da pogršajo za marsikateri dogodek v notranjem življenji, če tudi porabijo vse znane naravne sile, še vedno ključa, in tedaj si izmislijo za absolutno nove pojme tudi nove izraze, ki pa ostanejo vsacemu drugemu neumljivi. Tako sem zdravil staro damo, koja si je izmislila besedo »legál«. Če je čutila bolečine v križi, bil je položen »legal« na križ, in če je zmerjala pôsle z nedostojnimi izrazi, bila je sama povse nedolžna, sovražnik je bil, ki ji je položil »legal« na jezik, globoko notri v vrat, ter izvlekel vse, hude besede, kojih se je sramovala sama.

Taki bolniki imajo tudi za bolezní, kojim smo podvrženi drugi ljudje, poseben govor: ako jih bole zobje, tedaj je zopet sovražnik, ki vleče za živec v zobu, tako n. pr. tožil mi je neki bolnik, ki je imel bolečine v trebuhu, da so po noči prèparirali zdravniki njegove trebušne živce. Skupina domišljij in zmot ne pusti nikjer prostorčka, tako da še celo občutke, ki bi jim morali biti znani iz zdravih dnij, ulove v penklje in jih predelujejo.

In kakšen je konec tacih bolnikov? Navadno dosežejo normalno starost ter ne umrjú za možgansko boleznijo, če tudi ni ozdravljiva, ampak za kako drugo. V prejšnjem času, ko so se tudi taki, posebno če so prilično bili preglasni in robati, za delj časa osamili, zapletli so se vedno gosteje v mrežo stalnih domišljij in zmot in posedali so kot pravi norci po hiralnicah.

Dandanes pa, ko so zdravniki prepričani, da umobolnemu za delj časa nobena družba ni menj ugodna, kakor lastna in ko se osamelost omeji na najkrajši čas, ker je izvrstni vpliv telesnega delovanja, posebno na prostem, na vrtu, na polji, travnicih, obče znan, obvarujejo se tudi taki bolniki duševnega propada. Skupina stalnih domišljij in zmot ostane pač neizpremenjena, pa veselje do vrtnega in poljskega dela jim ne pusti časa, da bi dalje premišljevali ter denejo ves sostav, ko zgubi mičnost novosti, takorekoč ad acta. Le če jih katerikrat ta

ali ona halucinacija trpinči močnejše, izvlečejo ga zopet na dan ter na njem dalje predejo.

Razven te blaznosti, ki se presnuje iz prvotne, nahaja se še drug izviren (originalen) način zmešanosti, ki se opazuje posebno pri onih, ki so po rojstvu močno za to usposobljeni. Ta se le počasi priplazi, pa zdi se, kakor bi halucinacije ne imele take vzročne vrednosti, kakor pri oni formi. Med tem, ko daje po prejšnjem popisovanji stroj, imenujmo ga možgani, le zató takó pokvarjene obrodke, ker je surovi material — to so čutila — po halucinacijah popačen in izprijen, zdi se nam tukaj, kakor da bi stroj sam ne bil v redu in tudi iz zdravih vsprejetih čutov producira napačne misli in neosnovane sklepe; tako n. pr. se blazni pritožuje o jedi, ker neprijetno diši, ker je slabega ukusa, morda tudi, ker ga svari glas pred otrovanjem, katero mu preti. Originalno zmešaní pa povžije večerjo z apetitom, po noči pa ga napada kaka nezgoda, kmalu za gotovo sklepa, da so ga z večerjo otrovali. Ta sklep je zanj tako dobro zložen in trden, da bi bilo nemogoče ga omajati. Tudi pri njih se prilično opazujejo halucinacije, katere pa niso temeljni stebri poslopju domišljij in zmot, ampak služijo bolj v lepšavo, k večjemu jih porabijo za podporo, da vsa konstrukcijo bolj utrdé. Od mladosti ekscentrični, morejo taki bolniki še v začetku plazeče se bolezni čudne čine tako zvito utemeljiti z logičnim pametovanjem, da preslepé marsikoga in ga prepričajo o svojem pravu in o krivici drugih. Tudi takrat, ko je že bolezen nedvojbená, razumejo prikazni prikrivati in z duševnim zdravjem slepiti, do katerega jim je še daleč. In tem je prištevati tiste bolnike, ki tožijo, da jih drže ali ali so jih držali, kakor pravijo, po krivici zaprte po blaznicah in ki tožijo o tej ali oni krivici, ki jih zadene, prilično pa še vedno dobe vernega poslušalca.

Njih bolezen je ravno tako, kakor óni način zmešanosti, ne ozdravljiva.

Pripeti se pa tudi, da se nam predstavi bolnik, ki se meni otrovanega in preganjanega, s skrivnostnimi izreki in namigljaji, na kratko z znamenji, ki nas spominjajo na stadij, ko se blaznost začne stekati v zmešanost. Izpovedbe sorodnikov sprejmemo z nezaupljivostjo, da bi bil obolel šele pred kratkim; komaj pol leta je, pravijo, kar so se prikazali prvi sledovi, a vendar vemo bolje, koliko časa traja blaznost, da oslabi um do tega stadija. Uverjeni smo, da je ostal skrit prvi pričetek dotičnim bližnjim ter jih opozorimo, da je malo nade, da se bolnik kedaj ozdravi. Nekaj časa ga opazujemo; bolnik je najrajši sam, bolj molčeč; pa to se strinja s podobo, ki jo imamo pred očmi; nas vse meni zamotane v komplot, ki se kuje zoper njega, in zavoljo

tega se odteguje in samotari. Necega dné pa ga ugledamo na nagloma v kacem kotu v čudni, nenavadni postavi: če mu vzdignemo roko, ostane v leži, ki jo ji damo, ravno tako glava, život in noge. Sedaj pa bolezen kaj naglo napreduje; bolnik povse utihne, brani se hrane, otrpne splošno, znana podoba stuporja in prej popisane katatonije. Otrpelost se razveže čez delj ali menj časa, tudi mišice postanejo voljne, takrat pa izginejo tudi stalne domišljije in zmote in bolnik zapusti ozdravljen zavod.

To tedaj ni bila prosta prvotna, ampak nova katatonična zmešanost in ta ima srečno lastnost, da je ozdravljiva.

To pa sega tako daleč, da se more ozdraviti celo topost, ki smo jo do sedaj poznavali kot žalosten, neozdravljiv konec vseh duševnih boleznij, kot duševno smrt. Ozdravljiva je pa le takrat, če nastane kot direktna kopija katatonične terminalne toposti znova in prvotno in če se zdravi pravočasno, skrbno ter razumno.

Predstavljal sem tukaj bralcem dolgo, morda utrudljivo dolgo vrsto duševnih boleznij. Opazili ste, da je bila nada ozdravljenju povsod ugodna — če izvzamemo napredujočo paralizo, tako zvano razmehčanje možganov — posebno tam, kjer pridró prikazni nagloma in so silne, — da je pa malo ali prav nič nade bistvenemu zboljšanju, kedar se bolezen priplazi in počasi razvija. Upanje do ozdravljenja manjša se pa tudi pri novih, ozdravljivih slučajih z vsacim tednom, kateri mine brez pomoči, ker zakasni ozdravljivi slučaj. Tedaj moramo poklicati tudi pri tacih strokovnjaško zdravniško pomoč kar najhitreje in če je potrebno, izročiti bolnika kakemu zavodu.

Kaj pa tedaj koristi zavod? vprašate. Jaz pa vprašam: Kaj pa koristi zlomljeni nogi obveza od gipsa? Gips ne ozdravi zlomljene kosti, ampak priroda, če se ji le pusti čas in mir in če se odtegujejo vsi škodljivi vplivi. Da se preprečijo škodljivosti, katere bi ovirale ozdravljenje, to je namen gipsove obveze in to je tudi misel in prizadevanje strokovnjaške oskrbe umobolnih v blaznici.

Če pomislimo, kako daleč je dospela dandanes kirurgija in kako lepi so vspehi, ker se odstranjujejo one male, našemu očesu nevidne, v zraku raztresene škodljive kalf, ki provzročujejo ostrupljenje ran, torej tudi ne smejo upešati zdravniki blaznih v prizadevanji, od umobolnih odvrčati vedno skrbneje vse večkrat za našo zdravo dušo komaj opazljiva dražila, kar bi jim moglo iznemiriti dušo in s tem zakasniti ozdravljenje.

Zato potrebuje pa zdravnik blaznih pomoči občinstva, katero naj mu izroči pravočasno bolnika v ozdravljevanje.

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

II.

Jakob Schell pl. Schellenburg.

(Konec.)

tem malem samostanu napraviti je dal Schellenburg kapelico, ki so jo leta 1710. blagoslovili. Ravno isto leto je kupil Schellenburg še Fabijančičev vrt za 2000 gld. ter s tem položil temelj poznejšemu velikemu samostanu.

A še pozneje je primaknil temu velikemu daru marsikak tisočak. Želel je biti pokopan v bodoči nunski cerkvi ter volil v svoji oporoki v ta namen 3000 gold. Beneficijatu pa je zagotovil 400 gold. letnih dohodkov, ako bode bral zanj vsak teden štiri sv. maše. A večino svojega imetja je odločil dobrodelnim ustanovam.

Djali smo, da je Schellenburg položil, darovavši 24.000 gld., temelj sedanjemu uršulinskemu samostanu in nunski cerkvi. Seveda se je skoraj vsa ta vsota morala izdati za nakup zemljišča. na katerem naj bi stali imenovani poslopji; Eggenbergov in Turjaški vrt sama sta požrla 19.000 gld.; poslej so dokupili še Fabijančičev vrt za 2000 gld. Torej je ostalo za zidanje le še 3000 gld. gotovega denarja.

S tem in — seveda še drugim denarjem, o katerem pa ne vemo povedati, odkod so ga dobili — jeli so zidati že l. 1710. Zidanje je napredovalo kaj hitro. Že 11. junija 1713. darovali so v novi kapelici novega samostana prvo sv. mašo. Ko je Schellenburg umrl (2. febr. 1715) volil je v svoji oporoki uršulinkam 3000 gld. za svojo rakev v prihodnji uršulinski cerkvi, mimo tega pa še 10.000 gld.; ob jednem je ustanovil z družimi 10.000 gld. beneficij pri uršulinski cerkvi z letnim dohodkom 400 gld.

Tri leta po Schellenburgovi smrti so se mogli že tudi lotiti zidanja cerkve same, ki so jo blagoslovili 18. oktobra 1726. leta ter prenesli Schellenburgove kosti iz samostanske kapelice vánjo. O tej priliki so odprli krsto; pravljica pripoveduje, da je ves život do takrat že strohnel — saj je ležal že nad deset let v zemlji — le desna roka je neki ostala cela, kakor bi bil Bog storil čudo s to roko, ki je delila kdaj tolike dobrote.

Ali dogotovljena, popolnoma dozidana cerkev takrat še ni bila; pogrežali so v nji velicega oltarja, najlepšega umotvora v tej cerkvi.

Takrat je Schellenburgova vdova še živela, za veliki oltar je obljubila 6000 gld. Delo je prevzel sloveči kipar Francesco Robba, hišnik in svetovalc ljubljanskega mestnega zbora. Ves izdelan je bil oltar še le l. 1744. ter veljal je 11.136 gld. 39 kr. Popolnoma dogotovljena je bila cerkev šele l. 1748. Tako je dobila dežela kranjska cerkev, katero štejejo zvedenci med najkrasnejše cerkve vse dežele, seveda pak je tudi stala 93,547 gld. Z njo si je postavil Schellenburg veličasten spominek, ki bo oznanjal še poznim rodovom njegovo radodarnost in gorečo pobožnost. Schellenburgovo ime si je duhovščina kranjska zapisala z zlatimi črkami v svojo kroniko, kajti mimo uršulink spomnil se je v svoji oporoki obilice duhovskih zavodov v Ljubljani in tudi drugod po deželi, ter volil n. pr. 1) za alumnat v jezuitskem kolegiji 5000 gld., sicer pa je daroval že poprej 21.000 gld. v ta namen. 2) ljubljanskim frančiškanom 6000 gld.; 3) kamniškim frančiškanom 2000 gld.; 4) elizabetinkam, če bi prišle v Ljubljano, hišo in vrt zraven samostana disalceatov (sedanje civilne bolnice) 25.000 gld.; 5) ljubljanskim ubožcem 200 gld.; 6) beračem je velel pri pogrebu razdeliti 300 gld.; 7) cerkvi sv. Roka v Dravljah, koje komornik (blagajnik?) je bil, 100 gld.; 8) za kapelico pri frančiškanih v Ljubljani 150 gld.; 9) bratovščini »Corporis Christi« 50 gld.; 10) za beneficij pri uršulinkah na leto 400 gld. ali glavnico 10.000 gld.; 11) avgustincem pred špitalskimi vrati (sedaj so tam frančiškani pred frančiškanskim mostom) 100 gld.; 12) bratovščini neomadeževanega spočetja Marije 150 gld.; 13) frančiškanom v Novem Mestu 50 gld.; 14) kapucinom v Novem Mestu 50 gld.; 15) kapucinom v Ljubljani 50 gld.; 16) disalceatom v Ljubljani 100 gld.; 17) frančiškanom v Trstu 100 gld.; skupaj tedaj 49.400 gld. Ako doštejemo tej vsoti še onih 24.000 gld., ki jih je daroval že popreje uršulinkam in 10.000 gld., ki jih je volil v svoji oporoki za nadaljevanje cerkvenega zidanja in še za svojo rakev v uršulinski cerkvi 3000 gld., daroval je cerkvenim zavodom 86.400 gld. Pri tem pa ni všteti nekoliko tisoč goldinarjev, ki jih je odločil za maše, kajti darovalo se jih je med tem, ko je ležal na mrtvaškem odru in med pogrebom in po pogrebu ne menj kakor 4000. Več ko sto tisoč goldinarjev je zapustil samo raznim cerkvam.

Le-te vsote pa so bile le majhen del njegovega ogromnega imetja, ki ga je zapustil svoji soprogi, ali bolje rečeno, vdova je bila le njega uživateljica, kajti po nje smrti naj bi se vse porabilo za dobrodelnne ustanove v deželi. Upraviteljema tega imetja imenoval je tedanjega asesorja gosposkega sodišča, deželnega tajnika Henrika Raaba pl. Bauenhaimba in prisežnega advokata dr. Ivana Baptista Felberja.

Po njiju smrti naj bi prešel ta posel v roke deželni stanov, kajti po največ, dejal je sam v svoji oporoki, vsled trgovskih zvez z deželnimi stanovi, pridobil si je te vsote. To upraviteljstvo so prevzeli deželni stanovi že v nekaterih letih po Schellenburgovi smrti; Raab je umrl namreč že l. 1719., Felber pa je odložil ta bržkone težavni posel l. 1721.

Že leto poprej pak je vdova Katarina Schellenburgova nekaj storila, o čemer je menila, da se je zgodilo popolnoma po željah umrlega soproga. Boječ se namreč, da stanovi ne bodo porabili zapuščine tako, kakor bi jo bil odmenil Schellenburg sam, poslala je naravnost na Dunaj cesarju 100.000 gld., proseč ga, naj napravi iz tega kapitala 100 štipendij za kranjske in hrvaške invalide, drugo imetje pak je volila svoji sestri, nuni v ljubljanskem samostanu. Zaradi tega se je vnela med njo in deželnimi stanovi dolgotrajna pravda, s katero niso dosegli stanovi čez dolgih šestnajst let nič drugega, nego da se je vsa pravda razdrila in so jo smeli znova začeti. Vdova Schellenburgova je bila takrat že umrla in deželna gosposka, bržkone obupavši, da se pravda kdaj konča, jela se je z nunami pogajati. Stanovi so se v tej pravdi potegovali za 49.244 gld. 4 kr., o katerih so zahtevali, da smejo ž njimi razpolagati v zmislu Schellenburgovem. A ta vsota se je tekom dolge pravde zelo skrčila; pravda je požrla celih 43.328 gld. 25 kr. Za ostalino in med časom narasle obresti (8835 gld.) pogodili so se deželni stanovi z nunskim samostanom tako, da se ustanovi s tem denarjem ustanova za dve dekleti v uršulinskem samostanu. Pravico, odajati obe mesti, pridržali so si deželni stanovi.

Leta 1732. je umrla Ana Katarina Schellenburgova ter v svoji oporoki le omenila onih 100.000 gld., ki so bili naloženi na Dunaji v cesarski blagajnici. Predno pak se je ta ustanova res napravila, preteklo je še mnogo let in šele leta 1750. je izdala Marija Terezija ukaz, kako naj se razdeli vsa zapuščina na posamezne ustanove.

Obresti 100.000 gld. in kupnine prodanih Schellenburgovih hiš so vzrastle do l. 1750. na 140.000 gld. tako, da je bilo pripravljenih za štipendije 240.000 gld. brez one vsote, o kateri so menili deželni stanovi, da imajo pravico do nje in ki se je naposled skrčila na onih 8835 gld. Cesarica Marija Terezija je razdelila imetje tako-le:

100.000 gld. je odločila za invalidni zavod, v katerem naj bi dobivalo vso potrebno postrežbo 100 invalidov, kojih dve tretjini naj bi bili Kranjci, ali če bi teh ne bilo, Štajarci in Korošci, jedna tretjina pa invalidi iz varaždinskega in karlovškega generalata. —

75.000 gld. se je odmenilo za vzgojo 8 dijakov iz ubožnih plemenitih rodov kranjskih, ki se bodo šolali v Terezijanišči na Dunaji.

40.800 gld. je bilo prisojenih štipendijam za 24 dečkov karlovskega in varaždinskega generalata.

24.000 gld. pak za 12 ustanov ubogim oficirskim vdovam kranjskih rodovin.

Ker so imele pak te ustanove prebiti kaj nesrečno usodo, zato si jih hočemo natančneje ogledati.

Schellenburgove ustanove.

I. *Schellenburgova ustanova za 12 dijakov.* To ustanovo je ustvaril Schellenburg, dokler je bil še živ, 17. aprila 1713. leta. Ljubljanska gimnazija je bila takrat v rokah jezuitov, ki so imeli svoj samostan, jezuitski kolegij, na sedanjem šentjakobskem trgu. Njemu nasproti je stalo tam, kjer je sedaj reduta, gimnazijsko poslopje. V jezuitskem kolegiji so stanovali mimo jezuitov tudi dijaki. Ta oddelek se je zval jezuitski alumnat, primerjati ga je nekako današnjemu Alojzijevišču, toda le s tem razločkom, da so vzgojevali v tem zavodu tudi dijake, ki niso bili odmenjeni za duhovski stan. Posebno radi so izročali kranjski plemenitaži svoje sinove v vzgojo, kajti metoda jezuitov je bila vsaj gledé vspehov izvrstna.

Deželna blagajnica je bila takrat Schellenburgu mnogo tisoč goldinarjev dolžna; 18.000 goldinarjev tega 6% nosečega dolga odmenil je Schellenburg za 12 dijaških ustanov v jezuitskem alumnatu.

S tedanjim predstojnikom jezuitskega samostana, rektorjem Andrejem Mögerlom določila sta stroške tako-le: za stanovanje, posteljo in hrano vsacega stipendijata po 70 gld. na leto, za hrano in plačo dijakom stregóčega služabnika 40 gld. na leto in za postarno postrežnico 30 gld.

Vsaka tri leta naj bi dobil vsak dijak nov plašč; ker sta bili dve stipendiji odločeni za dva dijaka, pripravljajoča se za duhovniški poklic, napravili so razloček med plašči; tema dvema so dajali plašča od finega črnega sukna, drugim desetim pa od višnjevega grobega sukna z rudečimi našivi in rudečim ovratnikom. Ti plašči naj bi veljali 180 gld. ali 60 gld. za leto. Vso drugo obleko so si morali prekrbeti dijaki sami. Za sveče pri črnih mašah za Schellenburga in njegove sorodnike sta odločila 10 gld.; teh maš so se morali udeleževati dijaki z gorečimi svečami. Od obrestij (1080 gld.) je preostajalo še 100 gld. na leto; ti so bili prihranjeni za nepričakovane potrebe n. pr. bolezni itd.

Obresti 1080 gld. pak so bile premajhne, zato je primaknil Schellenburg l. 1714. še 3000 gld. in l. 1715. v svoji oporoki še 5000 gld.;

vsa glavnica za te ustanove je narasla napósled torej na 26.000 gld. Nadzornikom teh ustanov in preskrbljevanja dijakov imenoval je Schellenburg deželno gosposko ter ji dal pravico odločevati, komu naj se podeljujejo te štipendije; seveda naj bi imeli njegovi in njegove soproge sorodniki prednost pred vsemi drugimi. Vrhu tega pak jim je dal še, kakor bi jezuitom ne zaupal popolnoma, pravico, vzeti celó jezuitom te štipendije, ko ne bi se ravnali v vsem po njegovih zahtevah ter jih oddati kacemu družemu zavodu.

Teh pravic so se deželni stanovi prav pridno posluževali; poročati so si dajali, kakšna je hrana, stanovanje, obleka itd. v jezuitskem samostanu. To prestrogo nadzorovanje pak jih je spravilo v hud prepír z jezuiti, ki so jim postali deželni stanovi sila nadležni. Jezili so se toliko, da so dejali: rajši nimajo štipendijatov, nego da bi se vtikala posvetna gosposka vedno vmes.

Le-tá se je zaradi tega jela pogajati s škofijskim seminarom, kajti tudi ta zavod je imel dijake v stanovanji in hrani in to ne le za duhovski, ampak tudi za posvetni stan namenjene. A tudi tu si ni deželna gosposka dobro izbrala. Sicer je ostalo pri pogodbi nad šestdeset let, a pritoževali so se oboji; deželna gosposka, da se v škofijskem seminaru ne ravna po željah ustanovnikovih, škofijski seminar pak, da so se obresti znižale od 6% na 4% in da se je vse podražilo. Leta 1781. pak je dejal tedanji škof grof Herberstein, naj oddajo deželni stanovi dijake, kamor hočejo; pod dosedanjimi pogoji jih ne more več vzdrževati. Deželna gosposka se sedaj ni vedela nikamor več obrniti, kamor bi oddala dijake, zato je izpremenila ustanove v ustanove na roko (Handstipendien). Dve štipendiji za duhovniška dva dijaka sta ostali pri škofiji, drugih deset pak je oddajala gosposka in sicer po 79 gld. Pri tem je ostalo do l. 1809, do prihoda Francozov v deželo; dokler niso bili le-ti zopet iz dežele pognani, bile so ustanove ustavljene; l. 1813. pak jih je jela avstrijska vlada zopet oddajati.

Do danes se je kapital za te ustanove vsled ugodnega srečkanja in dveh interkalarij povečšal na 14937 gld. 27 kr., vsaka štipendija znaša po 49 gld. 94 kr. in vživa jih 12 ljubljanskih dijakov.

II. *Ustanova za dve gospici v uršulinskem samostanu.* Za to ustanovo se je porabilo onih 3855 gld., za katere so se deželni stanovi pogodili z nunami. Iz dohodkov tega, pri deželni gosposki naloženega kapitala so plačevali stanovanje in hrano za dve dekleti v samostanu. Pri oddajanji teh dveh ustanov so dajali stanovi prednost seveda hčeram iz plemenitih rodovin, a tudi neplemenitnice so prišle na vrsto, če onih

ni bilo. Dobivale so vso tako hrano in obleko, kakor one rejenke, za katere so plačevali roditelji. V samostanu so ostajale od 7. do 16. ali tudi do 18. leta, sicer pak so jih pridrževale nune lahko tudi delj, ako se jim je ljubilo; take pak, ki se niso vèdle, kakor se je zahtevalo od njih, so najprej posvarili, potem jih kaznovali in četudi to ni pomagalo, poslali jih iz samostana. Le dvakrat v letu so smele te gojenke iz samostana iti in to ne v samostanski, ampak svoji obleki, ob šestih zvečer pak so se morale vračati v zidovje, zunaj prenočiti jim je bilo ostro prepovedano.

Do leta 1770. nosila je v deželni blagajnici naložena glavnica po 6%, odslej dalje pa le po 4%, vrhu tega so tudi vse potrebščine v ceni poskočile, tako da obresti niso več zadostovale; zato so tudi te dve ustanovi premenili v ustanove na roko. Danes uživata to ustanovo dve gospici, namreč Ema pl. Neugebauerjeva in Ludovika pl. Pilpachova, kojih vsaka dobiva po 114 gld. 44 kr. na leto.

III. *Ustanova za sto invalidov.* V ta namen je odločila Schellenburgova vdova 100.000 gld.; dunajska gosposka je to željo le toliko predrugačila, da naj bi le dohodke 75.000 goldinarjev uživali Kranjci, 25.000 gld. pa Hrvatje. Le-ti so uživali ustanovo, kjer so hoteli, kranjski invalidi pak so morali prihajati v zavod za invalide (Invalidenhaus) na Dunaji. Dokler je nosila glavnica po 5%, prinašalo je onih kranjskim invalidom namenjenih 75.000 gld. po 3750 gld. na leto in preskrbovali so ž njimi res po 75 invalidov.

A na Avstrijo so prišli hudi časi, Napoleonove vojske in ž njimi grozni denarni polom. Da si preskrbi država za vojno potrebni denar, poskusila je vse, kar je mogla, prodajala obligacije, jemala na posodo, povišavala davke in pristojbine, uvela razredni davek, ustavila izplačevanje obrestij itd. Leta 1806. so morali ljudje dati vse zlato in srebro proti taksi prebeležiti, konec leta 1809. je bilo celó zaukazano, prinesiti vse, kar ima kdo zlatnine in srebrnine do 1. majnika 1810. gosposki. Finančni minister je bil ves vrtoglav, kaj početi; sicer je dal narediti grozno veliko papirnatega denarja, a nihče ni maral zanj, z desetakami so si ljudje tobak prižigali. Srebrni denar je izginil med ljudmi, kakor bi ga bila sapa odnesla; kdor ga je imel, ni ga dal več iz roke. Dne 4. decembra 1810. leta je znašala ažija 1240 gld., to se pravi: kdor je hotel kupiti 100 gld. v srebru, plačati je moral zanje 1240 gld. v papirji. Ministri si niso vedeli več pomagati in 15. marcija 1811. leta so dali oklicati po vseh mestih in vaseh avstrijskih dežel v tisti uri, da je prišla država na boben in da je dosedanji papir izgubil štiri petinke svoje veljave. To je bil velikanski denarni polom, ki je zadel seveda

tudi Schellenburgov za razne ustanove naloženi kapital. Invalidska ustanova s 100.000 goldinarji se je znižala na 20.000 gld. ter nosila odslej mesto prejšnjih 4000 gld. le 800 gld. na leto.

IV. *Ustanova za vzgojo osem plemenitih dijakov na dunajskem Terezijanišči.* Ta ustanova je bila iz onih v cesarski blagajnici naloženih 240.000 gld. najprej uravnana. Že leta 1746. so prosili deželni stanovi, naj bi vlada ustanovila iz Schellenburgove zapuščine osem štipendij za sinove ubozih kranjskih rodovin plemenitaških. Tej prošnji so na Dunaji l. 1748. sicer ustregli, toda dali so štipendije le šestim dijakom. Prvi stipendisti Schellenburgovi na Terezijanišči so bili: dva barona Raunacha, Karol pl. Posarelli, Anton Dinzl pl. Angerburg, baron Gallenfels in baron Rain. Teh šest štipendij so ustanovili le začasno, dve leti za tem pak je objavila cesarica njih definitivno organizacijo. Odločila je zanje 75.000 gld., ki so nosili 5%, torej 3750 gld. Od teh pak so porabili za štipendije le 3000 gld. in jih razdelili na šest delov po 500 gld.; 350 gld. je računil zavod za stanovanje in hrano, 150 gld. pa za obleko in druge potrebe štipendijatov. Ostalih 750 gld. pak so privedali h glavnici 75.000 gld.; to so nameravali delati toliko časa, da bode narasla na 80.000 gld.

A to se ni zgodilo. Leta 1753. je bilo treba k Terezijanišču prizidati mnogo poslopij. Cesaričin odlok je velel, da je vzeti za to zidanje potrebni denar iz kapitalov, ki so naloženi za štipendije na Terezijanišči. Ta odlok je zadel torej tudi Schellenburgovo ustanovo. Štiri štipendije so ustavili vsled tega za petnajst let ter oddajali le po štiri. Pa prišle so kmalu še druge nesreče na to ustanovo. Leta 1770. so znižali obresti njenega kapitala od 5% na 4% in ko je Jožef II. tako temeljito prestvarjal stare razmere ter skoro vse podrl, kar je stari svet sezidal, zaprl je tudi Terezijansko akademijo. Dijaki so morali iti iz nje ter so dobivali štipendije izplačevane v denarjih.

Leta 1797. pak je cesar Franc II. akademijo zopet odprl ter ji naklonil zopet vse prejšnje njene ustanove.

Oni denarni polom in njemu sledeči finančni patent od l. 1811. zadel je tudi Schellenburgovo ustanovo kaj zelo; izgubila je toliko, da so mogli vzdrževati z njenimi dohodki le dva dijaka. Pri tem je ostalo do l. 1831. Takrat pak so zadele nekatere obligacije Schellenburgove precejšnje vsote; zatorej je bilo že l. 1833. mogoče, mimo onih dveh štipendij ustanoviti še pet drugih, vsako po 500 gld. Obresti so se tako povikšale, da je še nekoliko denarja preostajalo. Ta prebitek so dodajali h glavniškemu kapitalu in napravili l. 1838. še osmo ustanovo s 337 gld. 50 kr. Prvi jo je dobil Avgust pl. Fichtenau.

Sedaj je število ustanov, kakor so jih želeli deželni stanovi, polno; sedem jih je po 500, jedna pak ima le 337 gld. 50 kr. Ker se potroši vseh 500 gld. za stanovanje in hrano, zato morajo gojenci terezijanisti skrbeti za obleko sami. Tisti, ki uživa osmč štipendijo, mora seveda vrhu tega še dopolniti, kar manjka njegovi štipendiji (337 gld. 30 kr.) do 500 gld. A tudi ta štipendija ima upanje, da bode kdaj popolna, če zadenejo Schellenburgove obligacije kdaj kak dobitok.

Sedanje imetje te ustanove znaša 97.940 gld. To ustanovo je doslej uživalo premnogo plemenitih gojencev iz Kranjske.

V. *Ustanova za vzgojo 24 dečkov iz karlovskega in varaždinskega generalata.* Leta 1750. odločila je Marija Terezija za to ustanovo, 40.800 gld. Schellenburgovega imetja ter velela, da je iz teh dohodkov štiriindvajset sinov zaslužnih, a ubožnih oficirjev katoliške vere na Dunaji vzgajati ter neprenehoma v nemškem jeziku, pisani in računjanji vaditi; nekatere izmed teh naj vpeljujejo tudi v vojaško ženijsko akademijo, da se privadijo tem vojaškim poslom »za katere ima ta narod že sicer dobre lastnosti.« Dečki so morali imeti, ko so vstopili, najmenj po štirinajst let; čez 18. leto pak niso smeli obdržati v zavodu nobenega.

Taka je bila stvar leta 1751., a že 1755. so skrčili število gojencev na 18, ker se je življenje med tem zelo podražilo. Še slabše se je godilo leta 1809., ko je bilo le osem gojencev na stroške Schellenburgove ustanove v vojaški akademiji, pozneje le še samo štirje in to do l. 1832. Stroški za vsacega gojenca so med tem sila poskočili kajti ženijska akademija je računila po 400 gld. za vsacega.

Schellenburgov za to ustanovo odločeni kapital, pa še 400 gld. ni nosil, ampak od nesrečnega l. 1811. dalje le po 326 gld. 40 kr. Vsako leto je zmanjkalo torej že za jednega gojenca; a vendar so oddajali štipendije štirim ter delali dolgove, ki so tekom trinajstih let zrastle na 18.116 gld. 48 kr. Ali kam bi prišli po tem poti? Napósled so leta 1832. vendar jenjali delati nadaljne dolgove in omejili so štipendijo samo na jednega gojenca. Vsled ugodnega srečkanja je ta ustanova zdaj spet nekoliko zrastle in uživa jo več kranjskih gojencev vojaške akademije na Dunaji.

VI. *Ustanova za podporo 12 oficirskih vdov kranjskih rodovin (12 Offizierswittwen krainischen Nation).* Prvotna glavnica je znašala 24.000 gld. ter nosila 1751. l. 1200 gld. Dvanajst vdov imelo bi dobivati podpore po 100 gld. na leto. Te obresti so se pa skrčile l. 1811. na 192 gld. Kaj so hoteli početi s tem denarjem? V dvanajst delov ga vendar niso mogli razdeliti! Znižali so za to število štipendij na šest.

Vsaka vdova je dobivala odslej le po 32 gld. na leto; s to podporo jim je bilo seveda kaj malo pomagano, zato so naredili l. 1831. iz vseh teh šestih štipendij samo jedno; potem pa, ko je umrla ta jedina štipendistovka, ustanove sploh več razpisali niso in to nekoliko let, dokler se niso kranjski stanovi za to stvar potegnili. Med tem časom so prihranili 3133 gld. 14⁶/₃ kr. Ustanova je bila torej popolnoma zanemarjena. Da se dene zopet v potrebni red, nasvetoval je c. kr. dvorni vojniški svet, naj se nakupijo za prihranjeni denar obligacije, obresti naj se pak oddajajo po 100 gld. toliko vdovam, kolikor bo šlo. Ostalina pa naj se prideva glavnici, dokler se je bo nabralo zopet za jedno ustanovo. Tako bode počasi zopet doseženo s početka nameravano število dvanajstih ustanov. Največ upanja je dajalo seveda ugodno srečanje obligacij.

Te predloge je cesar l. 1840. potrdil ter še naročil, naj se upravlja ta ustanova kar najvestneje.

Toliko o Schellenburgovih ustanovah. Naj bi ne bilo onega nesrečnega leta 1811., uživalo bi danes 146 Kranjcev in Kranjic sadove neutrudljivega in za deželo tako vnetega moža, ki sicer tujec ni nikdar pozabil, da si je vse svoje imetje pridobil v deželi kranjski. Zato jo je častil in spoštoval in od vsega njegovega velikanskega imetja romalo je le nekoliko tisočakov iz dežele. Svojemu bratu Tomažu Schellu, duhovniku v tirolskem Sterzingu, dal je namreč najprej 10.000 gld., ter mu pripisal v svoji oporoki še 25.000 gld. Vse drugo pa je odmenil deželi, ki si je zapisala njegovo ime z neizbrisljivimi črkami v svojo zgodovinsko knjigo.

Književna poročila.

III.

Сравнительная морфология славянских языковъ. Сочиненіе Франца Миклошича, перевелъ Николай Шляковъ подъ редакціей Романа Брандта. Выпускъ II. Языки словенскій, болгарскій и сербскій; 8°. стр. 165—340.

(Konec.)

Da je *ma* v i. du. nastalo iz *va* pod vplivom i. pl. *mo*, to je gotovo. Končnica *ma* nahaja se tudi v moravskem in slovaškem narečji (Šembera, Základové dialektologie českosloven. 44, 78) in v nekem ruskem (Kolosov, Obzor zvukovyh i form. osobennostej 248).

Zakaj Brandt v prvi opomnji na str. 206 beneški *cjon* (1. sgl.) primerja z ruskim *ititě* in tedaj misli, da je k prvotnemu *cjo* pristopila še jedenkrat končnica prve osebe, ni mi jasno. Naravno je vendar tukaj misliti, da se je rinezem ohranil, kakor imamo za to v istem narečji nedvomljivi primer *venči* (Klodič, O nareč. venec. Sloven. 4). V tretji opomnji iste strani se nam tolmačijo oblike kakor *gnetejo*, *govorijo*, v katerih se je *e* in *i* radi vpliva vseh drugih oseb obdržal tudi v 3. pl. in se je potem po analogiji glagolov kakor *delajo* pojavilo tudi *gnetejo*. Najbrž pa tudi Miklosich isto misli.

Particip. kakor *bodeč*, *slisajec* tolmači Brandt str. 210, 2. op. po analogiji part. kakor *boječ*, *ležoč* pa po analogiji *nesoč*. K tej razlagi opomnil je prof. Jagić (Archiv IX. 332) „Wenigstens einige Wortbildungen auf—eč, wie *bodeč*, *grizeč*, *dereč* könnten gleich dem Adjectiv *domači* ihre Erklärung darin finden, dass man an die 3. pers. sing. als Anknüpfungspunkt dachte, also *boječi* weil *bode grizeči*, weil *grize*, *dereči* weil *dere*.“ Zadnji razlagi nasprotujejo oblike *mislejoč*, *hvalejoč*, kjer bi imeli po tej razlagi pričakovati *hvalijoč*; pri *ležoč* in enakih partic. je res najbolje na vpliv oblik kakor *nesoč* misliti, pri *bodeč* pa najbrž ni vplivala samo analogija particip. kakor *boječ*, nego te oblike so postale naslanjaje se tudi na part. na *e* stsl. *ę*, prim. V. Oblak, Trije sloven. rokopisi str. 19.

Najdel in *našel* govori se ne samo na Štajerskem, nego tudi na Kranjskem; prvi particip je zanimiv primer vpliva sedanjikovih oblik; kakor je od pletem, pleteš, plete etc. part. pletel, tako tudi najdem, najdeš — najdel. — Na str. 218, 1. op. beremo čudno misel, da stoji *obuven* mesto *obven (stsl. *obъvenъ). Stsl. *obъvenъ bi pač v novoslovensčini odgovarjalo *obaven* ali pa *oven* (kakor *oviti*, *ovezati* iz *obviti*, *obvezati*). Toda glavna stvar je, da v odprtih zlogih v slovanščini slovan. samoglasniku *u* odgovarja *ov* in nikoli *zv*, katera glasovna skupina odgovarja jedino *y* bodisi onemu, ki je nastal iz *ū* ali onemu, ki se je monoftongiral iz *eu*, zato imamo jasen primer v crky — crъkъve, zabyti — zabъvenъ (cf. J. Schmidt K Z, XXVI, 366). In tako odgovarjajo v stsl. pravilno otъkrъvenъ, umъvenъ sedanjikoma otъkryti, umyti in ne — kruti, — muti.

Na str. 222. zagovarja prof. Brandt velevnik *viži* z besedami: „Meni se ta *viži* preveč tuj in nepravilen dozdeva, da bi mogel biti izmišljen. Jaz bi ga tako razložil: *viži* stoji za *viž*, a *viž* stoji m. *vij* = stsl. *viždo*, po obrazci *vižmo* in *vižva*, kateri obliki sta se mogli fonetičnim potem razviti iz *виѣмо*, *виѣва*.“ Prvo vprašanje je pri tem, če je odnošaj med *viž* in *viži* isti, kakor med *pec* in *peci*, t. j. če smemo res iz sedanjega *viž* sklepati, da se je nekdanj govornik *viži* s polno končnico velevnikovo. Meni se to več nego verjetno dozdeva. Res se govori v mnogih krajih *viš*, *viš*

in pred sledečim glasnim soglasnikom *viž* n. pr. *viž ga* radi asimilacije. Toda v naših starejših pisateljih, v katerih se je še velevnikov *i* ohranil, ni najti, kolikor je meni znano, nobenih takih oblik, one so čisto sekundarne in nove tvorbe. Sicer je že Levstik v Slov. Glasniku od l. 1860. str. 46 pisal, da se velevnik *vžž* in *vžžte* govori na Notranjskem in v Laščah in da ni treba misliti, da jo *viž ga* skrčeno iz *vidiš ga*, temu nasprotujeta omenjeni obliki *vžž* in *vžžte*. — Ipak še zdaj mislim, da je *viž*, *vič* skrčeno iz *vidiš*, *vidš* po asimilaciji *višš* t. j. *vič* ali pa tudi *viš*. Če se sliši po *ž*, *š* še kak poluglas *z*, kateri nadomestuje najbrž *i*, tako se je pojavil po analogiji vseh ostalih glagolov; plur. *vižite* (*vžžte*) se je pa izcimil po sgl. Glasoslovno si *viž* nikakor ne morem tolmačiti, še menj pa *viži* in *vižiti*, ker zadnjemu odgovarja že v stsl. *vidite* in ne *viždite*. Stsl. velevniku more v naši slovenšč. odgovarjati jedino *vij* in mi imamo tudi *po-vej* za stsl. — *věždo*, kajti refleks stsl. *žd* je samo *j* in če se nam ni ohranil velevnik *vij*, tako se temu čisto nič ne čudimo; spodrinile so ga vse ostale osebe dvojine in množine in to tem laglje, ker je razlika med *vij*, in ostalimi oblikami glagola, katere imajo samo jasno deblo *vid* — prevelika bila. Organičen velevnik nahajamo pri kajkavskih Slovencih v obliki *vidj*, ker v tem narečju sploh *dj* odgovarja stsl. *žd*, zato je *vidj* popolnoma »pravilna« oblika, za ostala sloven. narečja bi pa bila »nepravilna« in ta tudi gotovo niso nikoli imeli velevnika *vidž*, ker tudi nimajo *rodžen*, *medža* in zato bi tudi hipotetičen *viž* ne mogel nastati iz *vidž*.

Pri *vejo* mimo *vedò* seveda ni misliti na glasoslovni prehod *d* v *j*; *j* je po analogiji ostalih glagolov nadomestil *d*. Ravno tako je pri 3. pl. *sojo*, kar se govori v prekmurščini in nekaterih iztočnih krajih Štajerske m. našega *so*, po obrazci vseh drugih glagolov k organskemu *so* pristopila še jedenkrat končnica *jo* (seveda prav za prav ni celi *jo* končnica, toda jezik to glasovno skupino smatra za tako, ker je razlika med 3. pl. *so* in navadnimi oblikami 3. pl. katere se v tem narečju končujejo vedno na — *jo*, prevelika bila.

Oblike kakor *delasta*, *igrasta*, katere so tudi po nazoru Brandtovem po obrazci *dasta* etc., niso toliko posebnost štajerskih narečij (v zapadni Štajerski jih še nisem slišal), nego notranjskih in primorskih narečij; cf. Zvon VII, 627.

Miklosich uči (III², 176): „Dass nicht alle verba perfect. durch ihr praes. das fut. bezeichnen, ist dem einflusse des deutschen zuzuschreiben, welcher sich im XVI. jahrh. selbst bei den sonst so arg und meist ohne not germanisierenden schriftstellern jener Zeit noch nicht so geltend machte wie heutzutage“. S tem se prof. Brandt ne strinja ter zagovarja v prvi opomnji str. 230 domači izvor našega prihodnjega časa v sedanji obliki:

»Ne mislim, da bi navadni prihodnji čas glagolov dovršnikov *bôm ispil*, *bôm postlâl* i. t. d. bil germanizem: 1) sploh je neverjetno, da bi se tuji izraz bil sprejel ne samo od pisateljev in po njih tudi od omikanega sveta, nego od celega naroda, b) *bôm ispil* ni nikakor prevod nemšk. *ich werde trinken*, kateri bi se moral glasiti (jaz) *bôm ispiti*. (Da celo *bôm ispiti* bi morda ne bil germanizem — prim. rus. ja budu pitø = nem. *ich werde trinken*). Sestavljene oblike *byđa ispilø*, *byđa postolalø* i. t. d. ohranile se so iz praslovanskega jezika in so lahko spremenile svoj pomen ter postale iz predprehodnega časa prosti prihodni čas. Tudi od samega Miklosicha tukaj navedena posebnost starih, nemščujočih pisateljev govori proti njegovi razlagi*.

Še o mnogih drugih vprašanih bili bi se radi poučili, tako n. pr. bi radi vedeli, kako je razložiti dat. pl. *tatém*, jeli to po analogiji sklanje i-deb. ali je vplival loc. pl. *tatéh* na dat. pl. in se je v tem sklonu *é* pojavil m. o; toliko je gotovo, da loc. pl. na *eh* pri *o*/o-debl. prej nahajamo, nego dat. na *ém*. Ravno tako smo radovedni pozvedeti gledé gen. sgl. *rokž*, *nož* (v belokranjskem narečji), so to arhaizmi in odgovarja potem *i* stsl. *и* ali pa nove tvorbe po obrazci i-dekl. Tudi o »mnogo snubljenem« gen. pl. a-deb. na *á* (*solzá* etc.) bi bili radi kaj slišali, posebno ker so o razlagi te oblike različna mnenja (Jagić v Radu IX. 122, 146, Baudouin de Courtenay v oceni Jagićeve razprave »Pomladj. vokalizacija« str. 16. 17, Maretić, Rad 67, str. 8). Te oblike nahajamo v slovenščini samo tam, kjer je naglas na končnici in v onih krajih, kjer nadomestuje stara poluglasnika samoglasnik *a*; pri nekaterih beneških Slovencih (v distretto di S. Pietro), kateri nadomeščujejo tudi *o*, *o* z *e* se sliši v gen. pl. *sestré*, *goré*, *glavé* (Baudouin de C. op. cit. 17) in zato misli prof. Baudouin de C., da se je iz *goró*, *glavó* z naglašenim poluglasnikom *o* razvil gen. na *á* na ta način, da je fonetičnim potem nadomestil *a* stari *o*. To bi bilo popolnoma verjetno, če bi mi te gen. pl. le nekoliko poprej našli; toda nahajamo jih — kolikor meni do zdaj znano — prvokrat v Skalarji, tedaj v sredini XV. I. stol. in zato ne vem, se bode dalo tukaj govoriti o tem, da je *a* stopil na mesto nenaglašnega poluglasnik ker o tem ni lahko misliti, da bi se bil obdržal, če tudi naglašeni *o* do prve polovice XVII. stol., če se pa ni, ga tudi ni mogel *á* nadomestiti. Toliko se mi dozdeva gotovo, da je pri tem delovala simetrija; jedin gen. pl. je bil jednosložen v sredini samih dvosložnih oblik, dá ta gen. pl. je bil celo krajši od nom. sgl. in v nekaterih slučajih precej težko izrekljiv, in zato se je jezik tem izognil, kakor je to storil n. pr. tudi v gen. pl. *o*-deb., kjer je dostavil *ov* po analogiji u-deb. Pri tem je pa bil odločevalen ves fonetični značaj dotičnega narečja in ostale oblike množine; *á* se je pojavil tedaj v gen. pl., ker je v dat. pl. končnica *am*, v loc. *ah*, v instr. *ami* in ker v

dotičnem narečju prevalira samoglasnik *a*; morda je á celo stopil na mesto naglašenege *o*.

Če bi tedaj tudi v naši radovednosti bili radi še marsikaj v opomnjah našli, vendar smo prof. Brandtu za podano jako hvaležni, ker je nam pojasnil marsikaj dozdej nejasnega, tako da bode vsakdo rad segel po tem ruskem prevodu radi omenjenih dodatkov.

V. Oblak.

IV.

Jezičnik.

Knjiga Slovenska v XIX. veku. C. Spisal J. Marn. XXV. Leto. Natisnil in založil Rudolf Milic v Ljubljani. 1887. v 8°. Str. 97. Cena 60 kr., po pošti pod križnim zavitkom 65 kr.

Ponatisnen po lanskem »Učiteljskem Tovaršiš« in uravnan po metodi svojih prednikov popisuje nam XXV. letnik »Jezičnikov« v kratkih, semtertam žal prekratkih obrisih življenje in slovstveno delovanje 82 književnikov slovenskih v XIX. veku, počenshi z Antonom Janežičem in sklepajoč s Franjem Ser. Cimpermanom. Poleg slovitih mož (Ant. Janežič, dr. J. Kr. Pogačar, dr. J. R. Razlag, J. Šolar, Božidar Raič, Janez Parapat) razpravljajo se tudi pesniki menj znanega ali celo pozabljenega imena, katerih mične, v priprostem narodnem duhu zložene pesemce so se tako udomačile, da imajo skoro veljavo narodnih proizvodov; saj jih prepevajo Slovenci povsodi z isto radostjo in naudušenostjo, kakor prave národne, ne brigajoč se za pesnikovo ime; (prim. Strelovo: »Popotnik pridem čez goro«, Uršičevo: »Popotvanje, bratje! je naše življenje«, Hueberjevo: »Otok Bleški — Kinč nebeški«). Ker smo že večkrat razslavljali vrlino Marnove »Knjige Slovenske«, ocenjajoč posamezne razdele njene, bodi nam dovoljeno, zavriniti č. bralce na dotična poročila v »Ljublj. Zvonu«, da se tako izognemo nepotrebnemu opetovanju. Opazili pa smo v tem letniku tudi nekaj nedostatkov, katere dajemo na vedež velezaslužnemu g. strokovnjaku, nadejé se, da ga s tem ne žalimo.

Ker Marnova »Knjiga Slovenska« itak ni »književna zgodovina« v besede pravem pomenu, ampak le nekaj obširen knjigopis ali bibliografija, upravičeni smo zahtevati od nje, da nam razoznanja vse knjige in vsaj vse večje spise dotičnih književnikov. Tega pa g. pisatelj ni povsodi storil. Kajti časih podaja nam le »knjige Slovincem bolj zanimljive« (prim. str. 62., Iv. Macun), ali pravi: »da si ne drzne reči, da je popisal vse spiske« (prim. str. 93., Lav. Gorenjec Podgoričan); tako n. pr. prezrl je (na str. 86.) od duhovnikov zelo čislani spis: »Tercijari ali tretji red sv. Frančiška Serafiškega«. Pastirjem in ovčicam nekoliko pojasnil V. L. a h«,

delce, obsežajoče 34 str. v 16°, ki je izdano po družbi sv. Mohorja izšlo l. 1881. kot dostavek B. Bartola knjižici: „Hoja za Marijo Devico“. Nasproti pa nam je nedoumno, kako je zašel med književnike slovenske „prvi sloveči župan Ljubljanski“, Janez Nep. Hradeczky (str. 35.), ako ni nič slovenskega pisal; vsaj pisatelj nam ne vé nič povedati o književnem delovanji njegovem.

Od bibliografije res da ni pričakovati vseobsežnega životopisja; a semtertam hoče se nam dozdevati »Jezičnikovo« besedovanje v tem obziru vendar le preskopo. Ta nedostatek skuša sicer g. pisatelj poravnati s tem, da nam pri posameznih književnikih navešča vse vire, po katerih se more bralec natančneje poučiti o dotičnikovem življenji in delovanji. Jednoč (na str. 12.) popravlja pri tej priliki knjigopisno pomoto, ki se je vrnila v Janežičeve »Večernice« l. 1870., str. 31. (o »Zarnici«).

V jedni svojih prejšnjih ocen smo imenovali g. pisatelja zlog »lapidaren«, kar se nam je vrlo slabo obneslo, akopram s tem nismo namepravali izreči nikake graje. Opirajoč se na zadnji „Jezičnikov“ letnik moramo to sodbo ponoviti, resnici na ljubo, žal z dostavkom, da je pisatelj »lapidarni« zlog s svojo kratkorečnostjo ali malobesednostjo češče razumljivosti na kvaro; kajti pogostokrat more bralec pisateljevo misel le težko, t. j. šele po daljšem premišljevanji pogoditi, ali je pa sploh ne ugame. Kaj pomenjajo n. pr. besede na str. 81.: „V naslednjem listu stavi se po njem zastavici vganjka: „Zgodnja danica“ — ostalo bode vsakemu čitatelju dolgo časa — „vganjka“. Str. 51.: „V rokopisu je izročil (Melcer): „Die ältesten bekannten Umschiffungen Afrikas“ — komu je to izročil? Str. 70.: „Nasprot pohvali (Razlagove Zore) v Bčeli itd. oglasila sta se Cegnar v Ljublj. Časniku 103., 104 in v „Novicah“ l. 1852. Podgorski z Bleiweisom vred deloma zoper vsebino, največ zoper jezik „lunin“, zoper obliko itd., kar je pomagalo“ — kako ali v katerem obziru je to pomagalo, ostaja nam popolnem nejasno. Isto tako pogrešamo na str. 66. marsičesa, kar ne more biti vsakemu bralcu samo ob sebi umevno, n. pr. na katerem gimnaziji da sta toli vspešno delovala Globočnika (Anton in Jožef); pri zadnjem navaja se sicer „Izvestje gimn. 1858, str. 25., l. 1863., str. 34.“, a zopet ni povedano, katerega zavoda izvestje je v misel vzeto. Tudi Ant. Lesar (ibid.) je le profesor na c. kr. realki (dostavi: ljubljanski!). Str. 81.: „Životopis njegov (Šrolav) gl. 1886 št. 4. (namreč lista „Slov. Gospodar“, kar se ne da tako meni nič tebi nič posneti iz prejšnjih vrst). Isto velja o citatih: na str. 83; „Vojtehov brat — čast, katera mu gre itd. (1887 str. 632)“, kjer mora bralec uganiti, da je imel pisatelj v mislih najbrž „Ljublj. Zvon“; na str. 57., kjer moti posebno pomišljaj (—) pred citatom: „O smrti gl. 1883 str. 119 in 123“ (namreč „Zgodnje Danice,

l. 1872.); na str. 82: „pravijo Novice“ in 83: „Bravci Novic — da je veselje (str. 7.)“ — dostavi: „Nov. l. 1860! — Grajana malobesednost zakrivila je tudi nekaj napačnih sintaktičnih skladov; prim. str. 75.; Božidar Raič . . . šolal se v Varaždinu in v Zagrebu, bogoslovja v Gradcu“; izraz „šolati se česa pač menda ni pravilen. Str. 48. (in češče drugodi): „Slovenski je sodeloval a) v djanje Svetnikov itd.“ mesto „sodeloval je a) v knjigi: Djanje Svetnikov“; str. 64.: „Pomagal je Slomšku v „Djanje Svetnikov“ — m. „Pomagal je Slomšku v (pri) knjigi „Dj. Svetn.“ Mesto: „dopisoval je v Novice“ (str. 24., 88. in dr.) reklo bi se bolje: „dopisoval je Novicam“. Izmed drugih slovnških (ali tiskovnih) hib omenjamo: „V vseh strokih slovenščine (str. 2., m. strokah“); „pri tiskovih popravah“ (str. 46., m. tiskovnih“); „Značaj njegov je ves povedan v knjigi. Pridige itd.“ (str. 18., m. „ . . . v knjigi: Pridige itd.“); „v Novomestu“ (str. 51. in 78., m. „v Novem Mestu“); „v Zalilogu“ (str. 48. in 52., m. „na Zalem Logu.“). Pisava kaže tudi nekatere nedoslednosti; prim. str. 79., 80. in dr.: „v že“, str. 81. pa „že“; str. 32.: „kaplan“, str. 75. pa „kapelan“; str. 51. in 78.: „v Novomestu“, str. 83. in 91. pa: „v Novem Mestu.“

V obravnavanem „Jezičniku“ je ocenil sicer g. pisatelj semtertam veljavo in vrednost posameznih književnikov ali njih del — češče s tujimi, redkeje s svojimi besedami — v obče pravično, časih pa vendar le jednostransko ali celo krivično. Tako n. pr. bi se morala na str. 83. (Vojteh Kurnik) zgolj hvalečim besedam Bleiweisovih „Novic“ pridejati bolj objektivna sodba o Kurnikovem „pesnikovanji“, izražena n. pr. v zasebnem pismu, pesniku l. 1856. od Bleiweisa poslanem (gl. „Zvon“ 1887 str. 633.). Kajti pravo podobo pesnikovo podati more čitatelju le popolnem nepristranska ocena njegovih del, ki hvali, kar je hvalnega, in graja, kar je nedostatnega. Na str. 77. imenuje se Raičevo „Životopisje“ (o Debeljaku in Kosu) „malo razborito“ — in to gotovo po krivici! Popolnem pa se strinjamo z gosp. Marnom v njega sodbi o istega pisatelja zlogu, ki mu je bil „bujen, prenakopičen“, preveč pomešan z besedami, vzetimi (brez potrebe) iz staroslovenščine in drugih slovanskih jezikov; izvzemši „prenakopičenost“ velja vse drugo tudi o pisavi Lavoslava Gorenjca, dasi „Jezičnik“ tega ne omenja. Ali bi se bil Stritar res kaj „poboljšal“ (str. 72.), da se je izneveril svojim v (Dunajskem) „Zvonu“ zagovarjanim načelom in poprijel „Kalophonovih“, v „Zgodnji Danici“ l. 1870. razglašanih naukov, o tem nam ne kaže pričati se z gosp. profesorjem, ker so si njegovi in naši leposlovni nazori preveč — navskriž.

Ako se ne motimo, hoče „Knjiga Slovenska“ označiti pomenljivost posameznih književnikov nekako „po vnanjem“ s tem, da se tiskajo imena znamenitejših pisateljev z debelimi, menj znamenitih pa le z razprtimi

črkami. Potem pa ne razumejemo, čemu je privoščil g. profesor tolste črke književnikom, kakeršni so: Jožef Stibel (str. 18.), Francišek Kosmač (str. 53.), Jožef Premru (str. 39.) in dr., dočim se morajo dokaj veljavnejši pisatelji in celo pesniki zadovoljevati le z razprtimi; n. pr. Jožef Virk (str. 41.), Matevž Hladnik (str. 32.) in celo toli pohvaljeni V. Kurnik (str. 82.).

V uvodu, knjigi na čelo postavljenem, izraža g. pisatelj svoje veselje o tem, da „so tudi v pričujočem stoletju vprav svečeniki našemu narodu vedno najzvestejši književniki.“ Kdo bi hotel ali mogel temu oporekati? Radi pritrjujemo i mi — tudi brez poziva: „bodimo iskreni“, ki meri najbrž na nas. V lanskem letu se namreč g. profesor ni bil tako previdno izrazil, trdeč, da so narodu njegovemu vprav svečeniki (umevaj: katoliški!) vedno bili najzvestejši književniki. Kažoč na dobo ¹⁾, v kateri je bila baš katoliška duhovščina književnosti naši najhujša nasprotnica, skušali smo to njegovo presplošno trditev le pristojno omejiti. A nikdar nam ni bilo na mislih odrekati ali kratiti katoliškemu svečeništvu neprecenljivih in nedosežnih slovstvenih zaslug njegovih. Zato z vso spodobnostjo odklanjamo oni pikri in, kolikor se nas tiče, neupravičeni opomin.

V istem uvodu izreka g. pisatelj nadejo, „da mu (národu) bodo duhovni i v prihodnje — buditelji v veri in omiki — zvesto tudi po knjigah kazali pot, po kateri se ne zajde v novo poganstvo, ki bi bilo mnogo hujše od nekdanjega.“ Ta nada, ki naudaja g. profesorja z veseljem, napolnjuje nas s strahom, ako naj se tako uresniči, kakor bi bilo njemu ljubo. Duhovnih buditeljev v omiki, kakeršni so bili: Valentin Vodnik, dr. J. Zupan, škofa A. A. Wolf in dr. J. Kr. Pogačar, Bož. Raič, Lav. Gorenjec, J. Šolar, Andrej Einspieler, Dav. Trstenjak in dr., ne branimo se, marveč pozdravljamo jih vsekdar in povsodi z radostjo ter častimo blag njih spomin sijajno in naudušeno, kar dokazuje nedavna preteklost. A Bog ne daj, da bi v slovstvu našem „zvonec nosili“ svečeniki kakor dr. Mahnič, Kalophron christianus (dr. J. Ulaga) ali celo pisci znanega »lista«, koji so ožigosali mlado leposlovno književnost našo s sramotilno znamko, da pači mladino „durch Schlüpfriigkeiten in verführerisch schöner Sprache“. Mesije te vrste ne hoti nakloniti previdnost božja nam, niti njegove „innigste Theilnahme“ slovstvu našemu! Take besede bile bi morda umestne pri národih, ki so rodili pisatelje in pisateljice a la Boccaccio, Casanova, Ch. P. de Kock, Eugène Sue, Emile Zola, George Sand; a pri pohlevnem narođiči slovenskem in

¹⁾ Glej „Ljublj. Zvon“ 1887., str. 571—573., kjer blagovoli č. bralec popraviti dva neljuba nam tiskovna pogrška ter čitati: „ni snoval *po dobah*“ (m. „po *podobah*“) pa „konec srednjega veka in 16. in 17. stoletje“ (m. . . „stoletje“, kar je nezmisel).

nedolžni njegovi literaturici niso nič drugega nego „velik ropotec, ki malo melje“. Opevati in poveličevati jeden najblažjih čutov človeških, ljubezen (umevaj: čisto, idealno), je torej pregrešno, pohujšljivo! Da so taki nazori po pravu veljavni pred vesoljnim svetom in pred sodnim stolom božjim, potem na grmado s „pohujšljivimi“ deli vašimi, Shakespeare in Scott, Molière in Racine, Petrarca in Ariosto, Schiller in Goethe, Kraševski in Turgeņev, Preširen in Stritar! Vaših duš pa se usmili sam pravični Bog! Gorje tudi tebi in tvoji kolikor „visoki“, toliko erotični pesni, o modri Salomon! Iz šol pomedimo „opolzle“ pesnike Homerja in Sofokleja, Ovidija in Vergilija, na njih mesto pa postavimo Mahničeve uzorne sestavke latinske — o pijanci Preširnu! Potem šele se je nadejati one blažene, idilske dōbe, v koji bodo peli pesniki:

»Gosence kaj na repo varje,
Kak perdeluje se krompir nar bolji;
Kako odpravljajo se ôvcam garje,
Preganjajo ušivim glavam gnjide* itd.,

ali k večjemu popisovali v „nesmrtnih“ spevih življenje kakega puščavnika ter zaznamenjevali nesrečno besedo „ljubezen“, ako se ji ne bode dalo izogniti, takole: „lj“!) Ta doba res ne bo dišala po klasičnih „poganskih“, ampak smrdela bo po „rovtarskih Atenah“. A bodimo resni! Izpdirniti hočete leposlovju splošno veljavna estetična načela in jih nadomestiti z jednostranskimi, verskimi; zatreti hočete poezijo, ta dar nebeški, podeljen človeku, da mu blaži in povzdiguje srce ter olajšava in sladi bedno življenje; izpodbiti hočete omiki jeden glavnih stebrov. Boječ se, da ne bi se popačilo po naših baladah in sonetih, novelah in romanih nedoraslo detinstvo, kličete leposlovstvu našemu svoj „anathema sit“, in vendar vam ne more neznanu biti, da leposlovni listi naši niso namenjeni mlečnozobi mladini, marveč „razumništvu slovenskemu“, torej odraslim ljudem! Saj so to že večkrat naglašala posamezna uredništva, imenoma „Zvona“ (Dunajskega in Ljubljanskega). Ako pridejo „gewisse belletristische Blätter“ slučajno v roke kakemu nezrelemu dečku ali dekletu, kdo more za to! Brez „pohujšljivih“ mest ni niti sv. Pismo, da, celo v katekizmu za prve razrede narodnih šol nahaja se marsikaka otroku zavjetljiva beseda; a pri vsem tem ni še nobenemu škofu ali papežu na um prišlo, preklicati te dve knjigi zavoljo njiju kjekodi spodtakljive vsebine.

Ako večina katoliške duhovščine, ugodivši časovnemu duhu po vzgledu sedanjega, ne samo v cerkvenih, ampak tudi v posvetnih rečeh v resnici

*) Kakor l. 1856. neki pisatelj neduhovnik, ki je, navajajoč kitico kranjske narodne pesni, dobro vedel, kako se pregreši Slovence, ako le omeni besedo „ljubezen“.

razsvetljenega papeža Leona XIII., popusti svojo ozkosrčno in jednostransko literarno stališče, podvržemo se brez pomisleka njenemu vodstvu v omiki, torej tudi v književnosti. Dokler pa vsiljuje slovstvu našemu svoje prečudne nazore, prepuščamo ji sicer „buditeljstvo“ v veri, v leposlovju pa moramo vodstvo njeno odbijati z vso odločnostjo ter hoditi svojo pot, služeč jedino le ideji lepote in resnice. —

Pred pisateljevim uvodom beremo mično čestitko, s katero pozdravlja naš pesnik Ant. Funtek v imeni „Učiteljskega Tovariša“ „Jezičnik“ o petindvajsetletnici njegovega delovanja. Četrto stoletja! Lepo število let v dōbi človeški! Blagor mu, kdor jih je preživel delujoč tako koristno in vspešno, kakor „Jezičnik“ in učeni, domoljubni pisec njegov, g. prof. Marn! Njemu se pač ni bati trpkega očitania: Floruit sine fructu — defloruit sine luctu! Kajti s svojim „Jezičnikom“³⁾ si je pridobil nevenljivih zaslug o slovstvu

³⁾ V prvih 8 letnikih (1863—1870) razpravljaj je „Jezičnik“ v dialoški obliki jezikoslovne stvari, le tu pa tam vpletajoč kaj knjigopisnega. Res, da je marsikak ondi razglašen nauk dandanes zastarel in neveljaven; a v svoji dobi so ti letniki neizmerno hasnili, goječ ljubezen do mile nam materinščine, šireč znanje njenih posebnostij in vzbujajoč ob jednem na slovstveno delo. Letniki 9.—20. prinašali so vestno in natančno posnete živopise znamenitih književnikov slovenskih in sicer:

- Letnik 9., 10., 11., (1871—1873.): Metelko v slovenskem slovstvu.
 „ 12. (1874.): Peter Hitzinger v slovstvu slovenskem.
 „ 13. (1875.): Jan. Nep. Nečásek pa Anton Umek Okiški.
 „ 14. (1876.): Otec Marko Pohlin pa Val. Vodnik.
 „ 15. (1877.): A. Kranjska Čbelica s Čbeličarji. B. Dr. Jakob Zupan.
 C. Vladika Matej Ravnikar. D. Dr. J. Zupan in dr. Fr. Prešern.
 „ 16. (1878.): A. Matej Ravnikar Poženčan. B. Matija Vertovec. C. Mihael Verne.
 „ 17. (1879.): A. Juri Kobe. B. Juri Varl. C. Anton Žakelj. D. Anton Oliban, E. Andrej Likar. F. France Jeriša. G. Dr. Leon Vončina.
 „ 18. (1880.): A. Jernej Kopitar. B. Matija Čop. C. Dr. France Prešern.
 „ 19. (1881.): A. Jožef Žemlja. B. Bernard Tomšič. C. France Malavašič. D. Dr. Simon Klančnik. E. Dr. Jožef Rogač. F. Janez Bonač. G. Matevž Lotrič. H. Leon Engelman Nožarjev. I. France Svetličič.
 „ 20. (1882.): „Novice“ pa Dr. Janez Bleiweis.

Tečaji 21.—25. (1883—1887.) razglašajo „Knjigo Slovensko“, t. j. zvezno in kromološko urejeno knjigopisje s pridejanimi kratkimi živopisi, in sicer:

- Letnik 21. (1883.): Knjigo Slovensko v dobah 16., 17. veka.
 „ 22. (1884.): „ „ „ v 18. veku.
 „ 23., 24., 25. (1885—1887.): Knjigo Slovensko v 19. veku (A. B. C).

Za tekoče leto se nam obeta „Knjiga Staroslovenska“; potem pa pričakujemo od spretnne roke pisateljeve še popisa onih doslej ne razpravljanih pisateljev živečih ali že zamrlih, s katerimi se bode popolnem zadelala vrzel med knjigopisjem Čopovim in Cošovim.

našem, zgradivši zanesljivo in trdno podlago toli zaželeni in potrebni „književni zgodovini slovenski.“ Te zasluge njegove ve ceniti vsak, kdor se bavi s književnostjo našo bodi si kot njen prijatelj in branitelj, bodi si kot učitelj v šoli ali kot pisatelj o slovstvenih stvareh. Brez oprezovanja pripriznaval in poudarjal jih je vsako leto i „Ljubljanski Zvon“ in če je tudi časih „Jezičniku“ kaj malega opočital ali popravljaval, vodil ga je pri tem vselej dober namen: koristiti stvari, nikdar zlobna volja: žaliti osebo. Nadejé se, da je i gospod profesor sam prepričan o odkritosrčnosti naših besed, izrekamo o srebernem jubileji „Jezičnikom“ presrčno željo: Bog nam ohrani marnega Marna (nomen est omen!) in čile njegove moči še dolgo vrsto let slovstvu slovenskemu v korist, domovini v čast in slavo, nam in njemu samemu na veliko radost!

Fr. Wiesthaler.

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Katoliško društvo detoljubov, poseben pripomoček za vzgojo in rešitev mladine. Založilo »Kat. društvo detoljubov« — Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani, v mali 8. 16 str.

— Krščanski detoljub. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. — Vreduje *Ant. Kržič*. Ljubljana, 1888. Tisk »Kat. Tiskarne«. — Založba »Kat. društva detoljubov«, v mali 8. 32 str. Prvi zvezčič prinaša: Zakaj so priče te knjižice izhajati? — Zakaj morajo krščanski detoljubi otroke radi imeti (sic!)? — Ne kliči me stvarnik od tod! (Molitev bolne matere.) (Pesem) zložil Rad. Silvester. — Najmilenitniši dan v otroškem življenji (Opomin starišem) — Sedem poglavitnih grehov pa otroška vzgoja, spisal Dr. J. Lesar. — Kazalni poduk v izreji. — Šiba novo mašo poje. — Molitev pred jedjo in po jedi. — Materna solza od Kristofa Šmida. — Otroci — žganjepivci! — Kaj je bolje: tikati ali vikati? — Iz otročjih ust. — Zadeve »kat. društva detoljubov«. — Ovoj prinaša: Priporočilo. — Cena 40 kr. na leto. I. štev. podaje »Priloga za otroke«:

— Ali znaš? Zbirka krščanskih resnic in molitev, ki naj bi jih vsak kristjan znal na pamet. V Ljubljani 1888. Založilo »Katoliško društvo detoljubov«. — Tiskala Katoliška Tiskarna v Ljubljani. v mali 8. 32 str.

— Koroške bukvice. Slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas 5. in 6. snopič. Izdaja in zaklada *Filip Haderlap Jurjev* v Celovcu. Tiska J. Krajec v Rudolfovem. Vsak zvezek stoji po 10 kr. Naročnina na 6 zvezkov znaša po 60 kr. in pošilja se g. pisatelju v Celovec.

— Stric Tomova kočja ali življenje zamorcev v robnih državah svobodne severne Amerike. Angleški spisala Henrieta B. Stowe. Iz nemškega poslovenil *Fr. Malavašič*. Drugi popravljeni natis. Založil in izdal Janez Giontini v Ljubljani, 1888, m. 8, 228 str. S štirimi lesorezi. Cena v polplatno vezani knjigi samo po 70, s pošto po 75 kr. —

Nove knjige za slovensko mladino. 1. Narodne pripovedke za mladino, spisal *Dominicus* (2. zvezek). — 2. Naselnikova hči, cvetlica pustinja. — 3. S prestola na mo-

rišče ali nesrečna kraljeva rodbina, zgodovinska povest, obe knjižici iz nemškega prosto poslovenil *Dominicus*, a vse tri knjižice založil in izdal Janez Giontini v Ljubljani 1887. Cena po 20 kr. — Kakor vselej, tako tudi sedaj z veseljem pozdravljamo to pomnožitev slovenske knjižnice za mladino, kajti če hočemo imeti kedaj zaveden domač narastaj, moramo ga tudi gojiti in vzgajati. Mladina pa hoče imeti poleg pouka tudi zabavo in kdor primerno skrbi za to, zasluži naše popolno priznanje. — In tega priznanja gospodu *Dominicusu* nikakor ne kratimo, vendar hočemo omeniti nekatere malenkosti, ki nam ne ugajajo. — Naštete knjižice imajo pred naslovnim listom na zavitku tudi podobice; to bi bilo samo ob sebi hvalevredno; saj vemo, da imajo za mladino podobice posebno mikavnost; kar čita, to vidi rada tudi upodobljeno. Da te podobice niso izvirne, to je razumno: poslovenjeni knjižici ni treba izvirne ilustracije, od koder je prestavljena, od tam ji vzamemo tudi podobe. Da podobice niso bogvedi kako ukusne, to je sicer res, — a to ne dé toliko. Pač pa bi se morale dobro ujemati s pripovedjo, sicer bi bilo bolje, če jih ni. Cemu podobice, če se s povestjo ne strinjajo? — Realnosti založnikovega postopanja na korist si mislimo, da vendar nimajo služiti samo kot mamilo mlademu kupovalcu. — Tako n. pr. se pri drugi izmed naštetih knjižic prednaslovna podobica nikakor ne ujema s pripovedjo. Ugibali smo, da bi jo bilo uvrstiti nekako med 50. in 51. stran, toda besed, ki stojé pod podobo: »Strel pokne . . . i. t. d. smo na rečenih straneh zastoj iskali. Pa še nekaj! Na tej podobici je kapitan Henri popolnoma civilizirano oblečen kakor Flij, a povest nam na 31. in 32. strani pripoveduje, da se je kapitan, predno je poskusil drzno rešitev Amelunge, preoblekel in pobarval, da je bil popolnoma Indijancu podoben. Na podobici ima kapitan rešeno Amelungo pred seboj na svojem konji, a v povesti jašeta vsak svojega konja. — Soglasje torej, ali pa nič! — Tudi prva knjižica ima prednaslovno podobico. Od kod da je vzeta, ne vemo reči, toda zvirna bo pač težko; — in vendar je baje knjižica izvirna. Tudi to se po kaj čudnem naključju ujema. — Izvirna ta knjižica obseza pripovedke iz naroda nabrane, skratka blago, »katero nam kaže zvesto podobo naroda našega, njegovo življenje, mišljenje in govorenje«; ta knjižica »budila bode narodu narodno zavest, čistila pokvarjeni ukus« i. t. d. Tako propoveduje predgovor. Nam pa se zdi, da tiči v teh besedah nekoliko pretiranih fraz. Predgovor torej to knjižico najbolj kazi.

Jezik v teh knjižicah je precej gladek, vendar bi bilo še mnogokaj pripomniti. Omeniti hočemo le nekaterih stvari. Kjer je brez vsake dvojbe ustanovljena prednica *u*, pisati je dosledno tudi *u*, a ne *v* n. pr. ubežati, uiti, ubog, umiriti, ustaviti, utruditi, ubiti, utihniti, utrgati i. t. d. Prednica *u* pomeni ali odstranitev ali dokončnost in bi se imela točno ločiti od prednice *v*, ki pomeni prodiranja v notranjost (hinein) ali pa je postala iz predloga *uz* auf (n. pr. *vstati* = *vz* + *stati*). Res je sicer, da se té dve prednici v izgovoru pogosto mešata, tudi v vezani besedi utegne metrum provzročiti kako nenatančnost v tem oziru, a *proza* ne sme imeti toliko prostosti.

V narodnih pripovedkah smo našli dokaj ponesrečenih zaimenskih oblik: *kam njiu* mesto *kamor ja* (4), *pri svojem u m pri svojem* (5), *ju m. ji* (44), *ji m. ju* (47), *je m. jo* (56), *je m. njo* (63). — Na neverjeten način zamenjen je (str. 56) svojilnik s svojilnikom *njegov*: »Goljufni krčmar reče nekdaš sosedu, da bo svoje (:) novorojeno dete prej videl nego on sam«.

Neprimeren in z ozirom, na našo sedanjo slovenščino tudi neupravičen zdi se nam oni infinitiv, ki ga je nadomestiti ali s časovnim stavkom istodobnosti ali pa s participom n. pr. »Grof to videti se prestraši« mesto »Ko grof to vidi, prestraši se« ali pa »Grof to videč (videvši) se prestraši« (I, 12, 27, 29, 70. II, 69.). Res je, da to rabo infinitiva

srečujemo že po Ravnikarji in pri Metelku, a sedanji slovenščini je neznana in ne pripočali bi je v posnemanje.

Mesto »*pol in četiri leta*« (III, 53) je reči »*štiri leta in pol*« ali pa »*polpelo leto*«; mesto »*mojih sovražnikov ni duha ne sluha*« (I, 57) »o mojih sovražnikih« Instrumental brez prepozicije v novi slovenščini tudi ne velja več n. pr. svojim življenjem igrati (II, 7), redkimi drevesi obrasten (II, 27), Indijanci so se kratkočasili deloma kadenjem, deloma govorenjem (recte govorjenjem II, 37) i. t. d. Particip »*izvedli*« (III, 50) je od *izvesti* a ne od *izvedeti* (naglasa ni nič zaznamenanega). *Počivati* ima v sedanjiku *počivam*, a ne *počivljam* (I. 9). — Tudi v samostalniški deklamaciji je nekaj hib: *nevarnosti* m. *nevarnostmi* (II, 7), *vratami* m. *vrati* (I. 3), *mustači* (I. 18). Tvorno-preteklemu deležniku *naši* je treba rabo zelo omejiti, prvič ker se med narodom ta deležnik poizgublja (zvečine se je že poizgubil), drugič ker se malokdo do dobra zaveda s tem participom združenega pomena. Ravnikarju se je bil ta deležnik zelo priljubil, zaradi česar ga je potem Prešeren ne brez upravičenosti piknil z znanim sršenom: »Gorjancev naših jezik *poptujevavši* Namesto »*brez prenehanja je dalje dirjal ne privošči si počitka*« (II, 23) velja reči: »*brez prenehanja je dalje dirjal ter si ni privoščil počitka*« .

Vse te opomnje še bodo zdele morda komu odveč, toda pomniti je, da pri spisovanju knjig za mladino nismo nikdar dovolj natančni, kajti dovezeta mladina se prina vadi pri čitanju negladko pisanih spisov kaj kmalu tudi hib in napak, katere je potem težavno iztrebiti. Ne hoteli bi pa tudi ne, da bi bile te opomnje razpečavanju omenjenih treh knjizic na škodo, kajti knjizice so pri vsem tem hvale vredne (sosebno dokler boljših ni), in nadjemo se, da bo de mladina pridno sezala po njih ter jih z zanimanjem prebirala. — Y.

Šolske Drobtnice. V petindvajsetletni spomin smrti A. M. Slomška učiteljem, odgojiteljem in prijateljem šole spisal *Franc S. Jamšek*, nadučitelj in bivši c. k. okrajni šolski nadzoritelj v Reichenburgu. — Pod tem naslovom je pred nekoliko meseci iz tiskarne J. R. Miličeve v Ljubljani prišla na svetlo knjiga, ki je bila zlasti v učiteljskih krogih z veseljem vsprejeta. Znani vrli šolnik in marljivi pisatelj slovenski, gospod učitelj Jamšek, izdal je s to knjigo svoje spise, katere je poslednja leta priobčeval v »Učiteljskem Tovarišju« in v »Popotniku«, da so kakor sam pravi — po želji nekaterih navdušenih mož sedaj v jedni posodi.

Prvo mesto te krasne knjige polni, kakor že nje naslov kaže, životopis A. M. Slomška ter opis njegovega delovanja kot pedagoga, domoljuba in rodoljuba slovenskega. Blagi knez vladika Slomšek si je pridobil ne le kot buditelj narodne zavednosti sploh, temveč tudi kot pedagog slovenski neminljivih zaslug, četudi — da odkritosrečno govorim — zdi se mi malo drzno, primerjati ga na pedagoškem polju z velikani, kakor je n. pr. Komensky, Pestalozzi, i. dr., kar si je neki slovenski učitelj lani na drugem mestu prizadeval izvesti. Da se zasluge Slomškove kot pedagoga po vrednosti ocenijo, izrekla se je med narodnimi učitelji slovenskimi že večkrat želja. G. Jamšek se je tega dela z vspehom lotil. V »Šolskih Drobtnicah« nam kaže rajnkega Slomška kot moža, ki je iskreno ljubil narod svoj, ki je pa tudi z redko bistroumnostjo spoznal, da je sreča narodova večinoma zavisna od odgoje otrok. Na podlagi mnogih citatov označil je spretni pisatelj potem načela Slomškova o domači in šolski odgoji.

Za to hvalevredno oceno Slomškovega delovanja se vrste strokovnjaške razprave: 1. Učitelj začetnik. 2. Za koliko podpira šolska ustrahovalnost ali disciplina poučevanje neposredno? 3. Avancement ljudskih učiteljev. 4. Pospešujmo branje dobrih bukev med Slovenci. 5. Učitelji slovenski, zjedini mo se tesneje!

Posebno važna se mi vidita spisa: »Avancement ljudskih učiteljev« in pa zadnji, ki govori o združenji slovenskih učiteljev. V prvem kaže pisatelj, koliko bi šolstvo kake dežele pridobilo, ko bi bile učiteljske osebe po zaslugah, starosti in značaji svojem, ne pa dotične šole v plačilne razrede razvrščene. Potem bi šolstvo zadobilo več stalnosti, katere mu je pred vsem potreba. Največ učiteljev prosi le zato na druga mesta, da bi si svoje plače zboljšali. To vedno preseljevanje bi pa prenehalo, ko bi se plačni razredi po učiteljskih osebah namesto po raznih krajih razvrstili, kajti potem bi vsak učitelj po zaslugah in starosti avanzoval, in ne bilo bi treba na kak večji kraj ali na večrazrednico prositi. V poslednjem spisu pa naševa pisatelj koristi, ki bi prirastle po združenji slovenskih učiteljev njim samim, šoli slovenski in ž njo vsemu narodu. »Da bi se s tem korakom širila v večji meri sedaj med slovenskimi učitelji pogrešana bratovska vzajemnost, zavednost, samosvest, odločnost, ponos in značajnost — ni mi treba še posebej naglašati . . . G. Jamšek tu tudi nasvetuje, naj bi se v slučaju osnove učiteljskega društva za vse slovenske pokrajine »Učiteljski Tovariš« in »Popotnik« stopila v jeden strokovnjaški list, ta list bi bil potem glasilo slovenskega učiteljskega društva. Mesto družnega šolskega lista pa naj bi izhajal »Šolski letnik«, podoben nekdanjim Slomškovim »Drobtinicom«.

Drugi del »Šol. Drobtinice« obseza pod naslovom »Iz šole za šolo«: A. Naloge v izobražbo prostih stavkov. B. Slovenski pravopis. O tej z veliko marljivostjo nabrani tvarini izrekel je že neki odlični ljubljanski učitelj jako pohvalne besede; imenuje jo »izredno praktično in instruktivno«.

Zlasti s »Slovenskim pravopisom« je g. Jamšek nam učiteljem jako ustregel, kajti do sedaj smo pogrešali učnega pripomočka, kjer bi bilo dovolj vaj za pouk v pravopisji slovenskem nabranih in metodično urejenih. Vsak učitelj, ki je hotel ta predmet vestno obravnavati, moral si je take vaje sam sestavljati; kajti óne po slovnicaх nikakor ne zadostujejo. »Šol. Drobtinice« pa jih nam sedaj podajajo na izbiro.

Konečno le še omenjam, da je knjigi pridejana lepa podoba rajnega Slomška in da je tudi zunanja oblika knjige prav lična. Priporočamo jo torej č. slovenskemu občinstvu, zlasti pa učiteljem slovenskim.

Cena »Šol. Drobtinicom« je v platno vezanim 1 gld. 20 kr., brošuranim 1 gld., po pošti 10 kr. več in dobivajo se pri založniku J. R. Milici v Ljubljani. M.

Pedagoški letnik. I. leto. Uredil *Fran Gabršek*. Izdalo in založilo »Pedagoško društvo« v Krškem. Natisnil J. R. Milic v Ljubljani 1887, 251 str. s prilogo. Cena 1 gld.

Pedagogika je važna znanstvena panoga. Dokaz temu so stolice za pedagogiko na nekaterih vseučiliščih. Na novem češkem vseučilišču v Pragi n. pr. je bil docent pedagogiji dobro znani šolnik *Dr. Lindner*, ki je lani umrl. Poprej je bil ravnatelj učiteljšču v Kutni Gori, in svoje dni tudi profesor na celjski gimnaziji, kjer si je, vrl šolnik in zvest sin češkega naroda, pridobil tudi simpatije bratskega slovenskega naroda.

V Slovencih je pedagoško slovstvo še v povojih, le malo razvito. Veliko avstrijskih narodov nas je v tem že prekosilo, tudi Hrvati so na tem polji najmenj za deset let pred nami. Vendar šolska literatura naša ni šele od včera. Vsaj boče skoro štiri-deset let, kar je začel pokojni Einspieler izdajati svojega »Šolskega Prijatelja« v Celovci (4 letniki), tudi boče kmalu že trideset let, kar izhaja »Učiteljski Tovariš«. In če tudi sta dva slovenska šolska lista (»Slovenski Učitelj«, »Šola«) že prenehala, pri našata perijodično »Učiteljski Tovariš« v Ljubljani in »Popotnik« v Mariboru še vedno veliko tečne vzgojslovne in v obče šolske tvarine. Navzlic temu je bilo pazno motrečemu slovenskemu šolniku jasno, da so v pedagoškem slovstvu našem še veliki nedostatki, velike praznine.

Čisto naravno. Slovenski profesorji pečajo se bolj z znanstvenimi predmeti in z leposlovjem; na učiteljskih, ki so večinoma še nemška, pa redko nastavljeni domoljubni profesorji niso čutili še potrebe, da bi svoje predmete prevajali na slovenski jezik. Ljudski učitelji slovenski pa do najnovejšega časa niso kazali tiste vstrajnosti, tiste znanosti, katere je treba pri spisovanju težjih pedagoških knjige. Za lažje predmete se je že našel pisatelj; tako je n. pr. pisec teh vrstic preskrbel nekaj lažjih navodov za slovenske učitelje, kakor so n. pr. »Praktična metodika«, »Prvi poduk«, »Zgodovina pedagogije« in druge.

Prve pedagoške knjige so vendarle *vzgojeslovje* in *ukoslovje*. In teh do zdaj nismo še imeli. Bralo se je sicer po novinah, da g. dr. Kos v Gorici (Kopru) spisuje knjigo te vrste, da piše g. profesor teologije A. Zupančič »pedagogiko«, ki izhaja kot priloga listu »Duhovni pastir«, a teh napovedanih knjig ni še, pa ni še na dan, in po vzgojeslovji v slovenskem jeziku bi še vedno zdihovali, ako nas ne bi bilo iz te zadrege rešilo »Pedagoško društvo« v Krškem. Pod tem imenom je namreč v Krškem združil l. 1886. odtotni nadučitelj g. *Fran Gabršek*, že več let dobro znani sodelovec v »Učiteljskem Tovarišu«, ki prinaša iz njegovega peresa jedrnat *vzgojeslovne* in *ukoslovne* spise, bližnje in daljne tovariše svoje, ki so se zedinili v izdavanje pedagoških spisov v letnih knjigah. Tako delo leži pred nami. Ima pa to-le tvarino: I. Občno *vzgojeslovje* iz peresa omenjega društvenega predsednika; poslovenjeno po dr. Jos Michu; II. *Žavski*: Vzroki zasravelosti mladine šoli odrasle in sredstva, kako pomoči tej žalostni prikazni; III. *J. Ravnikar*: Komenski-Slomšek; IV. *Tone Brezovnik*: Učne slike iz somatologije; V. *J. Bezljaj*: Pouk o črtežih II. del A. posamezni hišni deli. B. Najvažnejše določbe iz stavbenega reda za Kranjsko. C. Terminologija. O perspektivi. VI. *Gabršek*: Poročilo o delovanju Pedagoškega društva; *Fr. Lunder*: Vplivanje učitelja na kmetijsko gospodarstvo. L. *Abrami*: O čebeloreji; *Gaurar*: O domačih nalogah.

Od teh spisov sta izšla dva v posebnih odtiskih na svetlo, namreč Mich-Gabrškovo »Vzgojeslovje« (cena 80 kr.) in Bezljajev »Pouk o črtežih« (cena 30 kr.).

»Vzgojeslovje« nam dela največje veselje. Za učitelja mora namreč ta knjiga (poleg ukoslovja) biti sv. Pismo, na katero se mu je pri pedagoških spisih sklicevati tako, kakor navaja pridigar besede biblije; še več je pa učiteljeva dolžnost, da se pri pouku djansko ravna po naukih pedagogike in metodike. Kakor smo slovenski učitelji do najnovejšega časa pogrešali slovenskih učiteljskih, tako tudi slovenske knjige za-nje. Uporabljajati smo morali nemške, n. pr. lahko umevno Hermanovo »Erziehungs- und Unterrichtslehre« ali Michovo, Lindnerjevo ali Dittesovo »Erziehungslehre.« Po Basaričkovem *vzgojeslovju* v hrvaškem jeziku so slovenski učitelji le malo segali. Na podlagi navedenih knjig bi bil zmožni šolski pisatelj Gabršek lahko samostalno spisal slovensko *vzgojeslovje*, zlasti ker na tem polji ni bil novinec in ker je po slovenskih šolskih listih bilo raztreseno veliko tvarine, ki se bi bila dala nekoliko porabiti. Ali knjuga bi morebiti ne bila toliko pregledna*). Zato se je bil odločil posloveniti tako nemško *ozgojeslovje*, ki je od ministerstva za rabo na učiteljskih potrjeno. Taka knjuga je poleg te-žavne dr. Lindnerjeve »Erziehungslehre« *vzgojeslovje* šolskega ravnatelja v Opavi, dr. Micha. Pri prevajanju je moral sicer g. pisatelj ledino orati, a delo se mu je posrečilo in dobro obneslo. Preložil je nemško delo v prav dobro slovensčino. To ni bilo lahko početje, knjuga ima vse polno abstraktnih izrazov in težkih terminov, katere je bilo

*) Pisatelj si je mislil, kakor pravi v predgovoru, da doseže prej svoj namen, ako preloži na slovensčino kako drugo že uvedeno in obče spriznано učno knjigo. Tudi je morebiti upal in upa še in upamo mi, da utegne takov prevod prej biti odobren od ministerstva in prej v šole uveden.

težko pretolmačiti. Izraze slovenske je sicer dala največ gibčna in bogata naša materinščina in našel jih gosp. pisatelj semtertja (morebiti v Koščevem pravoslovju ali v Križanovi logiki, ali pa v Cigaletovi terminologiji, v hrvaškem vzgojeslovju in dr.) S kratka: postavil jih je v sistematično celoto, kjer se tako lepo prilégajo, kakor v nemškem originalu, in moramo se kar čuditi, da je prvi prevod tako dovršen. Pomote človek v knjigi zastoj išče, in kar jih najde, niso tolike, da bi škodovala skupni lepi vrednosti knjige. N. pr. stavki sicer odgovarjajo brez izjeme logiki in slovniškim pravilom, a vendar so radi tega kaj težko umljivi, ker je v njih vse polno abstraktnih izrazov, kar pa drugače biti ne more. Nemec se pač izrazuje s samimi substantivi, kedar piše znanstveno, in Slovenci ga le preradi posnemamo.

Pohvalno je pa od pisatelja, da je tu pa tam uvrstil na primernih mestih zlate izreke našega prvega pedagoga A. M. Slomška. S tem je — kakor je pisatelj slutil — dobila knjiga res večjo veljavo. Jednako zasluži g. pisatelj za to vso hvalo, da je obogatil slovensko slovstvo s kaj krepkimi izrazi n. pr. že samo pri poglavju »afekti« je velika kopa čvrstih samostalnikov, ki so si v pomenu ali sorodni ali nasprotni. In tako je skoro pri vsakem poglavju pokazal, kako bogata je slovenščina gledé dobrih besed. — Drugi spis v »Pedagogičkem letniku« je iz peresa odličnega slovensko-štajerskega šolnika g. Fr. Jamška, bivšega c. kr. okrajn. šolskega nadzornika, sedaj učitelja v Rajhenburgu, ki je bil lani izdal pri Milici tudi kaj lepo knjigo pod imenom »Šolske Drobtinice«. V spisu priobčenem v tem letniku odkriva sicer dosta znane napake med mladino, a slika jih kaj plastično in z velikim sočutjem, kar kaže šolnika, ki v resnici ljubi slovensko deco in nje roditelje. Jezik mu teče tudi lepo gladko, kar se ne more reči o slehernem štajerskem učitelji. O ko bi le veliko voditeljev bralo ta spis, ki je njim največ namenjen. »Pedagogičsko društvo« ima menda med svojimi udi nekaj očetov neučiteljskega stanú, škoda, da jih ni desetkrat toliko. Tretji spis v letniku je iz peresa g. učitelja *Ravnikarja* in ima naslov »Komenski — Slomšek.« To je paralela, spisana na podlagi životopisov teh pedagogičskih velikánov. Tuđi v tem spisu je gladek jezik in krepka pisava; priznati moramo, da je študija lepo dovršena. — Četrti spis so učne slike iz somatologije, za višjo skupino narodne šole spisal *Anton Brezovnik*, ki je že marsikatero prav rabljivo knjižico priobčil. Tudi ta kratki spis je jedernat in brez hib. »Slika« je seveda težka; učitelj jo mora dobro sam umeti; potlej bode gotovo dobro razložil otrokom posamezne organe človeškega telesa. Dolgočasna pa bode otrokom, tudi velikim otrokom vsa ta slika, ako je učitelj ne oživi s poukom o zdravji ali s kakšno basnijo (n. pr. z ono o želodci in udih). Nekaj kratkih naukov o zdravju podaje tudi g. pisatelj. Jako veliko veselje nam dela poslednji spis v letniku namreč »Pouk o értežih z 51 podobami« II. del. Sestavil g. Jos. Bezljaj, meščanski učitelj v Krškem. Do zdaj še nismo imeli Slovenci pisatelja, ki bi bil pisal o teh strokah (namreč o prvotnem risanju, z ozirom na stavbarstvo) in navoda za raznovrstno risanje (v ljudskih šolah in drugih učilnicah) v slovenskem jeziku še vedno pogrešamo. Kar je pa g. Bezljaj izdal (seveda se to z velikanskim delom Flisovim: »Stavbinski slogi« nikakor ne dá primerjati), to je velike vrednosti za učitelje obrtno-nadaljevalnih šol in za napredne zidarje, stavbarje in dr. Po takih knjižicah bode seči tudi učiteljem in učencem na novi obrtni šoli v Ljubljani, ki bode menda vendar slovenska. Gospodu Bezljaju svetujemo, da se tudi v bodoče še bavi z enakimi spisi, po katerih seže časih tudi slovenski zidarji in tesarski mojster. S takimi knjižicami nadomestuje nekoliko knjigi, »Slovenski zidar« in »Slovenski rokodelce«, o katerih se je pred leti govorilo, da jih nameravata na svetlo spraviti »Matica Slovenska« (prvo) in »Družba sv. Mohorja« (drugo) Konec »Pedagogičskega letnika« je pridejano obširno poročilo o delovanji »Pedagogičskega društva« v prvem letu iz peresa g. Fr. Ga-

brška. To poročilo, ki je sicer kaj dobro sestavljeno in ki obsega tudi lepe govore učiteljev (gg. Lunder, Abram, Gantar), je sicer odveč; kajti že po časnikih je zvedelo občinstvo o vsem tem marljivem delovanju odbora in društvenikov; in vsaj že letnik sam dosta jasno hvali, in dela osobito čast društvenemu predsedniku in njegovim sodrušnikom. Vprašamo samo: Ali bode »Pedagogičsko društvo« doseglo svojo svrhu? Ali bode »Vzgojeslovje« prišlo v tiste roke, katerim je namenjeno? To so roke profesorjev, učiteljev in pripravnikov na učiteljskih v Ljubljani, Mariboru, Gorici, Kopru, Celovci, Gradci. Ne vemo. Zna pa nam je odredba naučnega ministerstva, po kateri se terja od učiteljskih pripravnikov in bodočih učiteljev znanstvena terminologija v obeh jezikih, naj se že predmeti predavajo v šoli v tem ali onem jeziku, in da se je »Vzgojeslovje« visokemu ministerstvu predložilo v potrjenje. Iz tega naj se blagovoli posneti, da se je »Pedagogičsko društvo« v Krškem poprijelo svoje naloge, kakor malo katero slovensko društvo in da je z malimi denarnimi sredstvi storilo veliko dela. Društvo je prosilo podpore tudi pri kranjskem deželnem zboru, a naklonilo se mu je samih 50 gl. Išče še tu in tam — a najde malo. Tudi se na visokem mestu premalo ozirajo na tako in jednako delovanje slovenskih učiteljev. Naj bi se pa slovenski domoljubi spomnili krškega »Pedagogičskega društva«, ki pripravlja že drugi letnik z obširno tvarino, n pr. z ukoslovjem, z vzornimi načrti za stavbe šolskih poslopij itd.

J. L.

Toplinske razmere Zagreba in Ljubljane. Spisal *Ferdinand Seidl*. Pretiskano iz »Glasnika hrv. naravoslovnega društva (Societas historico-naturalis Croatica)«. Tiskarski zavod »Narodnih Novin« v Zagrebu. 1887, 8°, 49 str. 2 podobi.

Pisatelj nas prepriča, da je osnovna, motenj oproščena toplina funkcija časa. Podaje nam Lambert-Besselovo formulo, ki izraža matematično to vzajemnost. Določi potem s pomočjo podatkov tridesetletnega opazovanja v Zagrebu in Ljubljani konstante (stalni e) te jednačbe z ozirom na navedeni mesti ter nam podaje po jako preglednem računu analitska izraza za toplinska tira Zagreba in Ljubljane. V prvi podobi vidimo krivulji, geometrijski podobi teh dveh jednačeb. Po tej podobi vidimo že, kako zelo se ujemata toplinska tira obeh mest. Nadalje primerja pisatelj oba tira z ozirom na vse okoliščine, kakor zahteva v resnici znanstvena razprava. Tako nam podaje tudi po njem zračunjene formule, ki nam pripovedujejo, kako se toplina po Karavankah, ob jugu in vzhodu po Kranjskem, po spodnjem Štajerskem preminja z nadmorsko visoto in zemljepisno široto. Druga podoba kaže nam normalni toplinski tir in krivulje mesečnih maksimov in minimov toplote v obeh mestih.

Pisatelj nam razjasnuje in opravičuje razlike in strinjanje toplinskih razmer Zagreba in Ljubljane tako, kakor je mogoče le pisatelju, kojemu so v obili meri znana in pristopna vsa literarna sredstva meteorologije. — te moderne vede. Vsebinska je jako primerno urejena, povsod z obilnimi literarnimi podatki — v gladki slovenščini.

Gospodu pisatelju moramo tembolj hvaležni biti, ker je dala ta strogo znanstvena razprava ogromno veliko dela, kar bode vsakomu jasno, kdor to delo pazno prebere in razume. Ne bode mu žal, kajti vsebina je tolikanj poučna, in kar je navedenega, tako razjasneno in zanimivo povedano, da bode vcepilo marsikate emu bralcu veselje do opazovanja prirode. To bode pisatelju — prirodoznancu gotovo najlepše plačilo.

Gospod pisatelj je bil že pred leti prvi, ki je začel v Slovencih orati to ledino. Pričakujemo, da bode priobčeval svoja opazovanja tudi nadalje v materinščini, naj si bode v »Glasniku hrv. nar. dr.« ali v »Letopisu Matice Slovenske«; vsodbujal bode s tem, druge k posnemanju, k delu — domovini v čast. —

— r —

O pegamih. Po časnikih se je čitalo pred tedni, da so se letos pegami (*Seidenschwanz Bombycilla garrula*) prikazali v posebno velikem številu na Kranjskem. Pegam

tudi sicer v nas ni nenavaden tič, pripovedujejo se o njem razne pravljice, posebno pa se zagotavlja, da je v njegovem gnezdu *skrivnostna koreninica*, ki stori *nevidnega* človeka in sploh vsako stvar, ki se koreninice dotakne. Zaradi tega je tudi pegamovo gnezdo nevidno. V tem oziru sem čul na Kriški planini nastopno pripovedko: Kriški »majare« je opazoval dlje časa, kako sta dva pegama, on in ona, letala in se sukala vedno okoli jedne in iste smereke ter zdaj pa zdaj izginila med vejami. Iz tega je sklepal, da mora na tej smreki biti pegamovo gnezdo. Ker je vedel, da je gnezdo sicer nevidno, in da se le v vodi vidi, vzame škaf vode ter ga nese pod omenjeno smreko. In res v zrcalni vodi kmalu zagleda skrivnostno gnezdo. Da bi se ne zmotil, skrbno prešteje veje ter potem spleza na smreko, kjer je na dotični veji kmalu otipal gnezdo ter je snel. Ker je pa plezanje po smreki bilo težavno in je za oporo potreboval obeh rok, spustil je gnezdo ob deblu na tla, češ, da je potem poberem. A prišedši s smereke je iskal in iskal, toda gnezda in čudեսne koreninice ni bilo nikjer. — Jednako pravljico ima tudi Jakob Grimm.

Prva slovenska stalna razstava učil. Šolstvo inih národov napreduje iz raznih vzrokov bolje od slovenskega. Poleg drugih prednostij imajo nemške, češke šole tudi več učil nego slovenske. Po večjih mestih, na pr. v Gradci, na Dunaji, prirejajo celo učitelji cele muzeje učnih pomočkov ali tako zvane permanentne razstave učil. Jednako učilsko razstavo namerava ustanoviti »Pedagogičsko društvo« v Krškem za slovenske šole in učitelje. Nabiralo bode po naši ožji in širji domovini in v obče pri založnikih po svetu raznovrstnih učil: knjige za šolo in učitelje, karte, slike, kalupe, aparate, prirodne in drugo, vse pač, kar šola rabi, kar šoli koristi. Vse nabrane predmete zbiralo bode »Pedagogičsko društvo« v Krškem v lepih prostorih tukajšnje ljudske in meščanske učilnice, kjer bodo stalno razstavljene vsem slovenskim učiteljem in šolskim prijateljem na ogled. Došla darovana učna sredstva se bodo razglaševala in opisovala v društveni knjigi, v »Pedagogičskem letniku« in v šolskih listih: v »Učiteljskem Tovarišu« (v Ljubljani) in v »Popotniku« (v Mariboru). S tem si dovoljujemo torej na to novo važno podjetje opozarjati slovensko občinstvo, osobito učiteljstvo slovensko, založnike šolskega blaga in šolske prijatelje pa prositi, da bi blagovolili brezplačno in franko pošiljati primernih predmetov v »prvo slovensko stalno učilsko razstavo«.

V Krškem, dné 16. februarija 1888.

Odbor »Pedagogičskega društva«.

Francišek Ksaver Zajec †, akademični kipar, umrl je 8. februarija t. l. v Ljubljani ob 12. uri popoldne v 66. letu dobe svoje. Porojen je bil kipar Zajec v Solednem št. 12, v vasi, pripadajoči k občini Oselica na kranjsko-goriški meji, sin malega zemljiškega posestnika. Brate je imel pokojni Zajec štiri: jeden je bil kovač, drugi trije pa kiparji. Prvi, Anton Zajec, umrl je kipar v Podlipniku na Hrvaškem; bil je jako nadarjen, dasi ni obiskoval nobene akademije. Drugi brat, Valentin Zajec, kateri je umrl pred tremi leti (14. marca 1884) v Cogni veneti na Beneško-Italijanskem, pa je bil sloveč kipar na Laškem in je dovršil kiparsko akademijo v Benetkah ter tam dobil za svoje izvrstne zdelke zlato svetinjo, katero so mu prisodili profesorji akademije. Po dovršenih študijah se je naselil kiparski mojster v Cogni veneti in zvršil je mnogo krasnih kiparskih del, tako na pr. dvanajst apostolov za župno cerkev v Skiji pri Vincenci od kararskega mramorja v človeški velikosti, dalje podobo Garibaldijevo in več drugih znamenitih del. Kakor prej imenovana, je tudi tretji brat Marka Zajec podobar in še živi. — Pokojni Fr. Zajec se je od 1. 1843. do 4. junija 1847. učil kiparstva pri kiparji Luki Čeferinu v Idriji, kateri mu je dal jako laskavo pričevalo. Leta 1848. 22. marca vstopi

Fr. Zajec s šestindvajsetimi leti v c. kr. akademijo obrazovnih umetnostij na Dunaji, na kateri je ostal tri leta, potem pa odšel v Monakovo na kraljevo bavarsko akademijo obrazovnih umetnostij, kjer je dobil 7. junija 1852. l., od slavnega profesorja Maksa Widmana in akademijskega ravnatelja Kaulbacha spričevalo, da je monakovsko akademijo »mit ausgezeichnetem Fleisse besucht und vorzügliche Fortschritte gemacht und sich ausgezeichnet gut betragen hat.« Leta 1854. pride Fr. Zajec v Ljubljano ter prosi mestni magistrat, naj mu dovoli v Ljubljani zvrševati kiparsko umetnost, zlasti ker te umetnosti v Ljubljani ni še nikoli zvrševal nobeden domač umetnik, ki bi bil prej zvršil kiparsko akademijo. Dne 6. novembra 1854. l. bila je prošnja Fr. Zajčeva po tedajnem ljubljanskem županu dr. Burgerju odobrena, a s tem pridržkom, da Zajcu s to dovolitvijo nikakor ni združena domovinska pravica v ljubljanskem mestu. Sedaj je pričel Fr. Zajec svoje delovanje. Sreča mlademu umetniku takoj iz početka ni bila mila in pozneje, ko si je sezidal seveda nekoliko na dolg, nekoliko s svojimi skromnimi prihranjenimi novci hišo na Vožarski poti št. 3 (sedaj posestvo g. Czermaka), moral je isto kmalu prodati. Sploh se je vedno do smrti svoje boril z bedo in togo.

Glavna dela njegova, kolikor jih je bilo možno zabeležiti, so ta: podoba knezoškofa Anton Alojzija Wolfa od kararskega marmorja na levi strani presbiterija stolne cerkve ljubljanske; na iste cerkve vnanji strani na stolnem trgu kipa sv. Hermagora in Fortunata v nadčloveški velikosti. Velika podoba knezoškofa Anton Martina Slomška za stolno cerkev v Mariboru od kararskega marmorja, katero je naročil po naročilu dotičnega odbora v Mariboru ranjki dr. Bleiweis. Dalje doprsna podoba tržaškega škofa Legata od kararskega marmorja za župno cerkev v Naklem. Potem dva krasna angelja za novomeško frančiškansko cerkev; lepe podobe za veliki oltar župne cerkve v Štangi (okraj Litija). »Zadnja večerja« od istrskega kamena po Pavlu Deschwadenu za župno cerkev v Naklem pri Kranji. Podoba Vincencija Pavljanskega na ljubljanskem pokopališču nad grobom usmiljenih sester in več družih podob na pokopališču. Prvi je Fr. Zajec napravil tudi velik doprsni kip Prešimov, ki je rabil v deželnem gledališču, ko je priredil Henrik Moric Penn, tedaj glumač, prvo Prešimovo slovesnost v deželnem gledališču, pri kateri je v »Krstu pri Savici« sodeloval prvokrat Josip Noll. Razven tega je zdelal Fr. Zajec mnogo manjših kipov slavnih mož kranjske dežele in slovenskih pesnikov, kateri so tudi shranjeni v deželnem muzeji, tako: škofa Wolfa, Vodnika, Preširna, misijonarja Knoblecharja, Bleiweisa, Slomška, Barago, dr. Tomana, dr. Costa, Stritarja, sv. Cirila in Metoda itd. Fr. Zajec je bil iskren prijatelj ranjcega slikarja Johanna Wolfa in tudi Jurija Šubica. Pred kratkim mu je umrl jako nadarjeni sin Fr. Zajec, ki je imel šele 22 let; od tega hrani frančiškanska cerkev ljubljanska v kapeli sv. Frančiška na desni strani jako krasno delo, namreč v relikvarji, postavljenem na oltarji, miniaturne podobe sedem glavnih čednostij. Tudi jedinf še živeči sin Ivan Zajec je jako nadarjen kipar in bode, ako ga ne zapusti pomoč prijateljev očetovih, šel na Dunaj in v Monakovo, da se tam priuču lepi očetovi umetnosti.

A. A

Poziv slovenskim skladateljem! Odbor »Glasbene Matic« v Ljubljani razpisuje v zmislu § 2. društvenih pravil sledeče nagrade:

- 1.) *Trideset goldinarjev* za najboljšo skladbo, prirejeno na podlagi národnega napeva za igro na klavirji v obliki varijacije, fantazije ali parafraze.
- 2.) *Petindvajset goldinarjev* za najboljši komični ali resni dvo- ali trispjev s spremljevanjem klavirja.

Skladbe, katerim je priložiti ime skladatelja v zapečatenem ovitku, pošljejo naj se do 1. maja t. l. »Glasbene Matic« odboru v Ljubljani.

Odbor.

Izjava »Glasbene Matice«: Iz mnogih stranij nam prihajajo pritožbe, da vsi udje »Glasbene Matice« niso še dobili izišlih družbenih muzikalij za leto 1887. Na novo sestavljeni odbor želi to stvar urediti in prosi vse tiste gospode, katerim se je ta nam gotovo neljuba neprilika pripetila, naj se blagovolé pismeno ali ustno oglasiti pri našem predsedniku Fran Ravniharji v Ljubljani.

Odbor.

Levstikova slika. Gospod knjigar J. Giontini v Ljubljani je dal pri fotografu Lainerji napraviti jako lepe fotografije umrlega slovenskega pisatelja Fr. Levstika. Cena tem fotografijam, ki nam kažejo pokojnega Levstika v dobi 40 let, je v kabinetnem formatu po 90, s pošto po 95, v vizitničnem formatu po 45, oziroma po 50 kr. Vse čestitelje in prijatelje Levstikove opozarjamo na te slike.

J. R. Millitz †, znani tiskar v Ljubljani, umrl je dne 21. februarja 1888 v 72. letu dobe svoje. Gospod Millitz je bil lastnik in izdavatelj »Učiteljskega Tovariša«, kateri je svoj čas zahteval nekoliko žrtev od njega, zalagal je v slovenskem in hrvaškem jeziku vse tiskovine, ki se rabijo pri ljudskih šolah ter je sploh rad podpiral vsako literarno podjetje, ki je bilo z našim šolstvom v kaki zvezi. Vrlega moža, ki je bil tudi svojemu tiskarskemu osebju ljubezniv gospodar, spoštoval je zaradi njegovega mirnega in poštenega značaja vsak, kdor ga je poznal. Blag mu bodi spomin!

Anton Bonač †, črkostavec v Bambergovi tiskarni in predsednik društvu tiskarjev, kamenopisecv in kamenotiskarjev za Kranjsko, umrl je dne 23. februarja t. l. v Ljubljani za osepnicami, šele v 29. letu dobe svoje, zapustivši vdovo in troje nepreskrbenih otročičev. Pokojni Bonač, v vsakem oziru jeden najodličnejših tipografov ljubljanskih, bil je šest let in pol, dokler je delal v »Narodni Tiskarni«, prvi stavec in metteur-en-pages »Ljubljanskega Zvona«, ter je, listu posebno udan, z veliko ljubeznijo vedno skrbel za to, da je izhajal v dostojni tipografski opravi. Tudi sicer je bil pokojnik vrl človek in nastopal je prejšnje čase večkrat vspešno v slovenskem gledališči. Lahka mu bodi zemlja!

Ivan Antunovič †. Dne 2. januarja t. l. umrl je v Kaloči na Ogrskem ondotni kanonik in naslovni škof *Ivan Antunovič*. Pokojnik je bil porojen dne 15. januarja 1815. l. v Kunbaji blizu Almaša v Bački od bunjevskih roditeljev. Bunjevci i Šokci se namreč imenujejo katoliški Hrvatje, ki ločeni od svojih rojakov in obkoljeni od Nemcev in Madjarjev prebivajo v Bački. Leta 1838. je bil Antunovič posvečen v duhovnika in že štiri leta na to ga nahajamo v Almašu župnika, odkoder je l. 1859. prišel v Kaločo za kanonika. Tam je leta 1876. dobil naslov vladike in po osvojenji Bosne leta 1878. so mu ponujali celó dostojanstvo katoliškega nadškofa v Sarajevu, a je to čast odklonil. Pokojnik je bil jeden onih redkih Bunjevcev, ki je med Madjari dosegel odlično mesto, a navzlic temu ohranil svojo hrvaško narodnost ter ves čas življenja svojega vse svoje duševne in telesne moči posvetil osirotelim in zapuščenim Bunjevcem in Šokcem. V ta namen je prejšnja leta izdaval več hrvaških listov za rojake svoje, tako na pr. »Bunjevačka i šokačka Vila« i. dr., spisal je več knjig cerkvene vsebine in njegovi molitveniki se nahajajo v vsaki bunjevski hiši. Vse te liste in knjige je izdaval ob svojih troških ter jih brezplačno delil med siromašni narod. Za širše kroge je spisal zanimivo delo: »Razprava o podunaskih i potiskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom. U Beču 1882.« — Vrh tega je izobrazil nad 200 mladih Bunjevcev in Šokcev ob svojih troških, tako da je navzlic lepim dohodkom svojim umrl brez imetja. Bog zna, če kateri izmed teh mladih gojencev njegovih poprime zastavo, katero je Antunovič ves čas življenja svojega tako krepko vihnil, boreč se za duševno in telesno srečo rojakov svojih?

ŠAH.

Ureduje JANKO KALAN v Ljubljani.

Rešitve

Šahovih nalog v 8. in 10. zvezku »Ljubljanskega Zvona« za 1887. l.

XXXV. naloga.

(Jana Dobruskega.)

Beli.

1. Dc7-a7
2. Da7-a1†
3. Sh5-f4†
ali Tb6-c6†

Črni.

- Ke5-d4
- Kd4-d3 ali c5

mat.

a.

1.
2. f2-f4†
3. Tb6×b3†

b4·b3

- Ke5-d4

mat.

b.

1.
2. Tb6-e6†
3. Sh5-f4†

Sd6×c4

K×L

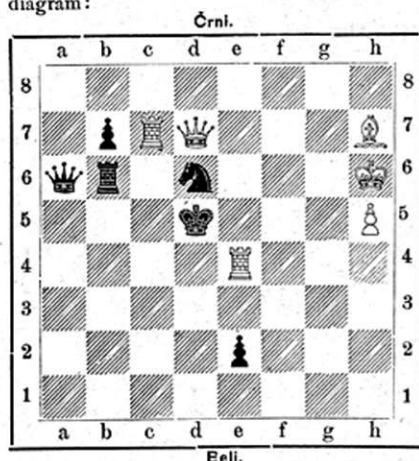
mat.

Druge variјante je lahko najti.

XXXVI. naloga.

(R. Braune-ta.)

Ta naloga je bila pogrešno natisnena, zato jej priobčamo tu še jedenkrat kot diagram:

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četr leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec. Uredništvo in upravnništvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Beli začne in prisili črnega, da ga naredi z 2. potezo mat in hkrati tudi rešitev:

Beli.

1. Dd7-d8
2. Dd8-g8†

Črni.

- Da6-a1
- Sd6-f7† in mat.

a.

1.
2. Dd8-g5†

Kakorkoli.

- Sd6-f5† in mat.

XXXVII. naloga.

(J. Chocholouš-a.)

Beli.

1. Da5-a6
2. Sc6-e7††
3. Da6-a1†

Črni.

K×T

Kg6-g7

mat.

a.

1.
2. e2-e4†

L×T

f4×e3 (e. p.)

b.

3. Da6-f1 ali a1†

ali Kf5-f6

mat.

c.

1.
2. Sc6-e7††

c5-c4

itd.

1.
2. Da6-d3†

L×S

itd.

Fina prva poteza, pikantne variјante — jako dobra naloga v zlogu »češke soles«!

Kotčica.

V neki partiji, igrani v Liverpool-skem šahovnem klubu je nastala proti koncu igre nastopna pozicija:

Beli: Kg1; Dh5; Tf1; k. b2, g2, g7, h3.

Črni: Kg8; Dd7; Ta8; k. a6, b5, h7.

Beli: (O. H. Labore) potegne in zmaga

Storil je namreč naslednje poteze:

1. Tf1-f8†, Ta8×f8; 2. Dh5×h7†, Kg8×h7; 3. g7×f8S† in zmaga, ker vzame s 4. potezo črnemu damo.